

Universiteit Utrecht

DE STAD ALS ROLTRAP

Onderzoek naar de betekenis van sociale mobiliteit in het stedelijk beleid van Rotterdam
Master Thesis Planologie, Anne Blok BSc

De stad als roltrap

Onderzoek naar de betekenis van sociale mobiliteit in het stedelijk beleid van Rotterdam

Master Thesis

8 augustus 2012

Anne Blok BSc

3128423

a.p.blok@students.uu.nl

Onder begeleiding van

Prof.dr. T.J.M. Spit

Hoogleraar Planologie, Universiteit Utrecht

Dr. G. Wallagh

Partner-adviseur, Inbo Amsterdam

Voorwoord

Graag presenteer ik aan u mijn masterscriptie Planologie over sociale stijging en stedelijk beleid in de stad Rotterdam. Een onderwerp dat onder mijn aandacht kwam tijdens mijn stage bij INBO Woudenberg. Na een uitgebreide literatuurstudie kreeg ik vat op het onderwerp sociale mobiliteit en werd mijn interesse gewekt ten aanzien van hoe Nederlandse gemeenten het proces van sociale mobiliteit interpreteren en proberen te beïnvloeden. Ik raakte benieuwd naar de vertaalslag die moest plaatsvinden om de complexe wetenschappelijke visie op sociale mobiliteit te vertalen in sociale strategieën en beleidsinterventies.

Mijn keuze om kwalitatief onderzoek naar sociale mobiliteit in een gemeente te doen was complexer en uitgebreider dan ik vooraf ingeschat heb. Mede door mijn begeleiders Tejo Spit en Guido Wallagh heb ik heel veel geleerd en heb ik het onderzoek kunnen afronden. Graag wil ik hen bedanken voor hun inspirerend enthousiasme en uitgebreide kennis ten aanzien van sociaalruimtelijke vraagstukken, steun en doortastendheid op belangrijke momenten.

Daarnaast wil ik wethouder Kriens en de beleidsadviseurs van de gemeente Rotterdam bedanken voor hun medewerking aan de interviews en hun inspirerende visie op sociale mobiliteit. Tenslotte wil ik mijn vriend Bart en mijn ouders voor hun steun en vertrouwen bedanken. Voor het behouden van een scherpe blik tijdens het schrijven heb ik erg veel te danken aan mijn studievriend Stefan Schaap. Altijd was hij bereid om mijn stukken door te lezen en te discussiëren met mij over de inhoud. Heel erg bedankt daarvoor!

Ik sluit af met de songtekst van het nummer Move on up van Curtis Mayfield. De tekst refereert aan mijn proces ten aanzien van het afronden van deze thesis, maar vooral ook aan het doorzetten ten aanzien van ambities en dromen, in mijn ogen een van de belangrijkste aspecten van sociale stijging.

Anne P. Blok BSc

Utrecht, 8 augustus 2012

*So hush now child, and don't you cry
Your folks might understand you by and by
Just move on up and keep on wishing
Remember your dreams are your only schemes, so keep on pushing
Take nothing less, not even second best
And do not obey, you must have your say
You can pass the test
Move on up!*

Inhoud

Samenvatting	7
1. Inleiding	11
1.1. Probleemverkenning	11
1.1.1. Stedelijke problematiek	11
1.1.2. Aandacht voor sociale mobiliteit	12
1.1.3. Betekenis sociale mobiliteit in beleid	13
1.2. Maatschappelijke en wetenschappelijke relevantie	14
1.2.1. Maatschappelijke relevantie	14
1.2.2. Wetenschappelijke relevantie	14
1.3. Probleemstelling en deelvragen	15
1.4. Opbouw en werkwijze	16
2 Sociale mobiliteit in de wetenschap	18
2.1. Sociale mobiliteit	18
2.1.1. Theorieën over sociale mobiliteit	18
2.1.2. Definitie sociale mobiliteit	19
2.1.3. Conclusie	21
2.2. Verschillende vormen van sociale mobiliteit	22
2.2.1. Operationalisering	22
2.2.2. Verschillende vormen van sociale mobiliteit	23
2.2.3. Conclusie	26
2.3. Verklarende factoren van sociale mobiliteit	27
2.3.1. Harde en zachte factoren	27
2.3.2. Verklarende factoren	27
2.5. Conclusie	31
3. Inzetten op sociale mobiliteit	33
3.1. Sociale mobiliteit in regeringsbeleid	33
3.1.1. Daling voorkomen periode jaren '50 jaren '60	33
3.2.2. Gelijkheid periode jaren '70 tot jaren '80	34
3.2.3. Participatie periode jaren '90 tot nu	35
3.2. Ruimtelijk beleid en sociale mobiliteit	36
3.2.1. Stad en stijging	36
3.3. Conclusie	39
4. Theoretisch perspectief	41
4.1. Betekenisgeving in beleidspraktijken	41
4.2. Theoretisch perspectief	42
4.2.1. De interpretatieve richting	42
4.2.2. Symbolisch interactionisme	44
4.2.3. Kanttekening	45
4.3. Conclusie	46
5. Onderzoekopzet en -methoden	49
5.1. Conceptueel model	49
5.1.1. Conceptueel model	49
5.1.2. Begrippen en definities	49

5.2. Onderzoeksopzet.....	51
5.2. 1. Studies naar sociale mobiliteit.....	51
5.2.2. Onderzoekstype	52
5.2.3. Beleidsdiscoursanalyse.....	53
5.3. Casestudy: gemeente Rotterdam	54
5.4. Onderzoeksmethoden	55
5.4.1. Documentenanalyse	55
5.4.2. Semigestructureerde interviews.....	55
5.4.3 Methodologische kenmerken en kanttekeningen.....	56
5.5. Conclusie.....	58
6. Resultaten	59
6.1. Sociale mobiliteit in het Rotterdams beleid getypeerd.....	59
6.1.1. Achtergrond Rotterdam.....	59
6.1.2. Typering sociale mobiliteit.....	61
6.1.3. Uitvoeringsstrategie sociaal beleid Rotterdam.....	65
6.1.4. Conclusie.....	66
6.2. De betekenis van sociale mobiliteit.....	66
6.2.1. Definitie	67
6.2.2. Stijgingsfactoren.....	72
6.2.3. Conclusie.....	76
6.3. Visie beleidsadviseurs op sociale mobiliteit.....	77
6.3.1. Problemen	77
6.3.2. Oplossingen	79
6.3.4. Conclusie: Interventieparadox.....	81
6.4. Discoursen sociale mobiliteit	82
6.4.1. Beleidsdiscoursen	82
6.4.2. Positionering van de discoursen.....	87
6.4.2.1. Positionering discoursen in beleid	88
6.4.2.2. Verschillen en overeenkomsten	90
6.4.3. Conclusie.....	92
7 Conclusie	94
7.1. Deelvragen.....	94
7.2. Probleemstelling	97
8 Beschouwing	99
Literatuur	102
Bijlage I Vragenlijst diepte interview.....	109
Bijlage II Verantwoording onderzoeksinstrumenten.....	111
Bijlage III Operationalisering indicatoren.....	112
Bijlage IIII Uitwerking interviews.....	112

Samenvatting

Probleemverkenning

Van oudsher oefenen steden een sterke aantrekkingskracht uit op gelukzoekers, jongeren en starters (Platvoet & Poelgeest, 2005). Ze vinden een plek in de stad en ontwikkelen zichzelf via verschillende routes en vertrekken daarna met meer kennis, kapitaal en ervaring dan toen ze de stad binnen kwamen. Dit proces van positieve sociale mobiliteit (sociale stijging) vindt hoofdzakelijk plaats in steden en wordt het roltrapeffect genoemd (Fielding, 1992; Burgers en Engbersen, 2004; Platvoet en Van Poelgeest, 2005; de Vries et al. 2007).

Dit 'roltrapeffect' stond centraal in het advies 'Stad en Stijging' dat in 2006 uitkwam. Het beïnvloedde veel gemeenten bij het ontwerpen van ruimtelijk beleid (Ouweland, 2009). Het thema sociale mobiliteit dat voorheen vooral onderzoeksonderwerp in de sociologie was, belandde daardoor op de politieke agenda van gemeenten. De betekenisgeving ten aanzien van sociale mobiliteit in stedelijk beleid staat centraal in dit onderzoek. De probleemstelling die hierbij gehanteerd wordt is:

Op welke manier geven beleidsadviseurs van de Gemeente Rotterdam, vanuit het symbolisch interactionisme, betekenis aan sociale mobiliteit en welke gevolgen heeft dit voor het handelen ten aanzien van sociale mobiliteit door de gemeente Rotterdam?

Om de betekenis van sociale mobiliteit in stedelijk beleid te analyseren is er een beleidsanalyse uitgevoerd aan de hand van discoursen. Dit betekent dat er niet is gekeken naar hoe beleid uitpakt, maar naar de idealen (ambities en doelen) en wegen (middelen en argumentatie) die beleidsadviseurs voorstellen in hun beleidstheorie (Steen et. al, 2010, p. 27). Het onderzoek richt zich daarmee op twee verschillende aspecten, namelijk hoe er betekenis wordt gegeven aan sociale mobiliteit en welke oplossingen hiervoor worden aangedragen.

Theoretisch Kader

Sociale mobiliteit betreft het doormaken van een verandering van individuen op specifieke maatschappelijke terreinen (Van Kempen, 2008). Het wordt beïnvloed door diverse factoren die in verschillende combinaties bij individuen voorkomen en grotendeels overlappend zijn (Nunn et al. 2007). Voor het verklaren van sociale mobiliteit betekent dit dat er niet naar een enkele dimensie kan worden gekeken. Dit maakt sociale mobiliteit een ingewikkeld proces dat contextgevoelig is.

In de sociologie wordt er met deze complexiteit omgegaan door sociale mobiliteit als een *sensitizing concept* te omschrijven. Een *sensitizing concept* is een algemeen gevoel van richting en referentie dat aan een gebruiker wordt gegeven bij het opzetten van de empirische analyse (Blumer, 1969).

Deze sturende begrippen zorgen voor aansluiting bij een theoretisch kader, maar voorzien sociale mobiliteit niet van een concrete definitie.

Het vormen van een beleidsvisie en –strategie ten aanzien van sociale mobiliteit vergt echter duidelijke en concrete aspecten om op in te zetten. Vanwege het complexe karakter van sociale mobiliteit impliceert dit dat er een vertaalslag moet worden gemaakt. Dit betekenisgevingproces staat centraal in dit onderzoek.

Onderzoeksopzet- methoden

De problemen die behandeld worden in beleid zijn sociale en politieke constructies waardoor de probleemstructuur altijd een keuzeproces is, impliciet of expliciet (Hoppe en Peterse, 1998, p.55). Dit keuzeproces is onderhevig aan discussies en debatten waarin actoren hun zienswijzen uitwisselen in de hoop andere actoren te overtuigen (Immink, 2007, p. 50).

Om dit keuzeproces in beeld te brengen en de mogelijk verschillende zienswijzen van actoren, is er gebruik gemaakt van het theoretisch perspectief symbolisch interactionisme. Volgens dit perspectief ontstaan betekenissen door interpretatie en interactie van actoren. Actoren interpreteren een verschijnsel, waarna deze interpretatie door middel van interactie met andere actoren wordt bijgesteld of overgenomen (Blumer, 1969). Deze betekenis beïnvloedt de visie van actoren op het verschijnsel en het uiteindelijke handelen ten aanzien hiervan. De vier fases die het symbolisch interactionisme onderscheidt in het betekenisproces (betekenis, visie, houding en actie) vormen de factoren in het conceptueel model.

De beleidsanalyse vindt plaats aan de hand van discoursen. De analysedata komt uit beleidsdocumenten ten aanzien van sociale mobiliteit en semi-gestructureerde interviews met 8 beleidsadviseurs. Deze adviseurs zijn allen betrokken bij de totstandkoming van het beleid dat geanalyseerd wordt.

Resultaten

Uit de discoursanalyse kunnen vier verschillende visies op sociale mobiliteit worden onderscheiden. Deze discoursen worden door elkaar gehanteerd ten aanzien van de verschillende thema's die in het beleid van sociale mobiliteit terugkomen.

1. Gelijkeheidsdiscours:

Het gelijkheidsdiscours betreft de gelijke rechten van individuen ten aanzien van onderwijs, arbeid, wonen en cultuur. Iedereen moet de kans krijgen om zich persoonlijk te kunnen ontwikkelen en zijn ambities na te streven ongeacht afkomst of middelen waarover men beschikt.

2. Participatiediscours:

Dit discours gaat over meedoen. Meedoen op de arbeidsmarkt en/ of in de maatschappij. Het gaat om een actieve houding van individuen, waarbij er wordt gestreefd naar maximale inzet. Het doel van het participatiediscours kent aan de ene kant de sociale ambitie om burgers uit hun sociaal isolement te halen en de maatschappelijke betrokkenheid van burgers te vergroten.

3. Beschavingsdiscours:

Bij het beschavingsdiscours staat de ontwikkeling van burgers voorop. Burgers moeten breed ontwikkeld zijn op het gebied van onderwijs, cultuur, sport en vrije tijd. Het doel van dit discours is de sociale samenhang van de stad te versterken en de leefbaarheid van de stad te verhogen.

4. Zelfredzaamheidsdiscours:

Individueel worden gestimuleerd om zo lang mogelijk zelfstandig mee te blijven doen aan de samenleving. De hoofdambitie bij zelfredzaamheid is het bereiken van (financiële) onafhankelijkheid en zelfstandigheid door middel van participatie.

Conclusie

Het Rotterdamse beleid ten aanzien van sociale mobiliteit wordt gekenmerkt door zeer verschillende zienswijzen op sociale mobiliteit. De verschillende percepties op sociale mobiliteit leiden tot meerdere betekenissen waarin het begrip verkleind wordt tot een aspect van sociale mobiliteit, bijvoorbeeld tot arbeidsparticipatie of talentontwikkeling. De verschillende thema's staan daardoor los van elkaar en missen de relatie tot het proces van sociale mobiliteit als geheel. Dit is opvallend, omdat de gemeente Rotterdam sociale mobiliteit als integraal thema probeert te benaderen.

De werking van sociale mobiliteit betreft zoveel verschillende factoren dat het ingewikkeld is om de integrale benadering te waarborgen wanneer er zoveel beleidsadviseurs van verschillende diensten binnen de gemeente Rotterdam bij betrokken zijn. Bovendien is de problematiek van sociale mobiliteit lastig om in concrete maatregelen te vangen. De belangrijkste oorzaak hiervoor is de beperkte invloed die de gemeente heeft op het probleemveld, omdat de handelingsopties maar ten dele door de overheid beïnvloed kunnen worden (Van der Steen et. al, 2010, p.91). Dit leidt tot de eerder besproken 'interventieparadox' (Noordegraaf, 2004), waarin de opgaven groot zijn, maar de mogelijkheden beperkt. Dit maakt het voor de gemeente Rotterdam zeer lastig om sociale mobiliteit als integraal beleid te realiseren en de verschillende zienswijzen ten aanzien van sociale mobiliteit te stroomlijnen.

1. Inleiding

1.1. Probleemverkenning

1.1.1. Stedelijke problematiek

Grote steden in Nederland kennen decennia lang een onevenwichtige in- en uitstroom van mensen (de Vries et al. 2007). Een lange tijd is de stad niet aantrekkelijk geweest om te blijven wonen voor midden- en hoge inkomens, die daardoor massaal vertrokken naar nabij gelegen kleinere gemeenten. Terwijl er in de steden een steeds groter wordende groep immigranten vestigde die door werkloosheid of door werkzaam te zijn in slecht betaalde banen, zich vervolgens concentreerden in specifieke gedeelten van de stad (Nimwegen et. al, 2006). De stad werd hierdoor een steeds minder aantrekkelijke vestigingsplek, wat resulteerde in dalende inwoneraantallen en een inkomen dat achterbleef bij het landelijk gemiddelde.

Vanaf de jaren negentig lijkt de stad echter weer in trek te zijn. Vooral de creatieve sector en alleenstaanden vestigen zich in de stad (Van Engelsdorp en Hamers, 2007). Daarbij spelen niet alleen maatschappelijke trends een rol, ook stadsbesturen doen steeds meer moeite om de midden- en hogere inkomensgroepen vast te houden (De Vries et al. 2007). Dit is terug te zien in uitgebreide onderwijsvoorzieningen, verzorgde openbare ruimte en aantrekkelijke woningen die worden gerealiseerd. Toch lijkt de nieuwe aantrekkingskracht van de stad selectief te zijn. In Amsterdam vestigt de creatieve klasse zich zo dicht mogelijk bij het centrum en veel naoorlogse wijken buiten de ringweg staan te boek als probleemwijken (De Vries et al. 2007). Deze ontwikkelingen zijn niet alleen in Amsterdam te zien maar ook in steden als Rotterdam en Den Haag. Het leidt tot scherpe scheidingslijnen in de stad en hardnekkige problemen als economische stagnatie, onveiligheid en overlast, afnemende kwaliteit van de huisvesting en gebrek aan sociale samenhang (Reijndorp en van der Zwaard, 2004).

'Wat we langzamerhand overhouden zijn rijke en arme gezinnen', aldus Paul Scheffer in de publicatie 'Terug naar de tuinstad' (2006). De onevenwichtige in- en uitstroom van mensen in steden, zorgt voor steeds groter wordende verschillen in kapitaal. Zo is er tussen 1999 en 2003 in zowel Amsterdam als Rotterdam sprake van een vergroting van de verschillen in inkomsten tussen bewoners van armere en rijkere delen van de stad (De Vries et al. 2007). Dit komt grotendeels door de instroom van migranten. Het gemiddeld inkomen van allochtone huishoudens ligt ver beneden het gemiddelde van Nederlandse huishoudens en de werkloosheid onder allochtonen stijgt ver boven die van autochtonen (Kempen et al. 2000). Daarbij is er een toenemende polarisering te zien tussen hen die aansluiting vinden bij een globaliserende economie en zij die afvallen; tussen degenen die de sprong naar de middenklasse maken en degenen die een onderklasse dreigen te gaan vormen, met verstoorde gezinsverhoudingen, bovengemiddelde misdaad en van generatie op generatie overgedragen armoede (Scheffer, P. 2006, p. 13).

Dit leidt tot een stedelijke problematiek die niet enkel voor de Nederlandse context van toepassing is. Wereldwijd kampen grote steden met deze problemen. Twee leidende onderzoekers daarin, Manuel Castells en Saskia Sassen lieten aan de hand van geobserveerde patronen in New York en Los Angeles zien, dat het concept van sociale polarisatie ook gegeneraliseerd kon worden naar 'global cities' (Wessel, 2000). Castells zag in 1989 al de toenemende verschillen in arbeid en de opkomst van een 'new urbandomialism' (Castells, 1989, p. 343). Een tweedeling die zich sterk geografisch zou gaan uitten.

1.1.2. Aandacht voor sociale mobiliteit

Ten grondslag aan de hiervoor besproken ontwikkeling van vestiging en vertrek ligt het proces van sociale mobiliteit. Dit proces betreft de persoonlijke ontwikkeling van burgers ten aanzien van allerlei maatschappelijke terreinen. Het gaat bijvoorbeeld om het krijgen van een andere of betere baan, het meer of minder gaan verdienen, het afmaken van een school of universiteit (Van Kempen, p. 2, 2008). Steden bieden veel voorzieningen, stijgingsroutes, aan om persoonlijke ontwikkeling mogelijk te maken. De stad heeft hierdoor een sterke aantrekkingskracht op jongeren, starters en werklozen. Door zich in de stad te ontwikkelen kunnen zij een inkomensstijging doormaken en uiteindelijk de stad weer verlaten. Dit proces van positieve sociale mobiliteit (sociale stijging) vindt hoofdzakelijk plaats in steden en wordt het roltrapeffect benoemd (Fielding, 1992; Burgers en Engbersen, 2004; Platvoet en Van Poelgeest, 2005; de Vries et al. 2007).

Het betreft een gezonde ontwikkeling volgens onderzoekers Platvoet en van der Poelgeest. In hun publicatie 'Amsterdam als emancipatiemachine' benadrukken zij de natuurlijke stedelijke dynamiek van Amsterdam; *'De stad moet worden gezien als een emancipatiemachine die gelukszoekers en kansrijken opneemt en gearriveerden aflevert. Het is simpelweg een levenselixer voor een stad die het goed wil blijven doen'* (2005).

Deze mening werd echter niet door iedereen gedeeld. In het rapport: Stad en stijging van de VROM-raad, wordt het belang van de middenklasse voor de stad beargumenteerd. Wanneer namelijk het merendeel van de stijgers de stad verlaat, verlaat daarbij ook de (toekomstige) middenklasse de stad. Samen met het vertrek van de stijgers vertrekt zo ook hun kennis, kapitaal en ervaring voor de stad (WRR, 2006). Of zoals Reijndorp het verwoordt; je verliest continuïteit, begrip en ervaring (2011). Aspecten die voor een stad van groot belang zijn ten aanzien van het leveren van hoogwaardige diensten en voorzieningen. Het rapport pleitte dan ook voor het binden van de middenklasse aan de stad en verkondigde dat sociale stijging voortaan als leidraad voor stedelijke vernieuwing gehanteerd moest worden.

Het advies 'Stad en Stijging' stond volop in de aandacht onder beleidsmakers en uitvoerders (Ouweland, 2009). Het beïnvloedde veel gemeenten bij het ontwerpen van ruimtelijk beleid waarin zowel sociale als fysieke aspecten met elkaar werden verbonden. Sociale mobiliteit, hoofdzakelijk

bekend onder de term sociale stijging is hierdoor onderwerp van beleid in veel grote gemeenten in Nederland.

1.1.3 Betekenis sociale mobiliteit in beleid

Sociale mobiliteit van individuen betreft het doormaken van een verandering op specifieke maatschappelijke terreinen (Van Kempen, 2008). De richting van de verandering is daarbij van belang. Een stijgende beweging kan dus bijvoorbeeld het krijgen van een andere of een betere baan zijn of het afmaken van een opleiding. Echter wanneer een persoon minder gaat verdienen of zijn baan verliest kan er sprake zijn van een dalende beweging (*Barber, 1950, p.7*). In de sociologie is er overeenstemming dat sociale mobiliteit een verandering betreft op maatschappelijke terreinen en dat deze verandering een richting heeft. Echter op het gebied van operationalisering van sociale mobiliteit is er weinig overeenstemming. *“It has been evident from earlier as well as recent work that until now, there has been no consensus among researchers regarding the definition and the means by which processes of mobility should be operationalised” (Deepthi, 2005, p.24)*. Studies naar sociale mobiliteit kennen dan ook tal van verschillende definities en manieren van operationalisering (Westoff et. al, 1960). De complexiteit van het begrip zorgt ervoor dat het lastig is om het begrip sociale mobiliteit van een betekenis te voorzien.

Sociale mobiliteit gaat over persoonlijke levenskansen. Het bevat ieder aspect van een leven, familie, onderwijs, afkomst, arbeid en sociaal netwerk (Savage, 1997). Dit betekent dat er een grote hoeveelheid factoren van invloed zijn op het proces van sociale mobiliteit. Factoren die tegelijk van toepassing kunnen zijn en elkaar beïnvloeden en overlappen (Nunn et al. 2007). De operationalisering van het proces van sociale mobiliteit wordt in de sociologie opgelost door gebruik te maken van *sensitizing concepts*. Hiermee wordt sociale mobiliteit als een sturend begrip omschreven in plaats van een concrete definitie enkel van richting en referentie voorzien (Blumer, 1969). Hoewel dit wellicht een goede oplossing is voor kwalitatief onderzoek, in de beleidswereld biedt dit echter weinig mogelijkheden voor de operationalisering van sociale mobiliteit.

In de beleidswereld wordt kennis vertaald naar begrijpbare concepten en worden problemen afgebakend. Ten aanzien van sociale mobiliteit betekent dit dat er keuzes moeten worden gemaakt in de operationalisering en probleemstructuur. Een lastige opgave gezien de complexiteit van het proces van sociale mobiliteit. In dit onderzoek zal er gekeken worden naar de manier waarop beleidsadviseurs van de gemeente Rotterdam betekenis geven aan sociale mobiliteit.

Er is gekozen om de casestudy op gemeentelijk niveau uit te voeren, doordat sinds het advies van de VROM-raad er in grote gemeenten zowel via sociaal, economisch en ruimtelijk beleid wordt ingezet op sociale mobiliteit van hun inwoners. De gemeente Rotterdam blijkt daarbij in het specifiek interessant vanwege de sterke sociale dynamiek, ten aanzien van het aantrekken van laagopgeleiden en het vertrek van hoog opgeleiden.

1.2. Maatschappelijke en wetenschappelijke relevantie

Dit onderzoek probeert de verschillende zienswijzen rondom sociale mobiliteit in beleid, in kaart te brengen. Er zal aan de hand van een discoursanalyse op zoek worden gegaan naar de verschillende interpretaties van sociale mobiliteit door gemeentelijke beleidsadviseurs en de uiteindelijke betekenis van sociale mobiliteit in beleid. In de volgende paragrafen zal de maatschappelijke en wetenschappelijke relevantie van dit onderzoek worden toegelicht.

1.2.1. Maatschappelijke relevantie

Beleidsproblemen zijn sociale en politieke constructies waardoor de probleemstructuur altijd een keuzeproces is, impliciet of expliciet (Hoppe & Peterse, 1998, p. 55). Ten grondslag aan deze keuzes ligt een proces van interactie en interpretatie. De dominanten actoren proberen zoveel mogelijk andere actoren van hun zienswijze te overtuigen. Voor een complex thema als sociale mobiliteit kan dit betekenen dat er belangrijke kennis wordt genegeerd en er op een eenzijdige manier naar het thema wordt gekeken.

Het verkrijgen van inzicht in de verschillende zienswijzen binnen beleid is van groot belang voor het begrijpen van het keuzeproces dat ten grondslag ligt aan de beleidsvorming ten aanzien van sociale mobiliteit. *“Het articuleren van conflicterende benadering van beleidsproblemen in beleidswetenschappelijke onderzoek verheldert het inzicht in de sociale werkelijkheid en met name in het tegenstrijdige karakter van die werkelijkheid”* (Myrdal, 1944). Discoursen kunnen inzicht brengen in de (over)heersende zienswijzen en de aannames en veronderstellingen die hieraan ten grondslag liggen. Op deze manier worden de keuzes die in sociaal beleid worden gemaakt inzichtelijk.

De maatschappelijke relevantie van dit onderzoek ligt in het krijgen van inzicht in het betekenisgevingproces ten aanzien van sociale mobiliteit. Een blik in dit structureringsproces aan de hand van discoursen kan de efficiëntie van beleid vergroten en nieuwe benaderingswijzen bieden.

1.2.2. Wetenschappelijke relevantie

Studies naar sociale mobiliteit worden gedomineerd door Amerikaanse en Europese literatuur, waarin sociale ongelijkheid en de werking van sociale mobiliteit centraal staan (Deepthi, 2005). Ook is er een groot aandeel van Indiase studies naar sociale mobiliteit, waarbij vooral de focus op stijngsmogelijkheden van sociale mobiliteit worden onderzocht. In Nederland zijn voornamelijk de studies naar sociale stratificatie en sociale mobiliteit van de socioloog van Heek uit Leiden bekend (Tolsma & Wolbers, 2010, p. 11). Sociale mobiliteit als beleidsonderwerp is echter een zeer onderbelicht thema. In Nederland is er een studie¹ door Van der Steen et al. geschreven over de betekenis van sociale mobiliteit in het regeringsbeleid. Terwijl sociale mobiliteit sinds 2006 een belangrijk beleidsthema is. Vooral gemeenten zetten massaal in op het stimuleren van sociale stijng, echter de beschrijvingen van het proces van sociale mobiliteit zijn vaak gebrekkig. In discussies naar

¹ Publicatie: De weg omhoog. Een analyse van het vertoog over sociale mobiliteit in regeringsbeleid.

aanleiding van de operationalisering van sociale mobiliteit door bestuurders en sociale instanties wordt vaak geclaimd dat sociale mobiliteit een concept op zoek naar een kader is (Van de Wal, 2009). In dit onderzoek ligt de focus op stedelijk beleid en de manier waarop beleidsadviseurs het verschijnsel sociale mobiliteit van betekenis voorzien. Betekenisgeving van sociale mobiliteit wordt daarbij vanuit een nieuwe perceptie benaderd, namelijk het symbolisch interactionisme. Volgens dit perspectief is de interpretatie van actoren en de interactie tussen actoren leidend in de betekenisgeving aan verschijnselen.

Dit onderzoek levert een bijdrage in het inzicht over de betekenisgeving aan sociale mobiliteit in beleid en is een aanvulling op de aanwezige benaderingswijzen en betekenissen ten aanzien van sociale mobiliteit in gemeentelijk beleid. De veronderstelling hierbij is dat het inzicht in de verschillende betekenissen en benaderingen een bijdrage kan leveren aan effectief en integraal beleid.

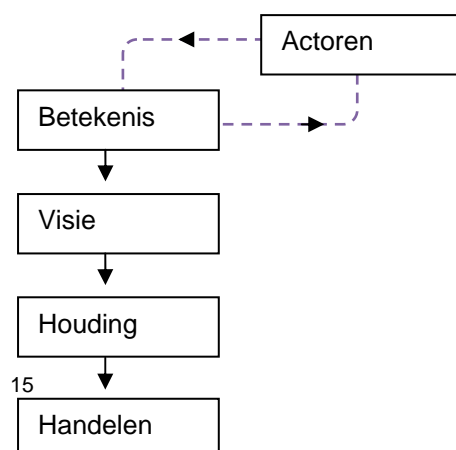
1.3. Probleemstelling en deelvragen

Uit het voorgaande komt de volgende probleemstelling: *Op welke manier geven beleidsadviseurs van de Gemeente Rotterdam, vanuit het symbolisch interactionisme, betekenis aan sociale mobiliteit en welke gevolgen heeft dit voor het handelen ten aanzien van sociale mobiliteit door de gemeente Rotterdam?*

De probleemstelling is uit twee delen opgebouwd. Allereerst de betekenis van sociale mobiliteit volgens beleidsadviseurs van de gemeente Rotterdam. Ten tweede zal er gekeken worden naar de implicaties van deze betekenissen voor het bestaand beleid van de gemeente Rotterdam. De theoretische onderbouwing ligt daarbij in het symbolisch interactionisme waarin betekenissen van actoren leidend wordt gezien voor hun handelen (Bron). Volgens dit perspectief krijgt sociale mobiliteit betekenis door de interactie tussen actoren. Hierbij wordt uitgegaan dat actoren verschillende betekenissen en daarmee verschillende zienswijzen hebben op het proces van sociale mobiliteit. Deze zienswijzen hebben een doorwerking in het uiteindelijke handelen van actoren en komen tot uiting in strategieën, adviezen, beleidsvisies etc.

De visie van het symbolisch interactionisme op betekenisvorming wordt in figuur .. weergegeven. Hierin worden de verschillende fases van betekenisgeving duidelijk. Deze fases vormen de leidraad voor de analyse van de zienswijzen op sociale mobiliteit binnen de gemeente Rotterdam en vormen de basis van het conceptueel model.

Figuur: 1. Theorie symbolisch interactionisme

Uit het voorgaande kunnen de volgende deelvragen worden afgeleid:

1. *Welke betekenissen, perspectieven en theorieën zijn er ten aanzien van sociale mobiliteit ontwikkeld in de wetenschap?*
2. *Binnen welke maatschappelijke context wordt sociale mobiliteit in regeringsbeleid gehanteerd en hoe kan dit beleid worden getypeerd?*

Empirische vragen

3. *Welke concepten en thema's worden in het beleid van de gemeente Rotterdam ten aanzien van sociale mobiliteit gehanteerd?*
4. *Welke betekenis geven beleidsadviseurs van de gemeente Rotterdam aan sociale mobiliteit?*
5. *Welke problemen, oplossingen en ambities zien de beleidsadviseurs van de gemeente Rotterdam ten aanzien van sociale mobiliteit?*
6. *Welke discoursen zijn er in de beleidsvisie van de gemeente Rotterdam ten aanzien van sociale mobiliteit te onderscheiden?*

De eerste deelvraag richt zich op de wetenschappelijke context van waaruit sociale mobiliteit wordt bekeken en onderzocht. Vervolgens wordt er naar de beleidscontext gekeken op rijksniveau en de betekenissen die daarin ten aanzien van sociale mobiliteit worden gehanteerd. Deze twee vragen zijn onderdeel van de theorie en vormen het kader waaruit het onderzoek plaatsvindt. Vraag 3 tot en met 6 behandelen het empirische gedeelte. De eerste vraag hierin (deelvraag 3) richt zich op de betekenis van sociale mobiliteit in het huidige Rotterdamse beleid. Deze vraag behandelt de laatste fase van het symbolisch interactionisme, namelijk het handelen van actoren. Aan de hand van deze vraag wordt er een context geschetst ten aanzien van sociale mobiliteit als beleidsonderwerp binnen de gemeente Rotterdam.

In de tweede vraag (deelvraag 4) van de casestudy wordt er gekeken naar de persoonlijke interpretatie van betrokken beleidsadviseurs op sociale mobiliteit. Hierbij wordt er gekeken naar de associaties die zij hebben bij het onderwerp en welke factoren zij van invloed achten. In de derde vraag (deelvraag 5) wordt er gekeken tot welke visie de eerder beschreven betekenis leidt op het gebied van de problemen en oplossingen van sociale mobiliteit.

Tot slot wordt er gekeken naar de houding van de beleidsadviseurs ten aanzien van sociale mobiliteit en wordt er een koppeling gemaakt met het huidige beleid. Volgens het symbolisch interactionisme kent de houding namelijk zijn weerslag in het handelen van actoren. In het geval van de casestudy betekent dit dat de houding van de beleidsadviseurs ten aanzien van sociale mobiliteit bepalend is voor de betekenis die aan sociale mobiliteit wordt gegeven in het Rotterdamse beleid.

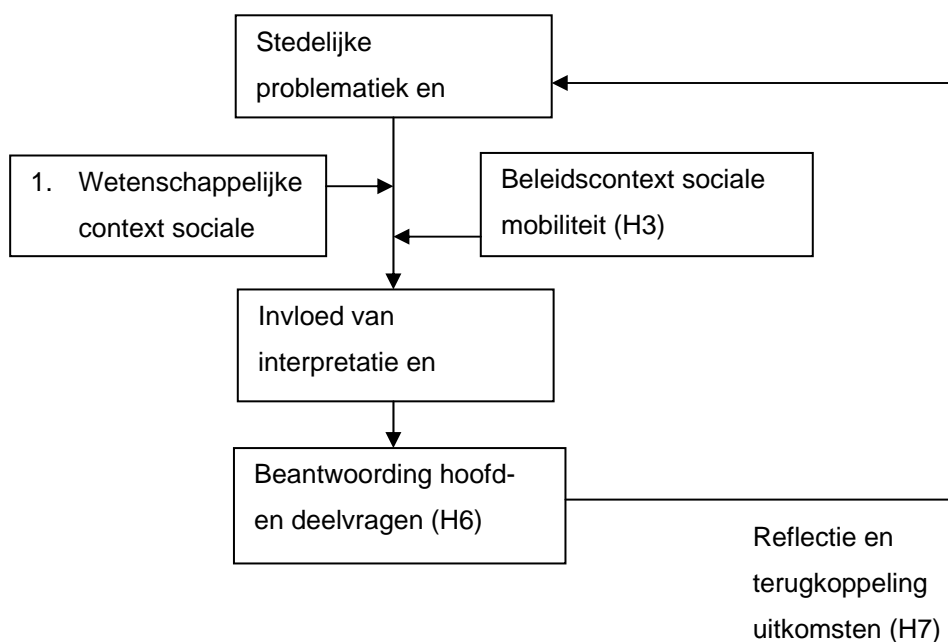
1.4 Opbouw en werkwijze

De betekenis van het begrip sociale mobiliteit in stedelijk beleid zal aan de hand van een beleidsanalyse onderzocht worden. Hierbij zal er gebruik gemaakt worden van een discoursanalyse. Dit betekent dat er niet wordt gekeken naar hoe beleid uitpakt, maar naar de idealen (ambities en doelen) en wegen (middelen en argumentatie) die beleidsadviseurs voorstellen in hun beleidstheorie (Steen et. al, 2010, p. 27).

Het onderzoek is als volgt opgebouwd: het theoretisch kader (H2) behandelt de wetenschappelijke context waaruit sociale mobiliteit kan worden bekeken. Waarbij de theorieën, betekenis en operationalisering, verschillende vormen en factoren van sociale mobiliteit worden behandeld. Vervolgens wordt het theoretisch kader uitgebreid met de politieke en maatschappelijke context (H3) waarbinnen sociale mobiliteit wordt behandeld. Aan de hand van regeringsbeleid wordt er gekeken naar de betekenis van sociale mobiliteit in beleid en de percepties door de jaren op dit onderwerp. Met betekenisgeving als onderwerp van dit onderzoek wordt het symbolisch interactionisme als theoretisch perspectief gehanteerd. In hoofdstuk 4 wordt dit perspectief toegelicht en de rol die het speelt in het conceptueel model.

In hoofdstuk 5 wordt het theoretisch kader vertaald naar de onderzoeksopzet- en methoden van het onderzoek. Hierbij wordt het conceptueel model geoperationaliseerd en de analysebeslissingen ten aanzien van het empirische gedeelte behandeld. In hoofdstuk 6 worden de onderzoeksresultaten aan de hand van de deelvragen behandeld om in hoofdstuk 7 antwoord te geven op de probleemstelling en reflectie te bieden op de in de inleiding besproken problemen ten aanzien van sociale mobiliteit.

Figuur 2: Opbouw onderzoek

2 Sociale mobiliteit in de wetenschap

In dit hoofdstuk wordt sociale mobiliteit vanuit een theoretisch oogpunt bekeken, met als doel de in het vorige hoofdstuk behandelde vraagstukken toe te lichten en de relatie tot sociale mobiliteit te verduidelijken. Tevens zal dit hoofdstuk inzicht bieden in het proces van sociale mobiliteit en de verschillende vormen waarin het kan voorkomen. Allereerst zal er worden ingegaan op de oorsprong van het begrip sociale mobiliteit en de onderzoekstraditie ervan binnen de sociologie. Vervolgens zal er gekeken worden naar de operationalisering van sociale mobiliteit en tot welke verschillende vormen van sociale mobiliteit dit leidt. Tot slot zullen de factoren en processen die van invloed zijn op sociale mobiliteit worden besproken.

2.1. Sociale mobiliteit

2.1.1. Theorieën over sociale mobiliteit

Studies naar sociale mobiliteit kunnen opgesplitst worden in twee tradities, een sociologische en een economische traditie (Peters et al. 2011). De sociologische traditie is gebaseerd op het begrijpen van de manier waarop de samenleving is gestructureerd aan de hand van de status van beroepen. De economische traditie richt zich op verschillen tussen inkomensgroepen (Inglis en Bone, 2006). In dit hoofdstuk zal de sociologische traditie centraal staan. Deze traditie bekijkt sociale mobiliteit namelijk in brede zin met oog op zowel sociologische als economische processen, terwijl de economische traditie zich vooral richt op financiële aspecten van sociale mobiliteit. In beleid wordt sociale mobiliteit ook vanuit meerdere perspectieven bekeken (sociaal, ruimtelijk, economisch) en leent zich daarvoor het beste voor dit onderzoek.

Binnen de sociologische traditie is de aandacht voor het onderzoeksthema sociale mobiliteit voortgekomen uit studies naar ongelijkheid. De ongelijke toebedeling van goederen en de ongelijke behandeling en waardering van groepen en leden van die groepen, zijn belangrijke bevindingen geweest voor het onderzoeken van sociale ongelijkheden (Schuyt, 1991). De interesse van sociologen ligt daarbij vooral in de wijze waarop ongelijkheden voortkomen uit de sociale instituties van een specifiek sociaal systeem (Lammertyn et al. 1991). Deze interesse komt tot uiting in studies naar sociale stratificatie en mobiliteit.

Tussen de eerste schrijvers over sociale mobiliteit bevinden zich prominente sociologen als Sorokin (1927), Ginsberg (1929), Anderson en Davidson (1937). Na de tweede wereldoorlog hebben studies van Glass (1954), Bendix en Lipset (1959) inzicht geboden (Deepthi, 2005). Echter het was Marx met zijn analyse van het klassensysteem, die tot een systematische structuur van studies naar sociale mobiliteit en stratificatie leidde (Nanda et al. 2005, p. 57). Zijn focus lag voornamelijk op het creëren van sociale gelijkheid door het omwerpen van de bourgeoisie door middel van een revolutie van het proletariaat. De ongelijke verdeling van middelen en macht was daarbij zijn drijfveer. Volgens hem vloeit sociale ongelijkheid voort uit de ongelijke verdeling van de productiemiddelen (privé-bezit) over

de sociale klassen (arbeidsverdeling) (Lammertyn et al. 1991). Het klassensysteem van Marx (bourgeoisie en proletariaat) was echter simpel en de theorie over sociale mobiliteit beperkt (Nanda et al. 2005, p. 57).

Socioloog Max Weber bood een breder perspectief op sociale stratificatie en mobiliteit. Hij zag talent als de belangrijkste factor voor sociale mobiliteit. Vanuit dit perspectief werden persoonlijke aspecten als eigenschappen, soorten kennis of capaciteiten en kwaliteiten gezien als bepalend voor de levenskansen van een individu (Peeters et al, 2011). De visie van Weber was een voorloper van een nieuwe onderzoeksstroom binnen de sociologie, waarbij het stijgingspotentieel van de burger centraal stond in plaats van de tot dan toe dominante focus op de indeling in klassen (sociale stratificatie). Geïnspireerd door Weber vormde de Franse socioloog Pierre Bourdieu een nieuw concept van kapitaal (KEI- instituut, 2011). Kapitaal beperkt zich volgens Bourdieu niet alleen tot economisch kapitaal (geld en middelen) maar ook sociaal kapitaal (relaties en netwerken) en cultureel kapitaal (opleiding en kennis) (Bourdieu, 1984; Van der Steen et al, p. 20, 2010). Door middel van accumulatie van kapitaal kunnen individuen stijgen of dalen op de maatschappelijke ladder. Een voorbeeld van stijging aan de hand van sociaal kapitaal is bijvoorbeeld het opbouwen van een sociaal netwerk wat nieuwe arbeidsperspectieven kan brengen en uiteindelijk kan worden vertaald in een inkomensstijging (economisch kapitaal). De drie vormen van kapitaal behoren tot Bourdieu zijn sociale topologie, waarin alles draait om de posities van individuen, gedefinieerd in termen van het economisch, cultureel en sociaal kapitaal waarover dezen beschikken (Decoster, 2001, p.5).

Een andere invloedrijke theorie komt van de socioloog Sorokin. Zijn boek *'Social and cultural mobility'* (1964) heeft grote impact gehad op de theorievorming rond sociale mobiliteit (Deepthi, 2005, p. 24). Sorokin bracht onderscheid in horizontale en verticale mobiliteit en intergenerationele en intragenerationele mobiliteit. Concepten die nog steeds worden gebruikt bij het onderzoek naar sociale mobiliteit. Toch is er door de jaren ook kritiek gekomen op zijn theorie. Hij zou te beschrijvend zijn en niet op de hoogte zijn van de betekenis van begrippen die hij gebruikte (Deepthi, 2005,). Zo definieerde hij sociale mobiliteit als; 'any transition of an individual or social object or value from one social position to another' (1964). Dit is een zeer algemene beschrijving die open staat voor verschillende interpretaties en weinig handvatten bood voor operationalisering.

2.1.2. Definitie sociale mobiliteit

Sociale mobiliteit van individuen betreft het doormaken van een verandering op specifieke maatschappelijke terreinen (Van Kempen, 2008). De richting van de verandering is daarbij van belang, in de sociologie wordt er vaak gesproken van een beweging. *"We have been using the term social mobility to mean movement, either upward or downward, between higher and lower social classes; or more precisely, movement between one relatively full-time, functionally significant social role and another that is evaluated as either higher or lower"* (Barber, 1950, p.7). Een stijgende beweging kan dus bijvoorbeeld het krijgen van een andere of een betere baan zijn of het afmaken van een opleiding. Echter wanneer een persoon minder gaat verdienen of zijn baan verliest kan er sprake zijn van een dalende beweging.

In de sociologie heerst er consensus over de algemene betekenis van de term sociale mobiliteit (Westoff et. al, 1960). Onderzoekers zijn het er over eens dat sociale mobiliteit refereert aan een beweging van specifieke entiteiten in een bepaalde periode ten opzichte van sociaaleconomische factoren (Behrman, 2000). Waarbij sociale mobiliteit inzicht biedt in de sociale veranderingen die personen door maken die invloed hebben op de status van hun levensonderhoud.

Social mobility refers to the movement of given (entities) through the distribution of economic well-being over time, establishing how dependent one's current economic position is on one's past position, and relating people's mobility experiences to the overall conditions of the economy in which they operate" (Fields, 2000).

Wanneer deze definities geoperationaliseerd moeten worden ontstaan er echter problemen. Welke variabelen hebben invloed op sociale mobiliteit en hoe sterk is deze invloed, hoe meet je een beweging en welk tijdsbestek moet je hanteren om mobiliteit te evalueren? Dit zijn vragen die afhankelijk zijn van het perspectief waarop sociale mobiliteit wordt bekeken. Op het gebied van operationalisering van sociale mobiliteit is er weinig overeenstemming. "It has been evident from earlier as well as recent work that until now, there has been no consensus among researchers regarding the definition and the means by which processes of mobility should be operationalised" (Deepthi, 2005, p.24). Studies naar sociale mobiliteit kennen dan ook tal van verschillende definities en manieren van operationalisering (Westoff et. al, 1960). Dit heeft te maken met de complexiteit van het begrip maar ook met een veelgebruikt concept binnen de sociologie, namelijk **sensitizing concepts**.

Een *sensitizing concept* is een algemeen gevoel van richting en referentie dat aan een gebruiker wordt gegeven bij het opzetten van de empirische analyse (Blumer, 1969). Deze sturende begrippen zorgen voor aansluiting bij een theoretisch kader en geven richting aan de opzet van de analyse. De belangrijkste reden voor de ontwikkeling van *sensitizing concepts* is het idee dat conventionele operationalisering de neiging hebben het interpretatieve proces dat ten grondslag ligt aan sociale verschijnselen te negeren en als handleiding te functioneren van hoe de wereld gezien moet worden (Carpentier, 2001). Deze manier van benaderen is volgens sociale wetenschappers niet gewenst. "Social reality can not be seperated from, or seen apart from, people's actions and the meanings, which play a role in these actions" (Wester, 1996, p. 65).

De functionalistische manier van onderzoek hield hier geen rekening mee, waardoor de kwalitatieve onderzoekstraditie opkwam. Twee specifieke kenmerken van deze onderzoeksmethode zijn de dataverzameling en het gebruik van theoretische concepten. Bij de dataverzameling is het uitgangspunt dat onderzoekers zich moeten verplaatsen in de onderzochten (Den Boer, et al. 1994). Hierbij wordt ingespeeld op het begrijpen van de onderzoekspopulatie, Weber's 'verstehende methode'. Vervolgens wordt er een zo open mogelijke onderzoeksprocedure nagestreefd waarbij de structuur van de geobserveerde data niet van te voren volledig vastligt (Carpentier, 2001). Deze open onderzoeksmethode verandert vervolgens de relatie tussen concepten en data. Deze concepten moeten een meer open karakter hebben. Blumer noemde dit sensitizing concepts; "A sensitizing

concept gives the user a general sense of reference and guidance in approaching empirical instances. Whereas definitive concepts provide prescriptions of what to see, sensitizing concepts merely suggest directions along which to look. The hundreds of our concepts - like culture, institutions, social structure, mores, and personality – are not definitive concepts but are sensitizing in nature” (Blumer, 1969, p. 148).

Vanwege het complexe sociale karakter van sociale mobiliteit wordt het begrip vaak als 'sensitizing concept' omschreven. Waardoor er veel ruimte over blijft voor interpretatie van het begrip en er in studies naar sociale mobiliteit vaak verschillende definities worden gehanteerd. Dit is voor onderzoek naar sociale mobiliteit een belemmering doordat de afbakening per onderzoek sterk kan verschillen. Dit is terug te zien in de kennisontwikkeling rondom sociale mobiliteit.

Hoewel er vanaf de jaren twintig al onderzoek wordt gedaan naar sociale stratificatie en mobiliteit, blijft er zeer veel onduidelijkheid rondom het begrip bestaan. Mach et al. spreekt van 'the paradox of social mobility research'. Deze paradox bestaat uit twee punten. Ten eerste hebben de studies naar sociale mobiliteit een minimale hoeveelheid sociologische kennis opgeleverd en ten tweede de kloof tussen mobiliteitsstudies en andere significante sociale processen is enkel groter geworden (Mach et al. 1986, p. 7). Dit is een verrassende situatie aangezien er wereldwijd honderden regionale en nationale studies zijn gedaan naar sociale mobiliteit. De verklaring voor het gebrek aan overzicht en kennisaccumulatie ligt volgens Mach et al. aan inhoudelijke verwarring of het gebrek aan theoretisch inzicht. *“The theoretical confusion is too great or there is no theoretical basis to many empirical studies”*(1986, p. 7). De resultaten van de studies kunnen daardoor niet met elkaar worden vergeleken en nieuwe onderzoeken komen voor hetzelfde conceptualiseringvraagstuk te staan. Een hardnekkig probleem, dat de definiëring en operationalisering van sociale mobiliteit in wetenschappelijk onderzoek al ruim tachtig jaar in de weg staat.

2.1.3. Conclusie

Sociale mobiliteit kent zijn oorsprong als onderzoeksonderwerp in de sociologie in studies naar sociale ongelijkheid. De nadruk ligt binnen deze studies op de verdeling van kapitaal. Hierbij gaat het niet alleen om inkomen (economisch kapitaal) maar ook om kennis (cultureel kapitaal) en sociale contacten (sociaal kapitaal). Binnen de sociologie is er consensus over bepaalde aspecten van sociale mobiliteit. Onderzoekers zijn het er over eens dat sociale mobiliteit refereert aan een beweging van specifieke entiteiten in een bepaalde periode ten opzichte van sociaaleconomische factoren (Behrman, 2000). Er is echter veel onduidelijkheid rondom de operationalisering van het begrip. Sociale mobiliteit wordt vanwege de complexiteit van het proces vaak omschreven als sensitizing concept waardoor de definitie van het begrip vaak een richting aangeeft maar geen concrete beschrijving. De definitie en operationalisering van het begrip hangt af van de interpretatie en perceptie van de onderzoeker op het proces. Dit heeft tot een rijke diversiteit aan definities van sociale mobiliteit geleid met tot gevolg weinig vergelijkende studies of studies die op elkaar voortbouwen. Hoewel sociale mobiliteit al jarenlang onderzocht wordt kampt het daardoor met een gebrek aan

theoretisch inzicht. In het volgende hoofdstuk zal er ingegaan worden op de verschillen in operationalisering en de keuzes die hieraan ten grondslag liggen.

2.2. Verschillende vormen van sociale mobiliteit

Onderzoeken naar sociale mobiliteit zijn zowel qua aanpak als kwaliteit zeer divers (Deepthi, 2005). Er worden verschillende definities gebruikt en er is geen eenduidigheid qua operationalisering. In het vorige hoofdstuk is besproken wat de achterliggende oorzaak is voor deze diversiteit. Een belangrijke factor hierin is het gebrek aan concrete handvatten ten aanzien van de operationalisering van sociale mobiliteit, waardoor onderzoekers voor veel keuzes komen te staan die tot verschillende concepten leiden. Deze verschillende keuzes kunnen gebruikt worden voor het onderscheiden van de verschillende vormen van sociale mobiliteit. Allereerst zullen deze keuzes besproken worden, waarna de verschillende vormen van sociale mobiliteit worden beschreven.

2.2.1. Operationalisering

Onderzoek naar sociale mobiliteit kent vijf fundamentele dilemma's ten aanzien van operationalisering van het begrip (Benschop, 2011; Deepthi, 2005; Mach et al. 1986; Westoff, 1960). Ieder probleem vergt een of meerdere keuzes van de onderzoeker die tot verschillende alternatieven leiden en de diversiteit aan onderzoeken naar sociale mobiliteit verklaren (Westoff, 1960, p. 376). Veel van deze alternatieven zijn gekoppeld aan specifieke mobiliteitsvormen die in het volgende hoofdstuk uitgebreid zullen worden behandeld.

Het eerste afbakeningsprobleem van sociale mobiliteit betreft de **schaal**. Wordt er onderzoek gedaan naar sociale mobiliteit van individuen, de familie of de gehele samenleving? Het merendeel van de onderzoeken wordt vanuit een maatschappelijk perspectief gedaan. Met tot gevolg dat veel empirische bevindingen vanuit een macroschaal naar micro niveau worden vertaald. Dit kan tot een vertekend beeld leiden en het trekken van verkeerde conclusies.

Het tweede probleem betreft de **richting** van mobiliteit. In tegenstelling tot andere kenmerken van sociale mobiliteit kent de definitie van de richting van sociale mobiliteit veel consensus. Er kan een onderscheid worden gemaakt in horizontale en verticale mobiliteit. Met verticale mobiliteit wordt de verandering van een individu van de ene sociale klasse naar een andere klasse bedoeld, het gaat hierbij om een hiërarchische verandering van de sociale status (Westoff, 1960). Een individu kan daarin stijgen of dalen. Horizontale mobiliteit geeft de verandering weer van een individu naar een andere sociale klasse die op hetzelfde niveau zit als de klasse waar hij toebehoorde (Sorokin, 1927, p. 133). Deze verandering is niet gekoppeld aan een verandering van status of inkomen. Het merendeel van het onderzoek richt zich op verticale mobiliteit, dit komt voort uit de Westerse klassensystemen waarbij mensen alleen (verticaal) konden stijgen of dalen (Deepthi, 2005).

Om horizontale of verticale verandering te kunnen meten is het van belang dat er een referentiepunt wordt gehanteerd. Wanneer de sociale mobiliteit van een persoon of een huishouden wordt geanalyseerd zal er gebruik moeten worden gemaakt van een begin- en eindpunt. Deze

tijdsdimensie vormt vervolgens de basis van analyse. In de sociologie wordt er gebruik gemaakt van twee personele referentiegroepen: intergenerationele en intragenerationele mobiliteit (Benschop, 2011). Het gaat hierbij om het analyseren van sociale mobiliteit tussen twee generaties of het analyseren van mobiliteit van een individu binnen een specifieke generatie. Afhankelijk van het onderzoeksdoel kan er gekozen worden voor de ene of de andere variant.

Wanneer er duidelijkheid is over de schaal, richting en tijdsdimensie is het van belang om te bepalen wat de **meetbaarheid** wordt. Dit is een aspect dat vrijwel het meeste wordt genegeerd binnen de mobiliteitsonderzoeken (Westoff, 1960, p. 378). Mobiliteit kan worden uitgedrukt in aantal of afstand. Met 'aantal' wordt de hoeveelheid individuen bedoeld die een stijgende of een dalende beweging binnen een stratificatiesysteem hebben gemaakt. Wanneer niet zo zeer het aantal van belang is maar het soort ontwikkeling die individuen hebben doorgemaakt, wordt er gebruik gemaakt van afstand. Hierbij gaat het om het aantal 'stappen' die opwaarts of neerwaarts zijn gemaakt binnen een specifiek stratificatiesysteem (Benschop, 2011).

Het laatste punt waar rekening mee moet worden gehouden is de **zichtbaarheid** van sociale mobiliteit. Niet alle vormen van sociale mobiliteit zijn terug te zien in harde factoren als inkomensstijging of opleidingsniveau. Het kan ook gaan om zachte factoren als het verkrijgen van meer zelfvertrouwen of ambitie (Rath, 2008). De 'harde' factoren zijn eenvoudig meetbaar aan de hand van sociaaleconomische factoren, echter de zachte immateriële factoren zijn ingewikkeld te meten. Doordat beiden factoren invloed uitoefenen en elkaar deels overlappen is het van belang dat onderzoekers hiermee rekening houden.

2.2.2. Verschillende vormen van sociale mobiliteit

In de sociologie zijn er meerdere perspectieven waarop sociale mobiliteit kan worden bekeken. Het kan gaan om de middelen waarmee sociale stijging of daling kan worden gerealiseerd, maar ook over de relaties die bepalend zijn voor de mobiliteit van een individu. Zo wordt er in de sociologie gesproken van **social mobility en occupational mobility**. Hoewel de termen vaak door elkaar worden gebruikt is er niet sprake van dezelfde soort mobiliteit. Bij *occupational mobility* gaat het enkel over de mobiliteit ten aanzien van de beroepsstatus. Hierbij kan het gaan om een verandering in verantwoordelijkheid, maar ook om inkomensstijging of -daling. *Social mobility* is een bredere term die gebruikt wordt om de verandering in sociale ruimte en de manier waarop mensen worden geëvalueerd en ingedeeld in de sociale hiërarchie aan te geven (Deepthi, 2005, p.32). *Occupational mobility* maakt deel uit van *social mobility* en kan wel of niet bijdragen aan de sociale mobiliteit van een individu.

Een ander belangrijk onderscheid komt van de socioloog Sorokin. Zijn studies naar sociale mobiliteit hebben geleid tot een tweedeling in **distributieve en relationele mobiliteit**. De eerste vorm richt zich op het bezit in goederen of inkomsten en de verandering daarin en wordt gemeten en weergegeven aan de hand van getallen. Door middel van sociale mobiliteit kunnen individuen goederen verkrijgen of verliezen. De social relation approach richt zich op de sociale relaties tussen individuen en groepen en wordt weergegeven in gemeenschappelijke relaties en of interacties tussen groepen (Sorokin,1927).

Sociale mobiliteit en de ongelijke verdeling van goederen wordt in deze benadering gezien als een gevolg van concrete aspecten van sociale relaties. Zo is de distributieve benadering gerefereerd aan sociaaleconomische aspecten, terwijl de relationele benadering sociale contacten als maatstaf hanteert (Mach et al. 1986, p.11).

De keuzes die gemaakt worden ten aanzien van de operationalisering van sociale mobiliteit bepalen welke aspecten van sociale mobiliteit worden bekeken. In het vorige hoofdstuk werden de keuzes ten aanzien van tijd, richting, meetbaarheid, schaal en zichtbaarheid besproken. Deze keuzes zijn terug te vinden in de verschillende vormen van sociale mobiliteit. In het volgende deel zullen vijf verschillende vormen van sociale mobiliteit worden besproken.

Intragenerationele en intergenerationele mobiliteit

Deze vormen van mobiliteit maken een onderscheid in de tijdsdimensie. Er wordt gekeken naar de mobiliteit tussen en binnen generaties. Aan de hand van het in beeld brengen van sociale mobiliteit van generaties kan de sociale mobiliteit van huishoudens, klassen en de bevolking in een stad of land worden bepaald. Er worden hierbij twee methoden gehanteerd intragenerationele en intergenerationele mobiliteit, afhankelijk van het referentiepunt dat er wordt genomen (Westoff et al. 1960, p. 377). Intragenerationele mobiliteit betreft de beweging van individuen tussen verschillende sociale klassen gedurende hun leven en kan gemeten worden door middel van twee tijdsmomenten in hun leven (Nunn et al. 2007). Het gaat hierbij om veranderingen in omstandigheden gedurende een individu zijn leven. Hierbij is de meeteenheid vaak gericht op werk en staat deze vorm van mobiliteit ook bekend als 'carrière mobiliteit'. Een veel gebruikte strategie hierbij is de relatie tussen sociale klasse en de eerste baan en huidige baan. Echter steeds vaker worden er zeer gedetailleerde analyses gemaakt van afgelegde werktrajecten (Breen, 2004, p. 3).

Hoewel sociale mobiliteit vaak op individueel niveau wordt bekeken wijst onderzoek naar sociale mobiliteit uit dat er relaties zijn tussen de sociale posities van ouders en die van hun kinderen (de Graaf 1992). Daarom is inter-generationale mobiliteit ook een belangrijke toevoeging op het onderzoek binnen generaties. Het betreft de verschillen tussen de sociale positie van individuen op een bepaald punt in hun leven met dat van hun ouders (Heath 1981; Breen & Rottman 1995). Hierbij kan de focus verschillend zijn, zo kan het onderzoek zich richten op de relatie tussen inkomsten van ouders en kinderen maar ook op soort klasse waarin men is opgegroeid en waarin men terecht is gekomen (Breen, 2004, p.4).

Verticale en horizontale mobiliteit

Een tweede manier van analyseren betreft de richting van de verandering in sociale mobiliteit. Deze richting kan verticaal en horizontaal bekeken worden. Verticale mobiliteit geeft de opwaartse of neerwaartse richting van sociale mobiliteit weer, stijging of daling. Horizontale mobiliteit geeft de verandering in sociale positie weer, ongeacht of er een verandering heeft plaatsgevonden in sociale status. Sorokin verwoordt dit als volgt: "*By horizontal social mobility or shifting, is meant the transition*

of an individual or social object from one social group to another situated on the same level. By vertical social mobility is meant the relations involved in a transition of an individual (or a social object) from one social stratum to another” (Sorokin 1964, p. 133). Verticale mobiliteit is de meest gebruikte vorm van sociale mobiliteit die vaak in combinatie met de distributieve en occupational vorm wordt gecombineerd (Deepthi, 2005). In Nederland is de term sociale stijging meer bekend dan het proces waarvan het deel uitmaakt, sociale mobiliteit.

Individuele en collectieve mobiliteit

Sociale mobiliteit kan een individu betreffen maar het kan ook om een groep mensen gaan die een sociale stijging of daling ondergaan. Individuele mobiliteit betreft de verandering van sociale positie en status van een individu onafhankelijk van de groep waartoe dit individu behoort. Hier tegenover staat collectieve mobiliteit waarbij een gehele groep of samenleving een verandering ondergaat ten aanzien van sociale status en positie. Behalve dat beide vormen van sociale mobiliteit afzonderlijk kunnen plaatsvinden, kunnen ze ook tegelijkertijd plaatsvinden. Zo blijkt dat het toenemen van sociaal kapitaal (relaties en netwerken) kan leiden tot sociale stijging voor de individu die het betreft, maar ook voor sociale stijging kan zorgen voor het sociale netwerk waaraan deze individu deelneemt (Zwaard, 2004, p. 2). Het belang van collectieve mobiliteit wordt echter in de sociologie door sommige onderzoekers betwist. Voornamelijk Amerikaanse onderzoekers negeren het voorkomen van collectieve mobiliteit, voorbeelden hiervan zijn studies van Blau en Duncan (1967) die de basis vormen van de sociaaleconomische index, SEI, waarin de beroepsstatus kan worden weergegeven (Deepthi, 2005). Hoewel dit een zeer invloedrijke studie is die door veel sociologen wordt gebruikt, negeert het het bestaan van groeps mobiliteit. Collectieve mobiliteit is echter een hele interessante vorm van mobiliteit voor beleidsmakers. Het gaat namelijk om sociale stijging of daling van grote groepen in een samenleving. Sociale stijging kan hierdoor ingezet worden voor het bereiken van collectieve doelen als het versterken van de werkgelegenheid en arbeidsmarkt of het verbeteren van de leefbaarheid.

Absolute en relatieve mobiliteit

Als laatste kan er ook nog een onderscheid worden gemaakt in absolute en relatieve sociale mobiliteit. Hierbij gaat het om het perspectief dat ten aanzien van de meetbaarheid wordt gehanteerd. Absolute sociale mobiliteit refereert aan het aantal individuen dat van een sociale klasse naar een andere klasse bewegen. Het geeft grote sociale veranderingen weer, zoals een verschuiving in de industriële werkvoorraad waardoor een groot deel van de werkende populatie van banen in de industrie naar administratieve beroepen moeten overstappen. Relatieve mobiliteit refereert aan de bewegingsgeneigdheid van verschillende sociale klassen. Het geeft een mogelijkheid voor analyse van het stijgingspotentieel van individuen ten opzichte van grotere sociale en economische veranderingen (Nunn et al. 2007, p. 16). Veel Britse studies van onder andere Goldthorpe maakten hiervan gebruik, om de Britse overheid een indicatie te geven van de sociale mobiliteit van de bevolking en hun mogelijkheden tot stijging.

Tot slot zijn er ook nog speciale vormen van sociale mobiliteit die in de Anglosaksische literatuur minder aan bod komen, maar in de Indiase literatuur vaak worden aangehaald. Het gaat hier om **structurele mobiliteit** en **circulatie mobiliteit**. Structurele mobiliteit, ook wel bekend als ‘gedwongen mobiliteit’ betreft een verandering in sociale mobiliteit die voor de betreffende individuen of groepen onvermijdelijk is. Het gaat om een structurele verandering ten aanzien van objectieve mobiliteitskansen en niet om een individuele verandering (Benschop, 2011). De tegenhanger hiervan is circulatie mobiliteit waarbij iedere individu kansen krijgt om sociale mobiliteit te realiseren. *“There is no discrimination to anyone on the basis of sex, gender, race, religion etc. Circulation mobility makes possible the opportunities open for all those individuals to move into the jobs, from which their ancestors were not allowed due to some prejudice or lack of opportunity” (Deepthi, 2005)*. Dit zijn meer specifieke vormen van sociale mobiliteit die in de algemene literatuur rond sociale mobiliteit minder worden aangehaald.

2.2.3. Conclusie

Uit dit hoofdstuk kan opgemaakt worden dat er zeer veel verschillende vormen van sociale mobiliteit te onderscheiden zijn. Wanneer deze vormen gekoppeld worden aan de vijf operationaliseringkeuzes van Westerhoff wordt duidelijk dat deze vormen gepaard gaan met specifieke keuzes ten aanzien van tijd, schaal, richting etc. waarop sociale mobiliteit wordt bekeken. Sociale mobiliteit is dan ook een verzamelnaam voor allerlei soorten mobiliteit die een specifiek aspect van sociale mobiliteit behelzen. Vanwege de grote diversiteit aan vormen van sociale mobiliteit is het voor het interpreteren van de resultaten van belang dat het duidelijk is welke specifieke vorm van sociale mobiliteit is onderzocht. Onderstaand figuur (3) geeft een overzicht van de mogelijke keuzes die ten aanzien van sociale mobiliteit kunnen worden gemaakt en welke vormen dit betreft. Dit model is echter niet uitsluitend, want de verschillende vormen van sociale mobiliteit kunnen in combinatie voorkomen. Desondanks geeft het een overzicht van de diversiteit aan aspecten van sociale mobiliteit.

Figuur 3: Vormen van sociale mobiliteit gecategoriseerd op operationaliseringkeuzes

Operationaliseringkeuze	Indicatoren	Vormen van sociale mobiliteit
Schaal	- Individu	- Individuele mobiliteit
	- Gezin	- Intergenerationele mobiliteit - Intragenerationele mobiliteit
	- Groep	- Groepsmobiliteit
Richting	- Stijgend, Dalend - Constant (geen verandering sociale status)	- Verticale mobiliteit - Horizontale mobiliteit
Tijd	- Maanden, Jaren - Levensduur	- Intergenerationele - Intragenerationele
Meeteenheid	- Absolute cijfers - Relatieve cijfers - Kapitaal - Sociaal	- Absolute mobiliteit - Relatieve mobiliteit - Distributieve mobiliteit - Relationele mobiliteit
Zichtbaarheid	- Harde factoren - Zachte factoren	- Alle vormen

2.3. Verklarende factoren van sociale mobiliteit

Sociale mobiliteit gaat over persoonlijke levenskansen. Het bevat ieder aspect van een leven, familie, onderwijs, afkomst, arbeid en sociaal netwerk (Savage, 1997). Dit betekent dat er een grote hoeveelheid factoren van invloed zijn op het proces van sociale mobiliteit. Factoren die tegelijk van toepassing kunnen zijn en elkaar beïnvloeden en overlappen (Nunn et al. 2007). In dit hoofdstuk zal er gekeken worden naar welke factoren van toepassing zijn op sociale mobiliteit en welke invloed zij uitoefenen.

2.3.1. Harde en zachte factoren

Individuele sociale mobiliteit wordt beïnvloed door harde en zachte factoren. Het gaat daarbij om objectieve indicatoren zoals scores op onderwijs, inkomen en werkgelegenheid en subjectieve indicatoren als zelfvertrouwen, eigendunk en ambities (Rath, 2008). De 'harde' factoren zijn eenvoudig meetbaar, echter de zachte immateriële factoren zijn ingewikkeld te meten. Door deze twee dimensies te hanteren kan er op een uitgebreide manier naar sociale mobiliteit worden gekeken. Dit is van belang, want subjectieve stijging hoeft niet per definitie te betekenen dat er ook een objectieve stijging plaatsvindt. Veldboer illustreert dit met een voorbeeld; *'Ouderen zullen waarschijnlijk objectief niet veel meer stijgen, maar op de zachte dimensies kunnen ze zich wel beter voelen. Iets soortgelijks geldt voor sommige groepen aspirant-stijgers. Naar objectieve maatstaven lijken mensen die vooruit willen komen soms 'immobiel' en problematisch, maar in hun eigen ervaring zijn ze volop in beweging, staan ze er beter voor'* (Veldboer et al. 2007).

Hoewel er een indeling kan worden gemaakt in harde en zachte factoren die sociale mobiliteit kunnen beïnvloeden, is het echter niet vanzelfsprekend dat iedere individu op dezelfde manier wordt beïnvloed. De harde en zachte factoren zijn grotendeels overlappend en kunnen in verschillende combinaties bij individuen voorkomen (Nunn et al. 2007). Voor het verklaren van sociale mobiliteit betekent dit dat er niet naar een enkele dimensie kan worden gekeken. Doordat er meer dan een gemeenschappelijke factor is en er geen algemene dominante factor vindbaar is tussen de verschillende metingen van sociale mobiliteit (Westoff, 1960). Kortom, afhankelijk van het soort sociale mobiliteit dat wordt onderzocht kunnen verschillende factoren een rol spelen.

2.3.2. Verklarende factoren

Sociale mobiliteit hangt niet alleen af van persoonlijke factoren. De sociale omgeving, woon- en onderwijsarrangementen en de regionale economie bepalen in belangrijke mate of de persoonlijke ontwikkeling en ambitie ontplooid kunnen worden (Veldboer, et al. 2007). Ze bepalen de mate van succes en langs welke weg dit wordt bereikt. Veldboer spreekt van een 'kansenstructuur' die wordt gevormd. Hierbinnen kunnen sommige factoren op elkaar in werken maar ook elkaar tegen werken. Het krachtenveld waarbinnen individuen zich bevinden ten aanzien van sociale mobiliteit zal worden behandeld aan de hand van vier invloedrijke factoren.

1. Familie

In studies naar intergenerationele mobiliteit bestaat er sterke consensus over de invloed van familierelaties in de beginjaren van individuen en sociale mobiliteit (Reed & Robinson, 2005). Er

bestaat een sterk verband tussen de leefsituatie van ouders en die van hun kinderen. De sociaaleconomische status van ouders en kinderen lijkt dan ook vaak vergelijkbaar. Lange tijd heeft afkomst een grote rol gespeeld bij de sociale mobiliteit van kinderen. Aantrekkelijke maatschappelijke posities werden vroeger rechtstreeks van ouders op kinderen overgedragen, tegenwoordig moeten deze posities worden verdiend door prestaties of vaardigheden (de Graaf, 1992). Toch blijven ouders daarin een grote rol spelen. Met name ten aanzien van de sociale ontwikkeling van een kind.

Het kan gaan om de opleiding van de ouders tot factoren als scheidingen en depressies, *“Factors affecting child development include parental leave, income, social inheritance, maternal depression, breastfeeding and the duration of this, as well as the transmission of values between parents and their children which shape aspirations in later life”* (Miller, 2005). Het wel of niet aanwezig zijn van deze factoren en de sterkte ervan bepaald de sociale ontwikkeling van een kind. Deze ontwikkeling wordt vaak gemeten aan de hand van onderwijsprestaties. Hoewel het onderwijsniveau van kinderen niet geheel door hun ouders wordt bepaald, geeft het ten aanzien van sociale mobiliteit wel een belangrijke relatie weer. Zo toont socioloog de Graaf aan dat kinderen van ouders in hogere beroepsgroepen het goed doen op school en hogere diploma's behalen en die diploma's zorgen ervoor dat de kinderen weer in de hogere beroepen terecht komen (de Graaf, 1992). De sociale status wordt op deze manier aan de hand van onderwijs overgeërfd. Hierbij worden de onderwijsprestaties niet volledig door de ouders bepaald, hierin spelen ook een aantal andere factoren mee die in de volgende paragraaf zullen worden behandeld.

2. Onderwijs

Hoewel afkomst altijd een belangrijke rol heeft gespeeld bij de sociale mobiliteit van individuen lijkt onderwijs tegenwoordig deze factor te overstijgen. Er is een sterk verband tussen gevolgd onderwijsniveau en inkomensmobiliteit (Blanden et al 2005). Deze sterke relatie komt voort door de economische ontwikkeling van industrialisatie naar kennis georiënteerde economie. Deze verandering heeft tot andere eisen voor arbeidskrachten geleid. Werkgevers gingen benodigde arbeidskrachten steeds vaker selecteren op basis van hun opleiding (De Graaf, 1992). Dit heeft geleid tot een proces waarbij de focus op kennis en talent ligt en niet langer op sociale herkomst. Sociologen Duncan en Blau omschrijven dit als een proces van *'ascription'* naar *'achievement'* (1967). Het behalen van een hoog diploma betekent een mogelijkheid om een gunstige maatschappelijke positie te behalen, ook voor minder geprivilegieerde groepen in de samenleving (Tolsma & Wolbers, 2010, p.20). Door deze ontwikkeling ging onderwijs een steeds grotere rol spelen bij het krijgen van een goede baan.

Dit heeft zich zover doorgezet dat erop dit moment in Nederland zelf sprake is van diploma-inflatie (Peeters et al. 2011) Doordat het belang van een hoge opleiding zeer groot is, behalen steeds meer mensen een hoger onderwijsniveau. Hierdoor worden de diploma's verhoudingsgewijs steeds minder waard, maar speelt onderwijs wel een steeds grotere factor. Toch is er nog niet sprake van een voltooide meritocratisering in het onderwijs. De invloed van het opleidingsniveau van de ouders kan invloed hebben op de kans dat leerlingen een bepaald onderwijsniveau behalen of zelfs een hoger

onderwijsniveau behalen (Tolsma en Wolbers, 2010, p. 20). Totale gelijkheid in onderwijskansen is een mooi streven, echter het kan maar tot een bepaald niveau worden gerealiseerd, doordat intelligentie ook een erfelijke component heeft.

3. Sociaal Kapitaal

Het belang van sociaal kapitaal voor sociale mobiliteit werd als eerste benadrukt door de Franse socioloog Bourdieu. Hij heeft sociaal kapitaal gedefinieerd als het geheel van bestaande of potentiële hulpbronnen dat voortvloeit uit het bezit van een meer of minder geïnstitutionaliseerd netwerk van relaties (Engbersen, 2003, p. 12). Daarbij kan er ook een onderscheid worden gemaakt in een functionele en morele betekenis. De functionele kant van sociaal kapitaal zit in de hulpbronnen die mensen aan elkaar kunnen leveren of voor elkaar kunnen zijn, terwijl de morele betekenis het onderlinge vertrouwen, de wederzijdse verplichtingen en de sociale betrokkenheid die deze interacties en transacties veronderstellen betreft (Zwaard, 2004, p.20).

Vertaald naar individueel niveau betreft sociaal kapitaal de sociale relaties en contacten die een individu kan aangaan met andere individuen. Deze relaties kunnen bijdragen aan de sociale mobiliteit van een groep of individu. Zo kan een uitgebreid netwerk en het goed onderhouden van relaties ervoor zorgen dat een individu bijvoorbeeld aan een nieuwe baan komt, doordat contacten hem daarop wijzen of voordragen. Op deze manier kan sociaal kapitaal omgezet worden in economisch kapitaal. Een minder directe manier is bijvoorbeeld het versterken van vaardigheden zoals het verbeteren van taal, door bijvoorbeeld als allochtone individu ook relaties aan te gaan met autochtone individuen. Putnam heeft het hierbij over 'bonding' en 'bridging'. Hierbij gaat het bij 'bonding' over relaties en sociale netwerken binnen een sociale groep en betreft 'bridging' relaties tussen verschillende sociale groepen (Putnam, 2000). Vooral deze laatste relatie zou van toegevoegde waarde zijn.

Echter sociaal kapitaal heeft niet alleen positieve effecten. De keerzijde zit in de positieve functies van sociaal kapitaal, deze kan namelijk een selectieve werking hebben. Engbersen legt uit; "*Groepen waarvan de leden nauwe banden met elkaar onderhouden zijn vaak beter in staat een juiste naleving van regels af te dwingen dan zwakke groepen. Zij kunnen echter ook een bron van intolerantie en conformisme zijn, door outsiders buiten te sluiten en te discrimineren. Ook kunnen hechte groepen een blokkade opwerpen tegen sociale mobiliteit van ambitieuze leden*" (Engbersen, 2003, p. 12). Deze selectie kan ertoe leiden dat individuen kunnen worden geweerd uit bepaalde netwerken, waardoor zij zich niet kunnen 'optrekken' aan maatschappelijk sterke individuen.

Kortom, sociaal kapitaal kan een positieve werking hebben op de sociale mobiliteit van individuen, mits er toegang kan worden verkregen tot maatschappelijk succesvolle sociale netwerken. Wordt dit echter niet verkregen dan kan sociaal kapitaal ook een negatieve uitwerking hebben op de sociale mobiliteit van individuen en zelfs leiden tot sociale daling.

4. Omgevingsfactoren

De leef- en woonomgeving kan een invloedrijke factor zijn bij het proces van sociale mobiliteit van individuen. Zo blijkt het dat wonen in een buurt met hoge werkeloosheid een ongunstige invloed heeft op de arbeidsmarktsituatie van de overige bewoners (Weinberg et al. 2004; Van der Klaauw en Van Ours, 2003). De relatie tussen omgevingsfactoren en sociale mobiliteit blijkt echter een minder duidelijke vorm te hebben dan het voorbeeld doet veronderstellen. De invloed van omgevingsfactoren op de sociale mobiliteit van individuen bestaat uit een aantal aannames ten aanzien van de manier waarop sociale mobiliteit zich organiseert. Drie aannames naar aanleiding van het onderzoek van Sako Musterd voor het CBS², over de invloed van omgevingsfactoren op sociale mobiliteit, worden hier naar voren gehaald, rolmodellen, sociaal kapitaal en reputatie.

Rolmodellen kunnen een belangrijke rol spelen bij de sociale mobiliteit van individuen. Vooral voor jongeren kunnen rolmodellen belangrijke invloed uitoefenen op hun persoonlijke drijfveren en ambities ten aanzien van onderwijs en werk. In arme buurten zou er een tekort aan 'goede' (maatschappelijk succesvolle) rolmodellen zijn en een overschot aan negatieve rolmodellen. Dit heeft zijn weerslag op de attitudes en het gedrag van de overige bewoners en daarmee op hun maatschappelijke kansen (Musterd, 2011, p. 62). Doordat negatieve rolmodellen als 'normaal' worden beschouwd en andere mogelijke routes tot maatschappelijk succes onzichtbaar blijven en hierdoor buiten bereik lijken.

Een tweede factor betreft het al eerder genoemde sociaal kapitaal. Dit keer op wijkniveau, waarbij het gaat om relaties tussen buurt- en wijkbewoners die kunnen bijdragen tot positieve sociale mobiliteit. Maatschappelijke succesvolle mensen kunnen bijdragen aan de sociale mobiliteit van anderen aan de hand van hun ervaring op de arbeidsmarkt en weten waar informatie over werk te vinden is en over opleidingsmogelijkheden (Granovetter, 2005). Dit is gebaseerd op het idee dat een heterogeen samengesteld netwerk, met een mix van mensen die over verscheidene soorten informatie beschikken, beter zou zijn voor sociale stijging dan een eenzijdig netwerk dat zich tot het eigen kringetje beperkt (Musterd, 2011, p. 62). Hier komen de begrippen van 'bonding' en 'bridging' van Putnam weer om de hoek kijken, waarin het contact met individuen buiten de eigen sociale kring als het meest waardevol wordt gezien. Hoewel veel van het huidige ruimtelijke en sociaal beleid inspeelt op het stimuleren van sociaal kapitaal, leunt het op een verschijnsel, namelijk burenccontact dat tegenwoordig niet geheel vanzelfsprekend meer is.

Tot slot kan de omgeving een bepaalde reputatie met zich meedragen een negatieve invloed kan hebben op de sociale mobiliteit van individuen. Zo kan bij sollicitaties het woonadres van de sollicitant een rol spelen bij het wel of niet selecteren van een werknemer, en zo werkzoekenden hinderen in hun kansen op de arbeidsmarkt (Carpenter et al., 1994). Vanuit deze visie, heeft de buurt direct

² Das, M. , Musterd, S., de Vos, S. & J. Latten (2011) Maakt het uit waar je woont? Sociale stijging en invloed van de buurt. CBS Bevolkingstrends, 1^e kwartaal 2011.

invloed op de sociale mobiliteit. “Hoe slechter de buurt, hoe slechter de reputatie, en hoe kleiner de gemiddelde sociale stijging van de (gestigmatiseerde) bewoners. En omgekeerd: hoe rijker de buurt, hoe beter de reputatie, en dus hoe groter de sociale stijging van de bewoners” (Musterd, 2011, p. 63).

Echter de mate van invloed van de omgeving op sociale mobiliteit valt te betwisten. Uit recent onderzoek van Musterd et al. ten aanzien van sociale stijging en de invloed van de buurt, blijkt dat de buurt een kleine invloed op inkomensstijging. Persoonlijke kenmerken blijken een veel groter aandeel te hebben in inkomensstijging dan buurtreputatie, sociale netwerken en rolmodellen in de buurt. Bovendien kunnen de buurtkenmerken die invloed hebben ook schijneffecten zijn, omdat mensen zelf kiezen voor een bepaalde omgeving (Musterd et al., 2011, p.66).

Hoewel dit onderzoek sociale stijging enkel meet aan de inkomensstijging geeft het een goede indicatie van de verhoudingen van verklarende factoren van sociale stijging. De kleine rol van de buurt, ten opzichte van de persoonlijke factoren geeft aan dat beleidsinterventies via de stijgingsroutes opleiding en arbeid waarschijnlijk meer effect hebben dan beleid gericht op grootschalige herstructurering van buurten (Musterd et al., 2011, p. 66).

2.5. Conclusie

Sociale mobiliteit kan worden omschreven als een complex begrip. Het wordt beïnvloed door diverse factoren die in verschillende combinaties bij individuen voorkomen en grotendeels overlappend zijn (Nunn et al. 2007). Voor het verklaren van sociale mobiliteit betekent dit dat er niet naar een enkele dimensie kan worden gekeken. Dit maakt sociale mobiliteit een ingewikkeld proces dat context gevoelig is.

In de sociologie wordt er met deze complexiteit omgegaan door sociale mobiliteit niet van een concrete beschrijving te voorzien maar van een gevoel van richting en referentie, een sensitizing concept. Deze concepten zorgen voor aansluiting bij een theoretisch kader en geven richting aan de opzet van de analyse, maar bieden geen concrete handvatten voor de operationalisering van het begrip. Hierdoor hebben onderzoekers een zekere interpretatievrijheid ten aanzien van de definiëring en operationalisering van sociale mobiliteit. Dit leidt tot de vele definities en theorieën over sociale mobiliteit.

Sociale mobiliteit is behalve onderzoeksonderwerp in de Sociologie ook beleidsthema in het regeringsbeleid en stedelijk beleid van een groot aantal gemeenten in Nederland. Het vormen van een beleidsvisie en –strategie ten aanzien van sociale mobiliteit vergt echter duidelijke en concrete aspecten om op in te zetten. Vanwege het complexe karakter van sociale mobiliteit impliceert dit dat er een vertaalslag moet worden gemaakt. Hierin moeten er keuzes worden gemaakt ten aanzien van de operationalisering van sociale mobiliteit. Deze vertaalslag (betekenisgeving) is onderwerp van dit onderzoek en zal in hoofdstuk vijf voor de gemeente Rotterdam worden bekeken. Allereerst zal sociale mobiliteit binnen de context van het Nederlandse regeringsbeleid worden bekeken.

3. Inzetten op sociale mobiliteit

In dit hoofdstuk wordt sociale mobiliteit als beleidsthema bekeken. In het eerste hoofdstuk zal sociale mobiliteit in het regeringsbeleid worden bekeken. Er wordt een schets gegeven van het beleid in relatie tot maatschappelijke context. In hoofdstuk twee wordt sociale mobiliteit als thema binnen ruimtelijk beleid bekeken. Dit hoofdstuk biedt een overzicht van het sociaal en ruimtelijk beleid rondom sociale mobiliteit, zodat er een context wordt geschetst voor de analyse van sociale mobiliteit in stedelijk beleid, in hoofdstuk 6.

3.1. Sociale mobiliteit in regeringsbeleid

In een uitgebreide verzorgingsstaat als Nederland kan sociale mobiliteit niet op de politieke agenda ontbreken. Vanaf de jaren vijftig wordt er al ingezet op het ondersteunen en stimuleren van sociale mobiliteit van de Nederlandse burger. Op verschillende terreinen (onderwijs, zorg, arbeidsmarktbeleid, veiligheidsbeleid, jeugdbeleid, wijkenbeleid) hebben achtereenvolgende regeringen geprobeerd sociale mobiliteit van Nederlandse burgers te beïnvloeden (Peeters et al., p. 12, 2011). Toch keert het begrip sociale mobiliteit weinig terug in de regeringsstukken.

Het is wel illustratief dat als je op de website van het ministerie de zoekfunctie 'sociale stijging' of 'sociale mobiliteit' intypt, je slechts één relevante hit krijgt. Het ministerie lijkt meer geobsedeerd door de directe resultaten en methoden die ze in beeld brengen zoals de 'Leefbarometer' en weinig gericht op het krijgen van een vinger achter de mechanismen die sociale stijging bepalen en de (wijk) interventies die daaraan een bijdrage kunnen leveren. - André Ouwehand, senioronderzoeker TU Delft, 2009

De laatste jaren lijkt het begrip als beleidsonderwerp meer in het zicht te treden en raken steeds meer instanties en mensen met het begrip bekend. Toch is sociale stijging aan veel verandering onderhevig geweest. Vooral de motieven waarmee sociale stijging werd ingezet zijn verschillend geweest. De angst voor ongewenste verschillen was hierin leidend (WRR, p.29, 2005). In de studie van Steen et al. naar regeringsbeleid gericht op sociale mobiliteit ligt echter de focus niet op angsten maar op idealen. Zij onderscheiden vier idealen die als motoren achter het beleid over sociale mobiliteit fungeerden (Van der Steen et al. 2010, p. 24). Het gaat hierbij om het participatie-, beschavings-, gelijkheids-, en leefomstandighedenideaal. De ontwikkeling van beleid ten aanzien van sociale mobiliteit zal besproken worden aan de hand van de dominante angsten en idealen gedurende de periode van 1950 tot heden.

3.1.1. Daling voorkomen | periode jaren '50 jaren '60

Na de Tweede Wereldoorlog zag de Nederlandse overheid het als haar kerntaak om zo snel mogelijk de woningvoorraad te herstellen. Door de regie grotendeels in eigen handen te houden wilde zij een snelle wederopbouw realiseren. Met grote investeringen in volkshuisvesting, verkeer en waterstaat en

welzijnsvoorzieningen oefende de overheid op veel terreinen invloed uit (De Roo et. al., 2003). Niet alleen op het economische vlak, maar ook op het sociale vlak werden de nodige veranderingen doorgevoerd. Deze ontwikkelingen werden gevoed door de sociaal-culturele bezorgdheid over mogelijke ontworteling en bandeloosheid van de bevolking (WRR, 2005). De jaren vlak na de oorlog was dit gevoel het meest sterk. Om de bevolking in het gareel te houden, voerde de overheid een sterk beschavingsoffensief (Van der Steen et al. 2010, p. 31).

In de jaren zestig werden de normen die in de jaren vijftig werden gesteld voorzien van een meer sociaaleconomisch kader. Wetten als de AOW, WAO, WW, AWBZ en de huursubsidie worden begin jaren zestig in het leven geroepen (Tonkens, p.7, 2006). Allemaal met dezelfde centrale doelstelling, namelijk het bieden van inkomenszekerheid. De overheid zorgde voor een uitgebreid sociaal vangnet, waarin kwetsbare burgers beschermd moesten worden tegen financiële onzekerheden. Sociale mobiliteit werd in deze tijd opgevat als een proces, dat alleen ontstaat wanneer mensen gesteund en gedekt worden voor risico's (Van der Steen et al. 2010, p. 32). Om mensen sociaal te laten stijgen moest er eerst een basis worden gelegd dat ze geen sociale daling zouden ervaren. Sociale mobiliteit werd in deze tijd dan ook niet enkel gezien als een proces van stijging, maar voornamelijk als een proces van daling. Het verzorgingsstelsel moest een basis bieden voor sociale mobiliteit van groepen en de individuele leden van die groepen in de samenleving (Van der Steen et al. 2010, p. 30). In principe kan de snelle opbouw van de verzorgingstaat dan ook begrepen worden als een poging om extreme sociale daling op te vangen (Peeters et al. 2011).

3.2.2. Gelijkheid | periode jaren '70 tot jaren '80

De verzorgingsstaat die in de jaren vijftig en zestig voor een snelle wederopbouw had gezorgd, verloor in de jaren zeventig haar populariteit aan de snel opererende markt. De opbloeiende economie werd gezien als de oplossing voor allerlei problemen. Op tal van terreinen werd hierdoor overgegaan tot marktprikkels, marktwerking en privatisering (Tonkens, 2006, p. 7). De nadruk op de markt bracht tevens de economische positie van de bevolking aan het licht. De kloof tussen rijke en arme huishoudens bleek te groeien en een nieuwe middenklasse kwam op. Burgers kregen steeds beter toegang tot (hoger)onderwijs en er kwamen nieuwe 'professionals' die invloed kregen op de samenleving (Van der Steen et al. 2010, p. 32).

De sociale en economische wetten die in de jaren zestig zijn ingesteld worden volop gebruikt. Echter burgers willen behalve het gebruiken van deze nieuwe rechten ook meer zeggenschap ten aanzien van deze rechten (Tonkens, 2006, p. 7). Burgers worden mondiger en proberen meer inspraak te eisen. Daarbij vinden er twee belangrijke ontwikkelingen plaats. Ten eerste vindt er een proces van ontzuiling plaats, waardoor de oude scheidingslijnen langs geloof verdwijnen. Hierdoor komt er meer ruimte voor persoonlijke ontwikkeling en kunnen burgers streven naar individuele vrijheid (Van der Steen et al. 2010, p. 33). Ten tweede vindt er een proces plaats van economische achteruitgang wat tot hoge werkloosheid leidt. Deze situatie maakt het voor individuen lastig om langs de lijn van arbeidsdeelname te stijgen op de maatschappelijke ladder (Van der Steen et al. 2010, p. 33).

Gepaard met deze ontwikkeling verkrijgt sociale stijging een steeds belangrijkere positie op de beleidsagenda. Het gelijkheidsideaal overheerst hierin. Uitgaande van het idee dat talent de basis diende te zijn voor maatschappelijke positie, werden op allerlei terreinen juridische en financiële condities gecreëerd voor een gelijke toegang tot overheidsvoorzieningen, scholing en arbeidsmarkt (Peeters et al. p.12, 2011). Was in de jaren zestig het perspectief van collectieve sociale mobiliteit het meest dominant, in de jaren zeventig gaat het veel meer om ambities tot verheffing (Steen et al. 2010, p. 34). Ongeacht je afkomst, geslacht, etniciteit, moest iedereen dezelfde kansen krijgen om zich maatschappelijk te ontwikkelen. De focus voor beleid rondom sociale mobiliteit krijgt een breder karakter en verandert van het voorkomen van daling naar een gelijkheidsideaal. Waarbij de overheid een sterk topdown benadering hanteert, waarin de gedachte van de maakbare samenleving overheerst (Steen et al. 2010, p. 32). Waardoor sociale mobiliteit ook als een proces wordt gezien waarmee gelijkheid makkelijk kan worden gecreëerd.

3.2.3. Participatie | periode jaren '90 tot nu

Vanaf de verschillende kabinetten Lubbers in de jaren tachtig tot aan het eerste kabinet Kok in 1994 (Paars I) ligt de nadruk op werk. Het thema van de regeringsverklaring is: '*Werk, werk en nog eens werk*'. Echter het kabinet van Kok richt zich ook op het sociale stelsel van Nederland met een nieuwe aanpak, namelijk participatie. Zo worden er maatregelen getroffen om emancipatie en participatie van ouderen te bevorderen, scholingskansen voor allochtonen te vergroten, inburgeringscontracten met nieuwkomers, meer niveaudifferentiatie in het onderwijs en verbetering van de toegang tot hoger onderwijs (Van der Steen et al. 2010, p. 50). Het proces van participatie wordt ook doorgevoerd in beleidsprocessen, burgers moeten niet alleen inspraak hebben maar ook kunnen meedenken en praten over maatschappelijke problemen die hun betreffen. Deze ontwikkeling was ook noodzakelijk, want door het gestegen opleidingspeil en emancipatieniveau waren burgers mondiger, maar ook kritischer en veeleisender geworden (Hurekamp et. Al. 2006, p.12). Waardoor zij ook steeds vaker inspraak eisten. Deze ontwikkeling luidde een verandering in de organisatie van de overheid, namelijk van '*government*' naar '*governance*'. Dit betekende vier veranderingen: (1) een overgang van beleid waarbij het primaat bij de overheid ligt naar een systeem waarin ook andere groepen een steeds belangrijkere positie innemen; (2) een focus op *empowerment* van stads- en buurtbewoners; (3) een overgang van meer algemeen beleid naar beleid gericht op specifieke gebieden; en (4) een overgang van een sectoraal naar een meer integraal beleid (Andersen & van Kempen, 2003, p.80).

Maatschappelijke problemen moeten op lage schaalniveaus worden aangepakt en de burger speelt hierin een sleutelrol. Dit betreft echter een overgang die nog steeds in volle gang is, waarbij de ene verandering sneller kan worden ingevoerd dan de andere.

Voor sociale mobiliteit betekende deze ontwikkelingen dat het gelijkheidsideaal langzaam naar de achtergrond verschoof en werd aangevuld met een meer op participatie gerichte denkwijze (Peeters et al., p. 13, 2011). Burgers werden geacht sociaal mobiel te zijn en vooral sociale stijging na te streven. Op deze manier werd het individu ingezet voor het collectief. 'In plaats van individuele ontplooiing, wordt de meerwaarde van individueel handelen voor het collectief, de samenleving als geheel, een belangrijke rechtvaardiging' (Peeters et al., p. 13, 2011). Dit is in de ogen van Van der Steen en

Peeters een slechte zaak. Op deze manier draait het namelijk niet langer om gelijke rechten voor burgers om te stijgen op de sociale ladder, maar om een verplichtende vorm van sturing waarin het om het belang van de maatschappij gaat. Sinds de jaren negentig tot nu is deze gedachtegang leidend.

3.2. Ruimtelijk beleid en sociale mobiliteit

In het voorgaande hoofdstuk is sociale mobiliteit als thema in het regeringsbeleid besproken. Hierbij lag de nadruk vooral op de sociale en economische functies van sociale stijging en daling. Door middel van sociale en economische wetgeving werd er ingespeeld op de sociale mobiliteit van burgers. Het begrip sociale mobiliteit of sociale stijging bleef daarbij in de beleidsstukken buiten beschouwing.

In het ruimtelijk beleid wordt aan de hand van sociale strategieën als de wijkaanpak al jaren indirect ingespeeld op de sociale mobiliteit van burgers. Het begrip sociale mobiliteit werd niet gehanteerd, echter de strategieën waren wel gericht op het versterken van de sociale positie van burgers. Vanaf 2006 is hier verandering in gekomen door de publicatie van de VROM-Raad over sociale stijging. Dit rapport heeft voor veel roering gezorgd binnen de ruimtelijke sector vanwege het pleidooi voor een meer sociale aanpak voor herstructureringsprojecten. Het leidde ertoe dat sociale stijging onder de aandacht kwam van veel gemeenten, woningcorporaties en adviesbureaus.

In dit hoofdstuk zal ingegaan worden op dit advies en de gevolgen hiervan voor het ruimtelijk beleid. Daarbij zal er ingegaan worden op de ruimtelijke aspecten van sociale mobiliteit en de rol van ruimtelijk beleid daarin.

3.2.1. Stad en stijging

In het ruimtelijk beleid is het thema sociale mobiliteit sinds 2006 op de voorgrond gekomen door het rapport: Stad en stijging van de VROM-Raad. In dit rapport wordt er gepleit voor het inzetten op sociale stijging onder de slogan: *Sociale stijging als leidraad voor stedelijke vernieuwing*. Met dit rapport werd de discussie over de relatie tussen fysiek en sociaal in de stedelijke vernieuwing heropend.

In de stedelijke vernieuwing waren volgens de Raad tot dan toe twee perspectieven dominant. Het eerste perspectief richtte zich op de fysieke kant en zette in op de verbetering van de ruimtelijke kwaliteit van de wijk, *upgrading*. Terwijl vanuit het andere perspectief ingezet werd op de sociale kant, namelijk de sociale samenhang tussen bewoners in een wijk in relatie tot de verbetering van de leefbaarheid van wijken (VROM-Raad, 2006, p. 11). Beide perspectieven waren volgens de Raad niet toereikend. De sociale dynamiek die zich in de wijken afspeelde werd gemist:

“Er is veel aandacht voor allerlei ergernissen, maar er is weinig oog voor wat bewoners dagelijks bezig houdt en zorgen baart: de moeite om de eindjes aan elkaar te knopen, de pogingen om een betere baan te vinden of de ongerustheid om de opleiding van de kinderen. Kortom zorgen om rond te komen en ambities om vooruit te komen in het leven” (VROM-raad, 2006, p.11).

Door oog te hebben voor persoonlijke ambities en capaciteiten van bewoners in wijken zou de sociale dynamiek een stimulans kunnen krijgen, met gunstige gevolgen voor de economische positie en sociale functie van de stad. De stad als ladder was geboren. Stedelijke vernieuwing moest zich bezig houden met de verschillende ladders waarop burgers zich ten aanzien van sociale stijging kunnen bevinden. Hierbij werd de fysieke kant (wonen) uitgebreid met de terreinen onderwijs, arbeid en vrije tijd. Binnen elke route werden de factoren benoemd die sociale stijging verhinderde en die getackeld moesten worden. De routes zullen een voor een kort besproken worden.

Onderwijs

Onderwijs wordt als een van de belangrijkste kansen op sociale stijging gezien. Als vliegwiel voor arbeid vergroot een goede opleiding de mogelijkheden op de arbeidsmarkt. De belemmeringen die binnen het onderwijs kunnen worden ondervonden zijn ten eerste aspecten ten aanzien van de kwaliteit van het onderwijs en de mogelijkheden om door te stromen naar verschillende onderwijsniveaus. Dit zijn belemmeringen waarbij de oorzaak binnen de school te vinden is. Op wijk en stadsniveau doen zich andere problemen voor. Zo kennen bepaalde scholen een concentratie van problemen door de hoeveelheid leerlingen met taal- en leerachterstanden en gedragsproblemen. Ook is het ontbreken van scholen in stadsdelen een probleem. Dit heeft volgens de raad gevolgen voor de stijgingskansen in een wijk en de aantrekkelijkheid van de wijk voor succesvolle stijgers. *“Het heeft weinig zin om in wijken duurdere woningen te bouwen met het oog op het in de stad houden van succesvolle stijgers, als het onderwijs de trek naar buiten versterkt”* (Vrom-raad, 2009, p. 27).

Arbeid

Deze stijgingsroute beslaat alle stijgingsroutes op de arbeidsmarkt. De routes die hierop doorlopen kunnen zeer verschillend zijn en zijn afhankelijk van de persoonlijke ambities, capaciteiten en netwerken van individuen (VROM-raad, 2006, p. 31). De grootste belemmering die ten aanzien van deze stijgingsroute wordt onderscheiden, is het ontbreken van diploma's en vaardigheden. *‘Met weinig kenniskapitaal komt men terecht in tijdelijke banen of banen die gevoeliger zijn voor schommelingen in de conjunctuur’* (VROM-raad, 2006, p. 31). Andere belemmeringen die door de VROM-raad worden genoemd spelen vooral op ruimtelijk vlak, namelijk:

Ruimtelijke uitsortering van bedrijvigheid uit steden en toenemende werkgelegenheid, waardoor mensen minder in aanraking komen met werk.

Het verdwijnen van productiewerk uit steden, door verhuizing naar omliggende gebieden of naar het buitenland. Hierdoor verdwijnt veel werk voor lageropgeleiden. (VROM-raad, 2006, p. 32).

Op de ruimtelijke processen die zojuist zijn beschreven spelen krachten ten aanzien van stedelijke economie een rol. Hier heeft de overheid minder grip op dan bijvoorbeeld de kwaliteit van het onderwijs in hun gemeente. De VROM-Raad geeft in het advies aan dat deze route dan ook minder is te sturen dan de andere stijgingsroutes. De kansen ten aanzien van de stijgingsroute arbeid moeten vooral op wijkniveau worden gerealiseerd. De VROM-raad heeft het hierbij over: ondernemers

betrekken bij de wijk, ruimte voor wijk economie en functiemenging en tot slot ruimte voor ondernemerschap in de wijk.

Woningmarkt

Deze stijgingsroute betreft de mogelijkheden op de woningmarkt voor individuen. De stappen die op deze ladder gezet worden, zijn afhankelijk van hun levensloop. Hierbij hangt het zetten van een stap op de woonladder af van wat het referentiepunt is: een stijging ten opzichte van ouders (tussen generaties), van een eerdere levensfase (binnen een generatie) of sociaal netwerk (buren, vrienden en kennissen) (VROM-raad, 2006, p.38). Vooral inkomen is bepalend in het succesvol stijgen op de woonladder. De belemmeringen zitten daarmee in eerste instantie in financiële mogelijkheden van mensen. Daarnaast is het van belang dat het woningaanbod toegankelijk moet zijn. Er moet een evenwichtig aanbod van woningtypen en woonmilieus worden aangeboden. De VROM-raad spreekt in gevallen waar dit niet zo is van het ontbreken van treden op de woonladder.

Tot slot wordt segregatie op de woningmarkt genoemd. Spreiding van migranten en lagere inkomens vormt binnen de stedelijke vernieuwing een belangrijk motief voor de fysieke herstructurering van stadswijken (VROM-raad, 2006, p.45). Het idee hierachter is dat is dat de ruimtelijke concentratie van migranten en (in mindere mate) lagere inkomensgroepen van invloed is op hun maatschappelijke positie en integratie in de Nederlandse samenleving (en op de leefbaarheid in wijken) (VROM-raad, 2006, p. 45). Er zijn echter geen onderzoeken die deze relatie ondersteunen.

Vrije tijd

De laatste stijgingsroute die geformuleerd is in het advies, is de route vrije tijd. Met vrije tijd wordt recreatie, sport en cultuur bedoeld. Deze verschillende vormen van vrije tijd stimuleren de persoonlijke ontwikkeling van mensen. Ook doelt de VROM-raad met de route vrije tijd op de economie achter vrije tijd waarin veel mensen, met en zonder opleiding een baan vinden (VROM-raad, 2006, p. 47).

Belemmeringen voor de route vrije tijd zitten vooral in de mogelijkheden van individuen om zich in vrije tijd te ontplooiën. Het kan hierbij gaan om financiën, tijd, lichamelijke conditie en cultuur (VROM-raad, 2006, p.47). Ruimtelijke belemmeringen zijn vooral te vinden in de beperkte ruimte in steden voor kinderen om buiten te spelen. Ook nemen de sportvoorzieningen in de steden af door gebrek aan ruimte waardoor ze genoodzaakt zijn te verhuizen naar de randen van stad.

Hoewel de VROM-raad pleit voor een evenwichtige balans in tussen sociale en fysieke ingrepen in de stedelijke vernieuwing, worden de stijgingsroutes vooral gekenmerkt door ruimtelijke opgaven. Er wordt ingespeeld op ruimtelijke uitsortering, monofunctionele wijken, segregatie op de woningmarkt en meer openbare en recreatieruimte.

Conclusie

Ondanks naar aanleiding van het rapport ook veel kritische geluiden zijn geweest, hanteren zeer veel gemeenten tot de dag vandaag de verschillende stijgingsroutes die in het rapport worden genoemd. De populariteit van het advies is dan ook bepalend geweest voor het vocabulaire rondom sociale

mobiliteit. Dit is terug te zien aan de focus op de term sociale stijging in plaats van daling of sociale mobiliteit en de populaire metaforen als de stad als ladder, de maatschappelijke ladder en de stijgingsroutes.

3.3. Conclusie

In dit hoofdstuk stond de volgende vraag centraal: *Wat is de context waarin sociale mobiliteit in beleid wordt gehanteerd en hoe kan dit beleid worden getypeerd?* Om hier een antwoord op te geven is er gekeken naar het regeringsbeleid van Nederland over de tijdsperiode vanaf 1950- 2011. Binnen deze tijdspanne zijn er verschillende motieven geweest waarom er in gezet werd op sociale mobiliteit. Sociale mobiliteit blijkt een begrip dat door de tijdsgeest verandert en inspeelt op de heersende problematiek. Zo werd de kijk op sociale mobiliteit in de periode vlak na de tweede wereldoorlog gedomineerd door een sterke focus op gelijkheid en het voorkomen van sociale daling. Toen de mensen meer welvaart verkregen veranderde de politieke visie en werd sociale mobiliteit een manier om zichzelf te ontplooiën en breed te ontwikkelen.

Behalve dat sociale mobiliteit gevoelig is voor verandering, staat de betekenis en invulling van het begrip constant onder druk. Het blijkt in de politiek erg lastig om overeenstemming te vinden in het benaderen van sociale mobiliteit. De complexiteit die in hoofdstuk twee besproken is komt hierbij aan bod. Het proces van sociale mobiliteit kent een groot aantal factoren die van invloed zijn, die sterk context afhankelijk zijn en zich ingewikkeld tot elkaar verhouden. In de wetenschap leidt dit tot een lastig af te bakenen onderwerp dat verschillend wordt benaderd. In de politiek leidt dit tot een ander probleem. Niet alleen de kennis over het probleem staat ter discussie (wat is het, waar komt het door, hoe is het te beïnvloeden?), er is ook geen overeenstemming over de achterliggende waarden als: wiens verantwoordelijkheid is het, hoe om te gaan met statusverschillen, welke balans tussen verheffing en verevening is wenselijk? (Van der Steen et. al, 2010, p. 92).

Om inzicht te krijgen in de problematiek rondom de invulling van sociale mobiliteit in beleid, zal het betekenisgevingproces van sociale mobiliteit binnen de context van de gemeente Rotterdam onderzocht worden. Op deze manier kan er inzicht worden verkregen in de discussie die beleidsadviseurs voeren ten aanzien van de kennis en waarden van sociale mobiliteit.

4. Theoretisch perspectief

In dit hoofdstuk wordt de theoretische onderbouwing van het onderzoek toegelicht. Om de betekenis van sociale mobiliteit in stedelijk beleid te achterhalen is het van belang dat er inzicht wordt verkregen in het proces van betekenisgeving in beleid. Dit proces zal als eerste aan bod komen waarna het theoretisch perspectief, het symbolisch interactionisme, zal worden behandeld. Dit perspectief behelst de bril waardoor de onderzoeksdata zal worden bekeken en vormt de kern van het conceptueel model van dit onderzoek, wat als laatste wordt besproken.

4.1. Betekenisgeving in beleidspraktijken

Bij de totstandkoming van beleid speelt de visie van betrokken beleidsadviseurs een belangrijke rol. Beleidsproblemen zijn sociale en politieke constructies waardoor de probleemstructuur altijd een keuzeprocessus is, impliciet of expliciet (Hoppe en Peterse, 1998, p.55). Kennis wordt vertaald naar begrijpbare concepten, problemen worden afgebakend. Onderzoek naar betekenisgeving toont aan dat leerprocessen niet rationeel en lineair plaatsvinden, maar te maken krijgen met associaties, ervaringen en metaforen (Hajer et al. 2010, p. 100). Behalve de institutionele visie speelt hierbij ook de persoonlijke visie een rol.

Associaties worden gedeeld en overgenomen door middel van onderlinge **interactie** tussen actoren. In de politiek komt dit tot uiting in discussies en debatten ten aanzien van een specifiek probleem. *“In debatten wisselen actoren hun zienswijzen uit in de hoop andere actoren te overtuigen zodat hun zienswijze deel gaat uitmaken van een coalitie. Hierdoor krijgt hun individuele zienswijze meer overwicht (macht) ten opzichte van andere, concurrerende zienswijzen. Kortom, discoursen worden gebruikt om de inhoud van beleid te omschrijven en de wijze waarop actoren betekenis geven aan die inhoud” (Immink, 2007, p. 50).* De totstandkoming van een betekenis is een proces dat door middel van interactie en interpretatie tot stand komt. De uiteindelijke betekenis van een proces als sociale mobiliteit moet echter ruimer opgevat worden dan enkel een definitie. Het gaat om een visie ten aanzien van sociale mobiliteit, waarin associaties, argumenten, ideeën en concepten samenkomen. Zoals Immink beschrijft gaat het hier om een betekenis kader, discours.

Discoursen

Discoursen spelen een grote rol in de totstandkoming van beleid. Ze worden gebruikt om de inhoud van beleid te omschrijven en de wijze waarop actoren betekenis geven aan die inhoud (Immink, 2007, p. 51). Discoursen kunnen worden ontleed aan de hand van discursieve aspecten. Volgens Wiering en Immink hebben discursieve aspecten betrekking op een drietal terreinen:

1. Zienswijzen over de werkelijkheid (ontologische elementen)
2. Zienswijzen over de wenselijkheden of doelen (normatieve elementen).
3. Zienswijzen om van werkelijkheid naar wenselijkheid te komen (strategische elementen) (Wiering en Immink, 2003).

Een discours kan worden gezien als een middel om inzicht te bieden in het interpretatie-proces van de sociale omgeving. Het in kaart brengen van interacties en verhoudingen speelt hierin een grote rol. *“Het concept discours biedt gereedschap om de strijd om macht tussen actoren (dominantie) in beeld te brengen, waarbij een discours staat voor een coalitie tussen zienswijzen van een groep actoren. Dat wil zeggen dat individuele zienswijzen van actoren met elkaar zijn verbonden door een verhaallijn (storyline)”* (Immink, 2007, p. 50).

Het verkrijgen van inzicht in de verschillende zienswijzen binnen beleid is van groot belang voor het begrijpen van het keuzeproces dat ten grondslag ligt aan beleidsvorming. *“Het articuleren van conflicterende benadering van beleidsproblemen in beleidswetenschappelijke onderzoek verheldert dan ook het inzicht in de sociale werkelijkheid en met name in het tegenstrijdige karakter van die werkelijkheid”* (Myrdal, 1944). Op deze manier kunnen discoursen inzicht brengen in de (over)heersende zienswijzen en welke aannames en veronderstellingen hieraan ten grondslag liggen. Dit kan behalve voor de wetenschap ook voor de politiek van groot belang zijn. Beleidsmakers zijn geneigd om problemen te structureren. Hiermee lopen zij het risico om een probleem te versimpelen, wat kan inhouden dat kwesties die relevant zijn voor andere actoren over het hoofd worden gezien of zelfs genegeerd (Hoppe & Peterse, 1998 p. 53). Een blik in dit structureringsproces aan de hand van discoursen kan de efficiëntie van beleid vergroten en nieuwe inzichten geven.

De betekenis van sociale mobiliteit in het sociaal beleid van de gemeente Rotterdam zal aan de hand van discoursen worden bekeken. De manier waarop dit zal worden gedaan wordt besproken in het volgende hoofdstuk bij de onderzoeksmethoden.

4.2. Theoretisch perspectief

Uit het vorige hoofdstuk kan worden opgemaakt dat de betekenisgeving in beleid zowel wordt bepaald door de institutionele visie als de perceptie en interpretatie van betrokken actoren. Hierbij wordt er uitgegaan van de redenering dat de uiteindelijke betekenis van sociale mobiliteit in beleid voortkomt uit de interpretatie van betrokken actoren. Deze veronderstelling wordt bekeken vanuit het theoretisch perspectief van het symbolisch interactionisme. Dit perspectief stelt interpretatie door interactie centraal en sluit daardoor goed aan bij het onderzoeksobject, betekenisgeving aan sociale mobiliteit in stedelijk beleid.

Voordat het symbolisch interactionisme wordt besproken zal de onderzoeksrichting waartoe het behoort worden besproken, namelijk de interpretatieve richting.

4.2.1. De interpretatieve richting

Het interpretativisme is een onderzoeksrichting uit de sociale wetenschappen waarin de onderzoeker tracht de subjectieve betekenis van sociale handelingen te begrijpen. Een van de meest invloedrijke concepten ten aanzien van de interpretatieve richting is de benadering van de socioloog Max Weber. Hij beschreef sociologie vanuit een nieuwe hoek, waarbij het begrijpen en niet zozeer het verklaren van sociale gebeurtenissen centraal stond. *“Sociology is a science which attempts the interpretive understanding of social action in order to arrive at a causal explanation of its course and effects”* (Weber, 1947, p. 88).

Het vernieuwende aan deze opvatting is dat het interpretatieve aspect van sociaal onderzoek meegenomen wordt bij het begrijpen van sociale verschijnselen. Weber zijn visie past bij de interpretatieve richting, waarin mensen in hun handelen niet bepaald worden door externe krachten in hun omgeving, maar door interpretaties die ze aan hun omgeving geven (De Pater & van der Wusten, 1996, p.201). De invloed van interpretatie op handelen is een van de basiskenmerken van de interpretatieve richting.

In figuur 4 hebben de Pater en van der Wusten, alle kenmerken van de interpretatieve richting op een rij gezet. De eerste drie kenmerken komen overeen met het proces van betekenisgeving in beleidsvorming, waarin wordt gesteld dat de totstandkoming van een betekenis een proces is dat door middel van interactie en interpretatie tot stand komt. *“De interpretatieve richting stelt dat mensen als sociale wezens handelen op basis van de interpretatie (of de definitie, betekenis, zin) die ze aan de situatie waarin ze verkeren geven. Deze interpretaties, definities enzovoorts worden mede ontleend aan, geleerd door, en veranderd in processen van communicatie met anderen” (1996, p.201).*

Figuur 4: Kenmerken van de interpretatieve richting:

- 1 De sociale werkelijkheid is een menselijke wereld waarin processen van zin-en betekenisgeving en niet externe 'factoren' of 'krachten', leiden tot het handelen van mensen.
- 2 Mensen als sociale wezens handelen op basis van de interpretatie (of de definitie, betekenis, zin) die ze aan de situatie waarin ze verkeren geven.
- 3 Deze interpretaties, definities enzovoorts worden mede ontleend aan, geleerd door, en veranderd in processen van communicatie met anderen.
- 4 Sociale verschijnselen zijn niet te verklaren door te verwijzen naar wetten die onder bepaalde condities werkzaam zijn en als het ware deze verschijnselen genereren.
- 5 Geboden en verboden van de empirisch-analytische handboeken worden niet of veel minder nauwgezet nagevolgd in de interpretatieve richting.
- 6 Voor de omvang van de onderzoekspopulatie bestaan in de interpretatieve richting geen vaste voorschriften.
- 7 Er is een veelvoud van kwalitatieve methoden die worden ingezet en toegestaan: ongestructureerde interviews, reconstructies van levensgeschiedenissen, gebruik van autobiografisch materiaal als dagboeken of schoolagenda's, participerende observatie, etc.
- 8 De grenzen tussen wetenschappelijke en andere vormen van kennis worden in de interpretatieve stroming veel minder scherp getrokken dan in de empirisch-analytische richting

Bron: De Pater & Van der Wusten, 1996, p. 201

Het interpretativisme kent meerdere onderzoekstradities waarvan het hermeneutic-phenomenological en het symbolisch interactionisme de meest bekende zijn. Fenomenologie is een traditie die verantwoordelijk is geweest voor een sterk anti-positivistische houding binnen de sociologie. Het gaat uit van de vraag hoe individuen de wereld om zich heen zien en hoe een onderzoeker zijn eigen percepties van die wereld plaatst in zijn eigen onderzoek (Bryman, p.15, 2008). De hermeneutische-fenomenologie is hoofdzakelijk het gedachtegoed van de Duitse socioloog Alfred Schutz die sterk geïnspireerd is door Max Weber. Samen met de theorie van Weber vormde deze visies de basis voor het interpretivisme. *“The similarity in the writings of hermeneutic-phenomenological tradition and the Verstehen approach, with their emphasis upon social action as being meaningful to actors and therefore needing to be interpreted from their point of view, coupled with the rejection of positivism, contributed to a stream of thought often referred to as interpretivism (Hughes, 1990; Bryman, 2008, p. 16).*

Een andere traditie binnen het interpretivisme is het symbolisch interactionisme. Deze traditie stelt dat de perceptie van een individu constant onderhevig is aan verandering en wordt beïnvloed door interactie met andere individuen. *“Symbolic interactionists argue that interaction takes place in such a way that the individual is continually interpreting the symbolic meaning of his or her environment (which includes the actions of others) and acts on the basis of the basis of this imputed meaning” (Bryman, 2008, p. 17).* Interpretatie door middel van interactie is een kenmerk dat aansluit met de betekenisgeving in beleid. De discussies en debatten die in de politiek worden gevoerd dienen om betrokken actoren te overtuigen van een bepaalde visie of interpretatie. Voortdurend vindt er een bijstelling van de betekenis en perceptie van actoren, waaruit uiteindelijk een bepaalde houding en strategie ten aanzien van een probleem wordt ontwikkeld. Het symbolisch interactionisme stelt de invloed van deze interactie op interpretatie centraal en sluit daarom goed aan bij het onderzoeksdoel, namelijk inzicht krijgen in de begripsvorming van sociale mobiliteit in stedelijk beleid en zal in de volgende paragraaf meer uitgediept worden.

4.2.2. Symbolisch interactionisme

De oorsprong van het symbolisch interactionisme ligt bij de socioloog George Herbert Mead, een van de grondleggers van de Amerikaanse sociologie en invloedrijk onderzoeker van de Chicago School. Geïnspireerd door het pragmatisme ontwikkelde hij een stroming waarin betekenisgeving niet werd gezien als een autonoom proces maar gebonden aan een specifieke context waarin een individu zich bevindt (Bryman, 2008, p.17). Een individu geeft betekenis aan een proces of handeling aan de hand van zijn eigen bevindingen en die van andere individuen om hem heen: *“the individual mind can exist only in relation to other minds with shared meanings” (Mead, 1982, p.5).* Deze gedachtegang is verder uitgewerkt in de jaren zestig door Herbert Blumer die er vervolgens de naam symbolisch interactionisme aan gaf.

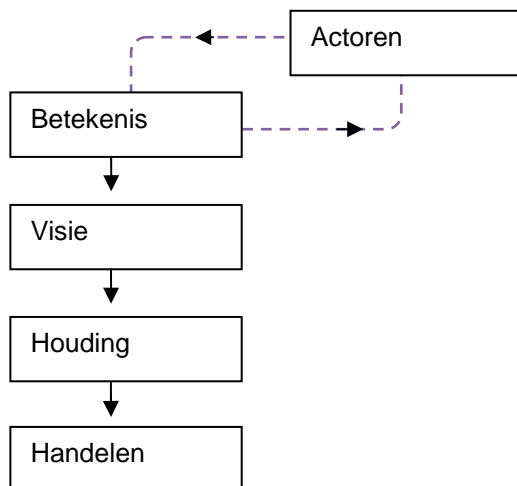
Het analyseren van betekenissen staat bij symbolisch interactionisten vanwege hun constructivistische werkelijkheidsperspectief voorop. Volgens deze visie is er niet een werkelijkheid, maar zijn er zeer veel verschillende werkelijkheden waaraan verschillende interpretaties en betekenissen ten grondslag liggen. Om een sociaal proces echt te kunnen begrijpen, moet de

onderzoeker dan ook eerst de betekenissen die ervaren worden door betrokkenen binnen een bepaalde context in kaart brengen (Jeon, 2004, p.251). Interpretatie wordt hierbij als middel gezien waarmee betekenis wordt gegeven aan een verschijnsel. Een middel dat aan de hand van interactie constant wordt beïnvloed door de zienswijzen van andere actoren. Deze drie factoren vormen de kern van het symbolisch interactionisme en kunnen samengevat worden in de volgende drie constatering:

1. Mensen reageren op dingen op basis van de betekenis die deze dingen voor hun hebben.
2. De betekenis van deze dingen is afgeleid van, of komt voort uit, de sociale interactie die iemand heeft met andere betrokkenen.
3. Deze betekenissen zijn gebruikt en veranderd door een interpretatief proces dat gebruikt is door de persoon op het moment dat hij dingen tegenkomt
(Blumer, 1969, p. 166)

Het proces van betekenisgeving wordt volgens het symbolisch interactionisme dan ook ingedeeld in verschillende fases van interpretatie tot handelen. Het proces begint met de actoren en de betekenis, definitie die zij geven aan een specifiek object of verschijnsel. Deze betekenis ontwikkelt zich door middel van interactie met andere actoren tot een visie waarop het object door de actor wordt getypeerd. Aan de hand van de visie van de actor op het object ontstaat er een houding waarin de strategie/ mening ten opzichte van het object wordt ontwikkeld en het uiteindelijk handelen naar het object mee wordt bepaald. In figuur 5 is dit proces vertaald.

Figuur 5: Betekenisgevingproces vanuit het symbolisch interactionisme

4.2.3. Kanttekening

Interpretatie is een belangrijk onderdeel van de theorie van het symbolisch interactionisme, omdat het gezien wordt als het middel waarmee betekenis wordt gegeven aan de sociale wereld. Dit betekent dat de onderzoeker rekening moet houden met de invloed van interpretaties op betekenisvorming, waaronder zijn eigen interpretatie. Blumer verwoordt deze verwachtingen als volgt: *“The position of symbolic interaction requires the researcher to catch the process of interpretation through which actors construct their actions, a statement that brings out clearly his views of the research implications*

of *symbolic interactionism*” (Blumer, 1962, p.188). Bij het in kaart brengen van de verschillende interpretaties van de betrokken actoren bij het onderzoeksobject, wordt van de onderzoeker een kritische en objectieve houding verwacht. Bij het hanteren van dit theoretisch perspectief moet er echter een kanttekening ten aanzien van de ‘objectieve houding’ worden geplaatst. Dit is lastig om te bereiken aangezien er bij de analyse sprake is van een ‘dubbele interpretatie’. De onderzoeker biedt een interpretatie van andere interpretaties aan in zijn onderzoeksresultaten, die vervolgens verder vertaald worden naar concepten en theorieën (Bryman, 2008, p. 17). Kortom, de interpretatie van de onderzoeker zal altijd een rol spelen bij de analyse volgens het symbolisch interactionisme. Bij het analyseren van onderzoeksresultaten wordt dan ook geacht dat de onderzoeker zich van deze dubbele werking bewust is en hiermee rekening houdt bij het trekken van conclusies.

4.3. Conclusie

Bij de totstandkoming van beleid speelt de visie van betrokken beleidsadviseurs een belangrijke rol. De problemen die behandeld worden in beleid zijn sociale en politieke constructies waardoor de probleemstructuur altijd een keuzeprocessus is, impliciet of expliciet (Hoppe en Peterse, 1998, p.55). Dit keuzeprocessus is onderhevig aan discussies en debatten waarin actoren hun zienswijzen uitwisselen in de hoop andere actoren te overtuigen (Immink, 2007, p. 50). Volgens het symbolisch interactionisme heeft de betekenis die actoren aan een verschijnsel geven invloed op hun uiteindelijke handelen ten aanzien van dit verschijnsel (Blumer, 1969). Het beleid ten aanzien van sociale mobiliteit wordt gekenmerkt door de dominante zienswijzen binnen de betrokken actoren.

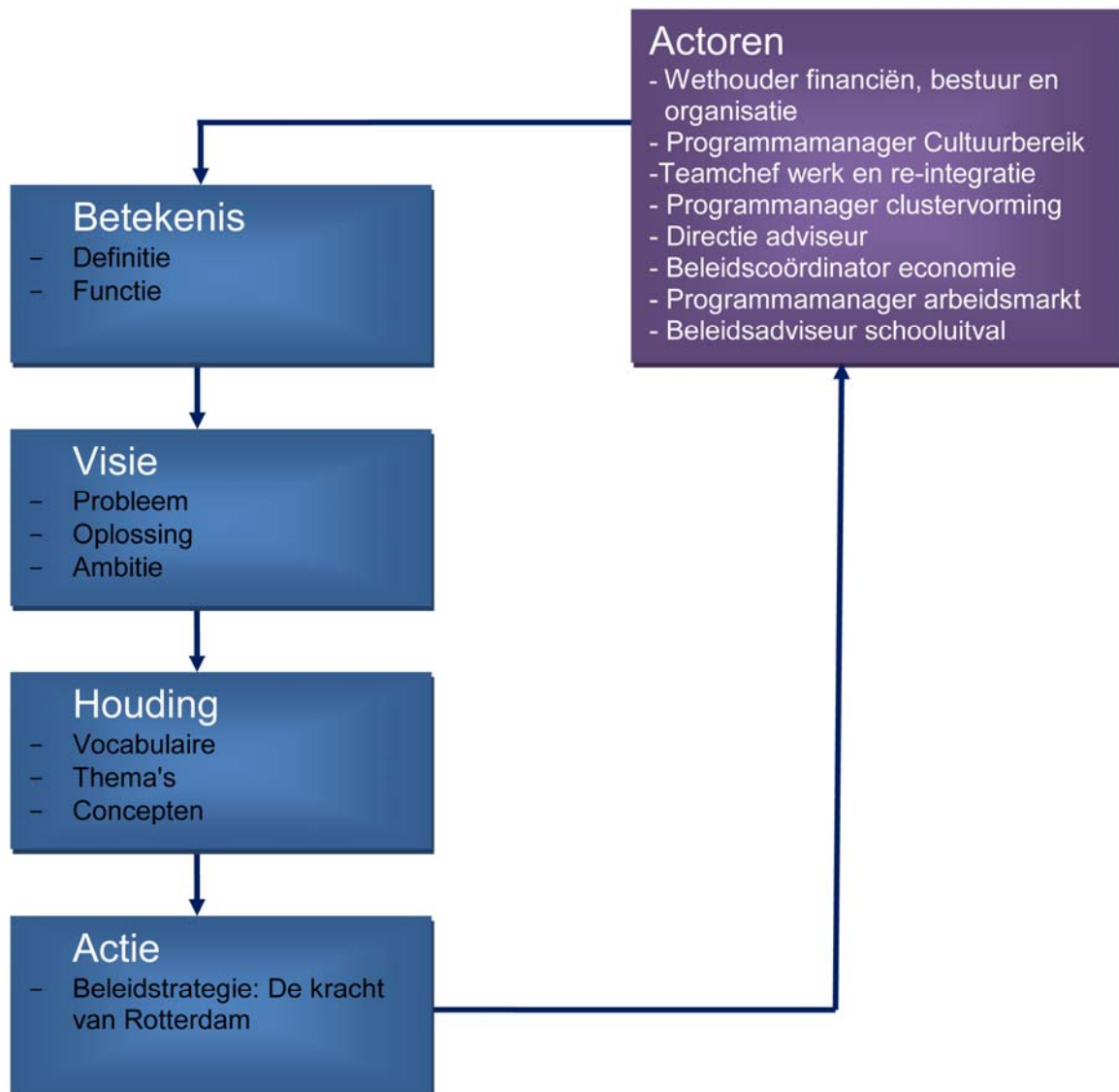
Deze zienswijzen bevatten associaties en percepties op problemen en oplossingen ten aanzien van het verschijnsel. In het geval van dit onderzoek een zeer complex verschijnsel. Zoals in hoofdstuk 2 besproken is, wordt sociale mobiliteit door zeer veel factoren beïnvloed en wordt in wetenschappelijk onderzoek getwist over de uiteindelijke afbakening van sociale mobiliteit. Dit wetende maakt het zeer interessant om het betekenisgevingproces van sociale mobiliteit in stedelijk beleid te onderzoeken. In beleid is de vraag naar concrete aangrijpingspunten noodzakelijk voor het formuleren van een beleidsstrategie en interventies ten aanzien van sociale mobiliteit.

In hoofdstuk 6 zal dit proces bekeken worden voor de gemeente Rotterdam. In hoofdstuk 5 zal allereerst ingegaan worden op de onderzoeksmethoden die hiervoor gehanteerd zullen worden.

Figuur 6: Overzicht onderzoeksperspectief en methoden

Epistemologie	Theoretisch Perspectief	Methodologie	Methoden
Constructivisme	Symbolisch Interactionisme	Beleidsanalyse	Discoursanalyse: 1. Documentenanalyse 2. Diepte interviews

Figuur 7: Schema conceptueel model

5. Onderzoekopzet en -methoden

In het vorige hoofdstuk is het theoretisch kader en het daartoe behorende theoretisch perspectief behandeld. In dit hoofdstuk staat de onderzoekopzet centraal. De inzichten uit het theoretisch kader zullen worden vertaald naar concrete punten in het conceptueel model. Na dit model te hebben besproken en de toelichting van de begrippen zal het type onderzoek worden toegelicht. Aansluitend worden de onderzoeksmethoden en dataverzameling besproken. Tot slot zullen de methodologische kanttekeningen van de onderzoekopzet worden toegelicht, zodat de resultaten van dit onderzoek in een breder kader kunnen worden geplaatst.

5.1. Conceptueel model

Het conceptueel model geeft de relaties weer waaruit betekenisgeving bestaat volgens het symbolisch interactionisme. Dit model is leidend voor de structurering van de onderzoeksvragen en de analyse van de perceptie van de gemeente Rotterdam op het onderwerp sociale mobiliteit. In dit hoofdstuk zal eerst het conceptueel model behandeld worden, waarna de begrippen en definities worden toegelicht.

5.1.1. Conceptueel model

Dit model geeft een schematische weergave van de theoretisch perspectief (symbolisch interactionisme) in relatie tot het proces van betekenisvorming in beleid. Het model begint bij de **actoren** die via onderlinge interactie het begrip sociale mobiliteit interpreteren en hieraan **betekenis** geven. De interactie is afhankelijk van sociale verbanden tussen individuen en groepen en vormt de eerste stap van betekenisgeving (Crotty, 1998; Immink, 2007, p.10). Vanuit deze betekenis vormen actoren een **visie** op het begrip. Er wordt een beeld gevormd van de problemen en oplossingen rondom sociale mobiliteit en welke strategie hierbij gevoerd kan worden. Er wordt een ambitie ten aanzien van het onderwerp gevormd en vanuit deze visie vormen de actoren vervolgens een **houding**. Deze houding bestaat uit een betekenis kader van samenhangende teksten, concepten, ideeën en argumenten die aan sociale mobiliteit zijn gekoppeld (Kamphorst 2006, p. 173; Hajer 2006, p. 73; Arend 2007, p.28). Dit is de een na laatste stap van het proces van betekenisvorming, die resulteert in **actie**. In de context van dit onderzoek (stedelijk beleid) krijgt de houding zijn weerslag in concrete producten als beleidvisies en -strategieën.

5.1.2. Begrippen en definities

De theoretische begrippen die in het model zijn behandeld, zullen in deze paragraaf van een definitie worden voorzien. Op deze manier zullen de begrippen hanteerbaar zijn voor het empirische gedeelte van het onderzoek.

Het belangrijkste begrip in het onderzoek is **sociale mobiliteit**. In hoofdstuk twee zijn er verschillende wetenschappelijke definities van dit begrip gegeven. In dit onderzoek wordt de betekenis van Van Kempen gehanteerd: *Sociale mobiliteit van individuen betreft het doormaken van een verandering op specifieke maatschappelijke terreinen (Van Kempen, 2008).*

In de vraagstelling van het empirische onderzoek wordt dit begrip echter vervangen door het begrip **sociale stijging**. Sociale mobiliteit is in de wetenschappelijke literatuur de meest gebruikte term om het proces van persoonlijke ontwikkeling aan te tonen. Echter in de beleidspraktijk blijkt dat veel beleidsadviseurs onbekend zijn met deze term en in het specifiek spreken van sociale stijging. Deze term refereert daarbij aan opwaartse mobiliteit en de keuze voor deze term zal in het resultaten hoofdstuk (H6) worden besproken.

De volgende begrippen die worden besproken volgen de volgorde van het conceptueel model.

Actoren

Vanuit het symbolisch interactionisme wordt er een directe relatie verondersteld tussen actoren en betekenissen. Om de betekenis van sociale mobiliteit in stedelijk beleid in kaart te brengen, zijn er actoren geselecteerd die betrokken zijn geweest bij de totstandkoming van de beleidsstrategie, '*De kracht van Rotterdam*'. Deze groep actoren, hierna genoemd als beleidsadviseurs, zijn verantwoordelijk voor het afbakenen van het begrip sociale mobiliteit en zijn daardoor genoodzaakt een houding ten aanzien van sociale mobiliteit te vormen. Onder actoren wordt in dit onderzoek beleidsadviseurs van de gemeente Rotterdam verstaan die betekenis geven aan sociale mobiliteit in de periode en betrokken zijn bij de sociale strategie: 'Rotterdam sterk'.

Betekenis

Het centrale begrip in dit onderzoek is betekenis. Vanuit het theoretisch perspectief vormt de betekenis de perceptie en uiteindelijke houding van actoren ten aanzien van sociale mobiliteit. In navolging van Immink wordt betekenis in dit onderzoek gedefinieerd als: '*de interpretatie van groepen of individuen die een verband hebben met het verschijnsel sociale mobiliteit*' (Immink, 2007). Om de variabele empirisch te kunnen meten worden de indicatoren: definitie en functie gehanteerd.

Visie

Vanuit de betekenis wordt er door de actoren een uitgebreidere betekenis ten aanzien van sociale mobiliteit gevormd. Deze visie betreft de perceptie van betrokken actoren ten aanzien van sociale mobiliteit. De variabele wordt geoperationaliseerd aan de hand van een beschrijving van de problemen, oplossingen en ambitie van actoren op het gebied van sociale mobiliteit.

Houding

Een ander kernbegrip naast betekenis is houding. Onder houding wordt een betekeniskader verstaan waarin alle associaties en ideeën rondom sociale mobiliteit samen komen. Vanuit het theoretisch kader wordt hierbij gesproken over een discours. Houding wordt in dit onderzoek gedefinieerd als een betekeniskader van samenhangende teksten, concepten, ideeën en argumenten (Kamphorst 2006, p. 173; Hajer 2006, p. 73; Arend 2007, p.28). De houding wordt ingedeeld aan de hand van de indicatoren: vocabulaire, thema's en concepten.

Actie

Tot slot is er het begrip actie. Hierbij gaat het om de laatste fase van het theoretisch perspectief waarin betekenisgeving omgezet wordt in handelen. In het geval van de onderzoekscase betekent dit weerslag van de betekenis van sociale mobiliteit in beleid. Actie wordt in dit onderzoek gedefinieerd als een geïstitutionaliseerde visie van betrokken actoren op het verschijnsel sociale mobiliteit. En wordt geoperationaliseerd aan de hand van de typering van sociale mobiliteit in de strategie: Rotterdam sterk. Onder 'typering' wordt de operationalisering van het begrip sociale mobiliteit verstaan en de strategie ten aanzien van het inzetten op sociale mobiliteit.

De indicatoren zijn verwerkt in een analysemodel die te vinden is in bijlage III, figuur 13.

5.2. Onderzoeksopzet

In dit hoofdstuk wordt de opzet van het onderzoek besproken. Hiervoor zal eerst gekeken worden naar bestaande studies naar sociale mobiliteit en bijdrage die dit onderzoek zal leveren aan deze studies. Vervolgens zal het onderzoekstype: beleidsdiscoursanalyse worden besproken. Hierbij wordt allereerst ingegaan op de keuze voor dit type onderzoek, waarna de aspecten van de beleidsdiscoursanalyse zullen worden behandeld.

5.2. 1. Studies naar sociale mobiliteit

Studies naar sociale ongelijkheid en sociale mobiliteit worden voornamelijk gedomineerd door Amerikaanse en Europese literatuur (Deepthi, 2005). Belangrijke studies hierbij zijn die van Blau en Duncan (1967) en Featherman en Hauser (1978) voor de Verenigde Staten en studies van Erikson en Goldthorpe voor Europa (Killewald et al. 2010). Ook is er een groot aandeel van Indiase studies naar sociale mobiliteit. Het kastensysteem zorgde voor een zeer specifieke vorm van sociale mobiliteit, waarnaar veel onderzoek is gedaan (Deepthi, 2005).

Nederland kent een lange traditie aan onderzoek naar sociale stratificatie en sociale mobiliteit. Socioloog van Heek uit Leiden heeft in de jaren vijftig en zestig van de vorige eeuw sociale stijging en daling in Nederland onderzocht (Tolsma & Wolbers, 2010, p. 11). Hij heeft daarmee de basis gelegd voor verder onderzoek naar sociale mobiliteit. Zo heeft hij belangrijke onderzoeksrapporten geschreven als; Sociale stijging en daling in Nederland (1958), Het verborgen talent (1968) en heeft hij ook de eerste nationale mobiliteitsurvey (1954) van Nederland gehouden. Na het aftreden van Van Heek heeft het enige tijd gekost totdat het onderzoek weer opgenomen werd. Dit keer door Utrechtse en Nijmeegse sociologen die zich niet alleen beperkten tot de vraag in hoeverre zich stijging en daling voordoet op de verschillende maatschappelijke ladders in Nederland, maar zij beantwoordden ook de vraag in welke mate mensen die uiteenlopende posities op de maatschappelijke ladders innemen met elkaar in contact komen (Tolsma & Wolbers, 2010, p. 11). Een voorbeeld hiervan is het boek 'Verschuivende ongelijkheid in Nederland' (Dronkers en Ultee 1995).

Meer recent onderzoek betreft een grootschalig onderzoek van de universiteit Amsterdam en Leiden in 6 grote steden van Nederland naar de sociale mobiliteit van individuen, groepen en buurten. Het onderzoek is een analyse van de manier waarop processen van sociale stijging van individuen,

groepen en buurten plaatsvinden, hoe deze processen zich tot elkaar verhouden en hoe ze verklaard kunnen worden (NICIS, 2012). Dit onderzoek loopt van 2008 tot 2013. Een ander recent onderzoek is die van Van der Steen et al.: *De weg omhoog* (2010). Dit onderzoek is een analyse van het vertoog over sociale mobiliteit. Aan de hand van documentenanalyse worden de verschillende perspectieven in het regeringsbeleid op sociale mobiliteit voor de periode van 1950 tot 2011 in kaart gebracht. Deze studie is een inspiratiebron geweest voor dit onderzoek.

In dit onderzoek ligt de focus op stedelijk beleid en de manier waarop beleidsadviseurs het verschijnsel sociale mobiliteit van betekenis voorzien. Betekenisgeving in beleid wordt daarbij vanuit een nieuwe perceptie benaderd, namelijk het symbolisch interactionisme. Volgens dit perspectief is de interpretatie van actoren en de interactie tussen actoren leidend in de betekenisgeving aan verschijnselen. Dit onderzoek levert een bijdrage in het inzicht over de betekenisgeving aan sociale mobiliteit in beleid en is een aanvulling op de aanwezige benaderingswijzen en betekenissen ten aanzien van sociale mobiliteit in gemeentelijk beleid. De veronderstelling hierbij is dat het inzicht in de verschillende betekenissen en benaderingen een bijdrage kan leveren aan effectief en integraal beleid.

5.2.2. Onderzoekstype

Om de betekenis van sociale mobiliteit in stedelijk beleid te achterhalen zal er een beleidsanalyse worden uitgevoerd. In een beleidsanalyse ligt normaliter de focus op de effectiviteit van beleid, namelijk heeft beleid invloed op een specifiek probleem en in welke mate? Het onderzoek resulteert dan in een beleidsevaluatie waarbij de kwaliteit van het beleid wordt getoetst.

In dit onderzoek wordt er gekeken naar het beleidsdiscours van sociale mobiliteit. Dit betekent dat er niet wordt gekeken naar hoe beleid uitpakt, maar naar de idealen (ambities en doelen) en wegen (middelen en argumentatie) die beleidsadviseurs voorstellen in hun beleidstheorie (Steen et. al, 2010, p. 27). Het onderzoek richt zich daarmee op twee verschillende aspecten, namelijk hoe er betekenis wordt gegeven aan sociale mobiliteit en welke oplossingen hiervoor worden aangedragen.

Om de betekenissen in beeld te krijgen wordt er enerzijds beschrijvend te werk gegaan, door middel van het inventariseren van betekenissen. Echter het onderzoek houdt niet op bij het enkel beschrijven van de betekenissen die actoren aan sociale mobiliteit geven. Het richt zich tevens op de perceptie en interpretatie van sociale mobiliteit door beleidsadviseurs. Dit betekend dat het onderzoek ook een interpretatief karakter heeft. De beschrijvingen van de actoren ten aanzien van sociale mobiliteit zal binnen een groter kader worden geplaatst zodat de samenhang en verschillen kunnen worden onderscheiden. Het analyseren van de samenhang van de betekenissen wordt niet op relevantie getoetst door middel van hypothesen, waardoor toetsend onderzoek niet van toepassing is. Het onderzoek richt zich enkel op het beschrijven en onderzoeken van betekenissen en de samenhangen of verschillen daar tussen. Daarom is er gekozen voor interpretatief onderzoek, een beleidsdiscours-analyse.

5.2.3. Beleidsdiscoursanalyse

De keuze voor analyse aan de hand van discoursen komt voort uit de focus op betekenisgeving in beleid in dit onderzoek. Discoursen spelen een grote rol in de totstandkoming van beleid. Ze worden gebruikt om de inhoud van beleid te omschrijven en de wijze waarop actoren betekenis geven aan die inhoud (Immink, 2007, p. 51). Een discours kan worden gezien als een middel om inzicht te bieden in het interpretatie-proces van sociale mobiliteit in beleid.

Begrip

Een discours is een specifiek ensemble van gerangschikte kennis, ideeën en concepten die gereproduceerd en getransformeerd worden in de praktijk (Hajer, 1995). Individuen geven hiermee betekenis aan de sociale en natuurlijke omgeving waarin zij zich bevinden. Discoursen kunnen daardoor worden gezien als perspectieven op de sociale werkelijkheid en zijn geschikt om inzicht in betekenisvorming van een begrip te krijgen. Het in kaart brengen van interacties en verhoudingen speelt hierin een grote rol. *“Het concept discours biedt gereedschap om de strijd om macht tussen actoren (dominantie) in beeld te brengen, waarbij een discours staat voor een coalitie tussen zienswijzen van een groep actoren. Dat wil zeggen dat individuele zienswijzen van actoren met elkaar zijn verbonden door een verhaallijn (storyline)”* (Immink, 2007, p. 50).

Deze verhaallijnen bieden behalve een kader voor het beschrijven van interpretaties van individuen ook houvast voor de analyse van interpretaties. Dit gebeurt aan de hand van tekstanalyses, de zogeheten discoursanalyse. Wat hierbij centraal staat is dat tekst wordt opgevat als meer dan alleen maar een middel om uitdrukking te geven. Tekst is niet enkel een product van de sociale wereld, of een middel om deze wereld te begrijpen, zoals het in de meeste kwantitatieve en kwalitatieve onderzoeken wordt opgevat (Bryman, 2008, p.500). In discoursanalyses zijn teksten het centrale onderwerp van onderzoek waarmee achterliggende dimensies bloot gelegd worden. Hoe discoursanalyse worden uitgevoerd komt aan bod in de volgende paragraaf (4.2.2.).

Analyse

Een discoursanalyse betreft een taalanalyse. Hierbij kan het gaan om geschreven en gesproken taal. Er is een verschil tussen een discoursanalyse en standaard taalanalyses. Wordt er bij taalanalyse vaak gelet op kleinere stukken tekst en details zoals geluid (fonetica), gedeelten van woorden (morfologie), betekenis (semantiek) en de volgorde van woorden (syntax), is er bij discoursanalyse oog voor het grote geheel (Tannen, 2011). Het analyseren van tekst vanuit de context waaruit het wordt geschreven is daarbij het doel. Discoursanalyse wordt dan ook vaak beschreven als: 'analysis of language beyond the sentence' (Tannen, 2011).

Discoursanalyse kent een grote variëteit aan verschillende methoden. Hierbij zit het verschil in focus, in welke kennisclaims zij proberen te maken en welke onderzoekstechnieken zij gebruiken (Hammersley, 2002, p.2). Hoewel discoursanalyse ook gesproken taal kan betreffen gaat het uiteindelijk altijd om tekstanalyse, aangezien ook gesprekken worden uitgeschreven in transcript.

Met een discoursanalyse wordt getracht de betekenis van woorden, begrippen en teksten te relateren aan de sociale context waarin ze worden gebruikt (Van der Arend, 2007, p. 28). Vanuit de sociologie worden discoursanalyses vooral gebruikt vanuit een interpretatief en constructivistisch perspectief. Het verkrijgen van inzicht in de vorming van een betekenis is hierbij het hoofddoel. Binnen bestuurskunde, planning en beleid krijgen discoursanalyses een andere invulling. Niet zozeer het gebruik van taal in specifieke situaties wordt onder de loep genomen, maar samenhangende betekenis-kaders die voor een langere periode het taalgebruik domineren (Van der Arend, 2007, p. 29).

5.3. Casestudy: gemeente Rotterdam

Volgens het symbolisch interactionisme is betekenisgeving sterk afhankelijk van de context waarin het plaatsvindt. Om inzicht te krijgen in de percepties van beleidsadviseurs ten aanzien van sociale mobiliteit, is het dan ook van belang om de sociale en politieke omgeving waarin deze percepties tot stand zijn gekomen te bestuderen. Per gemeente verschilt de sociale problematiek, betrokken actoren, de politieke setting en daarmee de betekenisgeving aan sociale mobiliteit. Dit maakt het onderling vergelijken van gemeenten lastig. Daarom is er gekozen om één gemeente als onderzoekscase te gebruiken en zijn de onderzoeksresultaten een verkenning voor de betekenisgeving aan sociale mobiliteit binnen gemeentelijk beleid.

De conclusies die uit dit onderzoek volgen kunnen daardoor niet een op een worden overgenomen voor andere gemeenten in Nederland. Echter veel gemeenten in Nederland staan voor dezelfde opgave om het complexe proces van sociale mobiliteit te vertalen in beleid en zullen dan ook met veelal dezelfde thema's te maken krijgen. Zoals eerder is gezegd door van de Wal: *Sociale mobiliteit is een concept op zoek naar een kader* (2009). De resultaten van dit onderzoek bieden inzicht in de verschillende percepties op sociale mobiliteit en geven daarmee inzicht in diverse betekenis-kaders.

Het selecteren van de gemeente is selectief gebeurd, omdat het van belang is dat de gemeente het betekenisgevingproces ten aanzien van sociale mobiliteit heeft doorgemaakt. De keuze is gevallen op de gemeente Rotterdam, doordat deze gemeente al vanaf 2006 een sociaal programma voert dat gericht is op de sociale kwaliteit van Rotterdam en de sociale stijging van Rotterdammers. De relevantie voor het inzetten op sociale mobiliteit is daarbij, vanwege de maatschappelijke problematiek, groot.

Rotterdam oefent een grote aantrekkingskracht uit op lager opgeleiden en werklozen, wat leidt tot een verarming van de stad (van Dam, 2006, p. 158). Veel van de persoonlijke capaciteiten (taalbeheersing, opleiding, netwerk) van de bewoners lopen achter met gevolgen voor de economische positie en de leefbaarheid van de stad. Het belang om sociale mobiliteit te stimuleren is voor de bestuurders van deze stad groot. Er wordt dan ook aan de hand van beleid ruimschoots ingezet op sociale mobiliteit. Dit maakt Rotterdam een interessante case voor het bestuderen van de betekenis van sociale mobiliteit in beleid.

5.4. Onderzoeksmethoden

Om de betekenis van sociale mobiliteit in stedelijk beleid te achterhalen zijn er volgens het symbolisch interactionisme twee belangrijke aspecten. Enerzijds geven de actoren de input voor de betekenis door middel van interpretatie en interactie. Anderzijds heeft de betekenis die door actoren wordt gegeven aan sociale mobiliteit, volgens het symbolisch interactionisme, invloed op het uiteindelijke handelen van de actoren.

Om de betekenis van sociale mobiliteit in stedelijk beleid te vangen en te kunnen plaatsen in de context van de gemeente Rotterdam is het van belang zowel de actoren als het uiteindelijke beleid te onderzoeken. Dit vraagt echter om twee soorten dataverzameling die beiden bijdrage aan de uiteindelijke data voor de discoursanalyse. Er is gebruik gemaakt van een documentenanalyse om de betekenis van sociale mobiliteit in stedelijk beleid te analyseren en semi-gestructureerde interviews om de interpretatie van beleidsadviseurs van sociale mobiliteit in kaart te brengen.

5.4.1. Documentenanalyse

Om inzicht te krijgen in de discoursen zijn behalve de persoonlijke visie van de betrokken actoren op sociale mobiliteit, ook de beleidsvisie ten aanzien van sociale mobiliteit van belang. Zoals in het theoretisch kader is uitgelegd, kent het symbolisch interactionisme vier fases van betekenisgeving. De laatste hiervan, handelen, geeft de fase weer waarin betekenissen binnen een organisatie geïnstitutionaliseerd zijn en in actie worden omgezet (BRON). In de onderzoekscase kan deze actie gezien worden als de beleidsvisies –nota's en maatregelen ten aanzien van sociale mobiliteit. Om sociale mobiliteit in de context van stedelijk beleid te onderzoeken is het van belang de discoursanalyse ook ten aanzien van beleid uit te voeren.

In Rotterdam is de sociale strategie: *De kracht van Rotterdam*, het basisdocument ten aanzien van sociale mobiliteit. Dit document vormt het onderzoeksonderwerp van de documentenanalyse en zorgt ervoor dat de visies van de beleidsadviseurs vergeleken kunnen worden met de uiteindelijke beleidsvisie. Op deze manier wordt duidelijk in hoeverre het onderwerp sociale mobiliteit beïnvloed wordt door interpretatie en of er meerdere betekenissen van sociale mobiliteit binnen het beleid worden gehanteerd.

5.4.2. Semigestructureerde interviews

Volgens het symbolisch interactionisme betreft betekenisgeving een zeer persoonlijk proces, dat sterk afhankelijk is van de specifieke sociale structuur waarin een actor zich bevindt. De onderzoeksmethode diepte-interviews biedt de mogelijkheid om deze informatie te verkrijgen. Vanwege het persoonlijke karakter van de methode kan er meer gedetailleerde informatie worden verkregen dan door middel van een enquête of een groepsgesprek (BRON). Interviews bieden de mogelijkheid om dieper in te gaan op sociale mobiliteit dan de andere methoden en zijn daardoor een geschikte onderzoeksmethode voor dit onderzoek.

Er zijn in totaal acht beleidsadviseurs geïnterviewd die allemaal ook betrokken zijn bij de beleidsstrategie: Rotterdam sterk, die aan de hand van de documentenanalyse is onderzocht. De betrokkenheid bij deze specifieke beleidsstrategie was van belang voor het analyseren van de invloed van de betrokken actoren op het uiteindelijke beleid en de positionering van de percepties van de beleidsadviseurs binnen het huidige beleid. In figuur 7 zijn de geïnterviewden terug te vinden, op verzoek van de respondenten zijn zij geanonimiseerd.

Omdat in dit onderzoek de zienswijzen van de actoren centraal staan, wordt er gebruik gemaakt van een kwalitatieve interviewtechniek: semigestructureerde interviews. Dit houdt in dat er open vragen zullen worden gesteld die van tevoren zijn bepaald, waarbij tevens ruimte is voor inbreng van eigen ideeën en opmerkingen van de geïnterviewden. Op deze manier wordt er een beeld geschetst van de gedachten en opvattingen van de geïnterviewden ten aanzien van sociale mobiliteit.

De interviewvragen zijn opgesteld aan de hand van uit de theorie afgeleide indicatoren die gevisualiseerd zijn in het conceptueel model. Om de betekenissen van de actoren onderling te vergelijken is het van belang dat de actoren dezelfde vraagstellingen en antwoordmogelijkheden krijgen. Gedurende de interviews zal de onderzoeker ook ingaan op thema's en aspecten die de geïnterviewde aandraagt en belangrijk vindt in relatie tot het onderwerp. De vragen zullen dan ook niet altijd in dezelfde volgorde worden gevraagd als dat ze opgesteld zijn. Wel zullen alle vragen van de vragenlijst in ieder interview worden gesteld. Op deze manier kennen de interviews een bepaalde mate van structuur, maar is er ook ruimte voor inbreng van de geïnterviewde (Leidner, 1993, p. 238).

Figuur 8: Geïnterviewde beleidsadviseurs op functie

Respondent	Functie	Dienst
1	Wethouder financiën, bestuur en organisatie	College B&W
2	Programmamanager cultuurbereik	Kunst en cultuur
3	Teamchef werk en re-integratie	Sociale zaken en werkgelegenheid
4	Programmamanager clustervorming	Werk en inkomen
5	Directieadviseur	Jeugd, onderwijs en samenleving
6	Beleidscoördinator economie	Stadsontwikkeling
7	Programmamanager arbeidsmarkt	Stadsontwikkeling
8	Beleidsadviseur schooluitval	Jeugd, Onderwijs en samenleving

De vragenlijst en de uitwerking van de interviews zijn te vinden in Bijlage II en III. In bijlage I zijn de uitgebreide verantwoording van de onderzoeksinstrumenten en codering te vinden.

5.4.3 Methodologische kenmerken en kanttekeningen

De keuze voor kwalitatief onderzoek is in het vorige hoofdstuk verantwoord. Hoewel de methode goed aansluit bij het onderzoeksonderwerp en theoretisch uitgangspunt zijn er ook een aantal punten van aandacht bij het gebruik van deze methode. Kwalitatief onderzoek kent namelijk een aantal kanttekeningen, die hierna kort zullen worden behandeld.

Subjectiviteit

Een van de grootste bezwaren ten aanzien van kwalitatief onderzoek is dat het subjectief van aard is. Subjectiviteit zorgt ervoor dat de kwaliteit van het onderzoek lastig vast te stellen is, doordat het sterk samenhangt met de perceptie van de onderzoeker (Bryman, 2008, p.391). Dit onderzoek heeft een subjectief karakter, vanwege de discoursanalyse, waarin de interpretatie van de onderzoeker een rol speelt bij de indeling van de discourses. De discourses geven een weergave van de betekenis van sociale mobiliteit in de gemeente Rotterdam geobserveerd door de onderzoeker. Andere indelingen (discourses) zouden daardoor ook kunnen worden gemaakt. Het subjectieve karakter van het onderzoek staat echter niet het doel van het onderzoek in de weg: inzicht geven in het betekenisgevingproces rondom sociale mobiliteit. Doordat het proces constructivistisch is, is het gebruik van subjectieve data onvermijdelijk.

Herhaalbaarheid

Dit onderzoek is lastig te herhalen. Het eerste gedeelte van het onderzoek bestaat uit een documentenanalyse, die in principe eenvoudig te herhalen is. Echter de diepte-interviews die daarop volgen zijn moeilijk te herhalen. De interviews zijn een momentopname, waarbij de interactie tussen de onderzoeker en de beleidsadviseurs persoonlijk is en niet herhaald kan worden. Het onderzoek zou wel herhaald kunnen worden wanneer de audio-opnames van de interviews opnieuw geanalyseerd worden.

Generaliseerbaarheid

De generaliseerbaarheid van kwalitatief onderzoek hangt samen met het eerder genoemde aspect van herhaalbaarheid. Dit onderzoek bekijkt de discourses ten aanzien van sociale mobiliteit binnen de gemeente Rotterdam. Dit is een zeer contextgevoelig proces, per gemeente verschilt de sociale problematiek, betrokken actoren, de politieke setting en daarmee de betekenisgeving aan sociale mobiliteit. Dit maakt het onderling vergelijken van gemeenten lastig. Daarom is er gekozen om één gemeente als onderzoekscase te gebruiken en zijn de onderzoeksresultaten een verkenning voor de betekenisgeving aan sociale mobiliteit binnen gemeentelijk beleid.

De generaliseerbaarheid van dit onderzoek is daardoor beperkt. Echter veel gemeenten in Nederland staan voor dezelfde opgave om het complexe proces van sociale mobiliteit te vertalen in beleid en zullen dan ook met veelal dezelfde thema's te maken krijgen. De onderzoeksresultaten bieden inzicht in de verschillende percepties op sociale mobiliteit, waarbij de dominantie ervan wordt bepaald door de specifieke context. Behalve inzicht in de verschillende discourses van het thema sociale mobiliteit, biedt deze studie ook inzicht in betekenisgeving in beleid ten aanzien van een complex maatschappelijk probleem.

Transparantie

In dit onderzoek zullen deze keuzes inzichtelijk worden gemaakt aan de hand van het computerprogramma MAXQDA. Met dit programma is de verzamelde data uit de interviews overzichtelijk gelabeld en gecodeerd. De wijze van codering staat in bijlage II.

5.5. Conclusie

Het theoretisch perspectief, symbolisch interactionisme, zorgt voor een kwalitatieve onderzoeksmethode waardoor de dataverzameling en -analyse een subjectief karakter krijgt. De onderzoeksresultaten die in het volgende hoofdstuk aan bod zijn verkennend van aard en geven inzicht in het betekenisgevingproces van sociale mobiliteit in gemeenten. Er is gebruik gemaakt van een discoursanalyse aan de hand van documenten en interviews. Daarbij wordt voor de transparantie van de analyse gebruik gemaakt van het programma MAXQDA, waarmee de codering van de teksten transparant en overzichtelijk gebeurt.

Tot slot is het van belang te realiseren dat de aard van het onderzoek constructivistisch is en dat het focust op zienswijzen en interpretaties van actoren op het proces sociale mobiliteit. Het onderzoek is dan ook beschrijvend van aard en de conclusies moeten ook vanuit dit licht worden bekeken.

6. Resultaten

In dit hoofdstuk staat de beleidspraktijk van de gemeente Rotterdam centraal, met als hoofdvraag: *Op welke manier geven beleidsadviseurs van de Gemeente Rotterdam betekenis aan sociale mobiliteit en welke gevolgen heeft dit voor het stedelijke beleid?*

Volgens het symbolisch interactionisme geven actoren betekenis aan hun omgeving aan de hand van hun eigen interpretatie van die omgeving. Deze betekenisgeving is van invloed op de houding en benadering van het object en komt terug in de probleemdefinitie, oplossingsrichtingen en ambitie ten aanzien van sociale mobiliteit. Dit resulteert in een specifieke houding ten aanzien van sociale mobiliteit die zijn weerslag kent in beleidsstrategieën, visies en concepten, ofwel het handelen van betrokken actoren.

De onderzoeksvraag bestaat uit twee delen, namelijk de betekenisgeving van beleidsadviseurs aan sociale mobiliteit en de invloed van deze betekenis voor het beleid ten aanzien van sociale mobiliteit in Rotterdam. Om de hoofdvraag te kunnen beantwoorden wordt allereerst de context van de gemeente Rotterdam besproken. Waarbij er gekeken wordt naar de typering van sociale mobiliteit in het Rotterdamse beleid. Het tweede gedeelte van het onderzoek brengt inzicht in de betekenisgeving van beleidsadviseurs van de gemeente Rotterdam ten aanzien van sociale mobiliteit. De verschillende betekenis-kaders worden aan de hand van de stappen van het symbolisch interactionisme: betekenis, visie houding en actie behandeld.

6.1. Sociale mobiliteit in het Rotterdams beleid getypeerd

Volgens het symbolisch interactionisme is betekenisgeving sterk afhankelijk van de context waarin het plaatsvindt. Om inzicht te krijgen in de percepties van beleidsadviseurs ten aanzien van sociale mobiliteit, is het dan ook van belang om de sociale en politieke omgeving waarin deze percepties tot stand zijn gekomen te bestuderen. Allereerst zal er ingegaan worden op de maatschappelijke en politieke context van Rotterdam. Vervolgens zal de laatste fase van het symbolisch interactionisme worden besproken, namelijk actie. Hierbij wordt er gekeken naar de typering van het onderwerp sociale mobiliteit in het beleid van de gemeente Rotterdam. Op deze manier kan er een context worden geschetst van waaruit de verschillende visies van de beleidsadviseurs ten aanzien van sociale mobiliteit kunnen worden geplaatst.

6.1.1. Achtergrond Rotterdam

Ruimtelijke en sociaaleconomische context

Rotterdam bestaat uit een stadsregio van ruim 18 gemeenten die door de Nieuwe Maas met elkaar wordt verbonden. De ligging van de regio aan het water bepaalt sterk het karakter van de stad en de bedrijvigheid. Met de haven levert de stadsregio een grote bijdrage aan het bruto nationaal product van Nederland (Van Dam et. al, 2006, p. 155). De regio kent echter een zeer groot percentage

laagopgeleiden en werklozen. De oorzaak hiervoor kan gevonden worden in twee aspecten: selectieve migratie en de karakterverandering van de havengeoriënteerde bedrijven (Stadsregio Rotterdam, 2003).

Rotterdam kent een selectieve migratiestroom van een uitstroom van meer welvarende burgers en een instroom van burgers met een lage opleiding en inkomen. Deze migratie is voor een groot gedeelte te wijten aan de eenzijdige en relatief goedkope woningvoorraad (van Dam et al. 2006, p. 155). Na de tweede wereldoorlog kampte Rotterdam met extreme woningnood, waardoor er in een rap tempo heel veel woningen zijn bijgebouwd. Hoewel deze woningen voldeden aan de wensen van die tijd, verloren de woningen al snel aanzien door de toenemende welvaart en trends als individualisering (Gemeente Rotterdam, 2003). Vanwege het gebrek aan woningen die voldeden aan de wensen van middel- en hogere inkomens, trokken deze huishoudens uit de stad.

Door het vertrek van deze huishoudens kwam er plek voor nieuwe inwoners. Deze inwoners werden gekenmerkt door lage opleiding en bescheiden inkomens en kwamen veelal uit het buitenland (Dieleman & Wallet 2002; Stadsregio Rotterdam 2003; Latten et al. 2006; Van Dam et al. 2006). Hierdoor ontstonden er concentraties van sociaaleconomische zwakkere burgers in wijken van Rotterdam. Dit bracht de leefbaarheid van de stad in het geding, maar ook de concurrentiepositie en dynamiek van de economie.

De sterke concentratie van laagopgeleiden in Rotterdam heeft echter niet alleen te maken met de goedkope en eenzijdige woningvoorraad. Ook de bedrijvigheid van de Rotterdamse haven zorgde voor een selectieve toestroom. De haven kende een grote vraag naar laagopgeleide arbeiders die zich bezighielden met verschepen van de goederen die Rotterdam binnen kwamen. De stad oefende een grote aantrekkingskracht op lager opgeleiden en de toestroming van 'kansarmen' heeft de verarming van de stad verder versterkt (van Dam, 2006, p. 158).

Politieke context

Rotterdam voert sinds het college van 2006 een uitgebreid Sociaal Programma dat er op gericht is de sociale kwaliteit en sociale stijging van Rotterdammers te bevorderen. Aan de hand van een sociale index wordt de sociale kwaliteit van de stad in kaart gebracht en door middel van een sociale strategie (*"De kracht van Rotterdam"*) ingespeeld op probleemgebieden. De sociale kwaliteit van Rotterdam is onder de aandacht gekomen na een periode van sterke focus op veiligheid.

In 2001 werd de discussie omtrent leefbaarheid en veiligheid sterk verhit toen de nieuwe lijsttrekker van Leefbaar Rotterdam, Pim Fortuyn, zijn intrede in Rotterdam deed. Na een monsterzege van Leefbaar Rotterdam (35% van de zetels) in maart 2002 werd veiligheid prioriteit in het gemeentebestuur van Rotterdam (Korsten, 2010). Behalve de verandering in prioriteit veranderde er ook veel in de manier van beleidsvoering. Er kwam in de periode 2002-2006 meer aandacht voor de concrete oplossing van lokale problemen. De 'achterkamertjespolitiek' moest verdwijnen en er moest

meer aandacht komen voor de problemen van burgers (Korsten, 2010). Eén van de grootste problemen die inwoners van Rotterdam ervoeren was onveiligheid. Het nieuwe college stelde als hoofdprioriteit de veiligheid in Rotterdam te herstellen.

In 2006 verloor Leefbaar Rotterdam te veel zetels om de grootste partij te blijven en won de PvdA de verkiezingen. Het college dat in de periode 2006-2010 bestuurde, zette in op vier pijlers: sociaal, veilig, wonen en economie. Veiligheid blijft een gemeentelijk beleidsprogramma maar niet langer de prioriteit (Korsten, 2010). Ook op het gebied van wonen en economie wilde het college doorpakken, echter dit mocht niet leiden tot kortetermijndenken en het ontbreken van een strategie en aanpak voor de lange(re) termijn (Gemeente Rotterdam, p. 11, 2009). Behalve het meerjarenplan Veilig werd er een ruimtelijke visie 2030 (Stadsvisie) en een economische visie 2020 opgesteld. De sociale visie ontbrak enkel nog.

De stuurgroep sociaal werd opgericht. Deze stuurgroep behandelde het sociale domein en bestond uit een groot aantal bestuurders van de afdelingen onderwijs, veiligheid, zorg, welzijn, sport en cultuur. De stuurgroep hield zich behalve met het ontwikkelen van een sociale visie ook bezig met ontwikkelen van meetinstrumenten en middelen waarmee de sociale kwaliteit van Rotterdam in beeld kon worden gebracht. Een van de producten hiervan is de *Sociale Index* waarmee de sociale kwaliteit van Rotterdam aan de hand van specifieke indicatoren wordt gemeten. Wat opvalt is dat de sociale index een interne meting betreft. De scores kunnen niet vergeleken worden met andere gemeenten in Nederland, maar gelden enkel ten aanzien van Rotterdam. De index wordt gebruikt om de sociale kwaliteit aan te geven van Rotterdam en voor de deelgemeenten ten opzichte van elkaar. De betekenis van de score van de stad op de verschillende terreinen kan hierdoor niet in een groter kader worden geplaatst.

6.1.2. Typering sociale mobiliteit

Sociale mobiliteit is een thema dat in de gemeente Rotterdam integraal wordt behandeld. Dit betekent dat de diensten jeugd, onderwijs en samenleving, sociale zaken en werkgelegenheid, werk en inkomen, kunst & cultuur en stadsontwikkeling allen een aandeel leveren in het versterken van de sociale kwaliteit van de stad Rotterdam en de sociale mobiliteit van Rotterdammers. Het basisdocument voor het inzetten op sociale mobiliteit is de sociale strategie: *De kracht van Rotterdam*. Deze strategie biedt een visie voor het verbeteren van de sociale kwaliteit van Rotterdam voor de periode 2010-2020. De uitvoeringsagenda van deze strategie strekt van 2010 tot 2014.

Om de betekenis te achterhalen en inzicht te bieden in de perceptie op sociale mobiliteit binnen de gemeente Rotterdam wordt in deze paragraaf de belangrijkste thema's van de strategie besproken en de argumentatie en ambitie die hieraan ten grondslag ligt.

Problemen

In de sociale strategie worden de problemen die ten grondslag liggen aan het inzetten op sociale mobiliteit besproken aan de hand van twee percepties. Enerzijds wordt er gekeken op microniveau

naar sociale en financiële problemen van individuen in Rotterdam. Anderzijds wordt er gekeken vanuit macroniveau naar grootstedelijke problemen als de economie en concurrentiepositie van Rotterdam.

Op microniveau wordt geconstateerd dat de persoonlijke capaciteiten van veel Rotterdammers achter blijven. Het gaat hierbij om achterstanden op het gebied van taalbeheersing, opleiding, gezondheid, inkomen en werk. *'Ruim 40 % van de bevolking is laag opgeleid; 30 % van de bevolking heeft alleen lager onderwijs; meer dan 5000 jongeren verlaten jaarlijks voortijdig de schoolbanken en beschikken zodoende over onvoldoende startkwalificaties. Bijna 100 000 mensen zijn laaggeletterd en relatief veel Rotterdammers zitten zonder werk'* (Gemeente Rotterdam, 2010, 13).

Een ander probleem dat door de gemeente wordt ervaren is de concurrentiepositie van Rotterdam ten aanzien van andere gemeenten. Hierbij gaat het om concurrentie op het gebied van werkgelegenheid. Rotterdam heeft een kwalitatief probleem in het aanbod van arbeid. De werking van de arbeidsmarkt wordt verstoord door naar verhouding veel laaggeschoolden, schooluitval, laaggeletterden, onvervulbare vacatures en uitkeringsgerechtigden (Gemeente Rotterdam, 2009, p.13). Dit leidt tot een mismatch op de arbeidsmarkt, waardoor Rotterdam als vestigingsplek voor bedrijven minder aantrekkelijk wordt.

Tot slot wordt de binding/ aantrekkelijkheid met de stad genoemd. Rotterdam kent een selectieve migratiestroom van lage inkomens die instromen en midden en hoge inkomens die uitstromen.

Problemen die hiervoor aangewend worden zijn zowel fysiek als sociaal. Zo wordt er gesproken van de relatief grote goedkope woningvoorraad, maar ook de veiligheid en leefbaarheid in de stad.

Oplossingen

Als oplossingen voor de hier boven genoemde problemen worden in de sociale strategie vier thema's genoemd, namelijk talentontwikkeling, participatie, verbinding en zelfredzaamheid. Deze thema's moeten de sociale kwaliteit van de stad versterken en sociale stijging van Rotterdammers bevorderen. Deze ambities vormen de uitgangspunten voor de uitvoeringsagenda van 2010-2014 en zullen hier behandeld worden.

1. Talentontwikkeling

Het eerste thema dat aangehaald wordt is talentontwikkeling. De focus ligt niet op het ontwikkelen van nog niet verkregen vaardigheden, maar specifiek op de talenten van Rotterdammers. Het gaat over persoonlijke ontwikkeling op het gebied van kennis, maar ook ten aanzien van competenties.

Inwoners worden aangespoord zichzelf te ontplooiën op allerlei terreinen. Het belang van talentontwikkeling ligt in de toekomstvisie van de gemeente op de stad. *"Mensen ontwikkelen hun talent en talent ontwikkelt de stad. De toekomst van Rotterdam wordt bepaald door de mensen die er wonen en werken, zij zijn het sociale kapitaal van de stad"* (Gemeente Rotterdam, 2009, p. 19).

Uit bovenstaand citaat wordt duidelijk dat talentontwikkeling twee doelen dient. Behalve het realiseren van individuele ontwikkeling van individuen moet het ook een positieve uitwerking op de stad hebben.

Ten aanzien van talentontwikkeling gaat het vooral om het creëren van hoger opgeleide arbeiders. Dit moet tot een betere balans op de arbeidsmarkt leiden, waardoor Rotterdam ook aantrekkelijker wordt voor andere bedrijven en de werkgelegenheid kan vergroten. Behalve als economische stimulans wordt talentontwikkeling ook aangehaald voor het creëren van een positief imago voor Rotterdam. Metaforen als 'kweekvijver voor talent', 'laboratorium voor de ontwikkeling van talent', 'broedplaats voor talent' komen in de strategie veelvuldig terug.

2. Participatie

Onder participatie wordt in deze strategie meedoen aan de samenleving verstaan. De focus ligt hierbij op werk. Door middel van te participeren kunnen burgers zich binnen de arbeidsfeer verder ontwikkelen en ontplooien. Naast arbeidsparticipatie wordt er ingezet op maatschappelijke participatie. Deze vorm van participatie wordt gezien als een vorm van emancipatie door middel van mee te doen aan de samenleving en een opstap te vormen tot betaald werk.

Participatie wordt gebruikt als een middel om sociale stijging te stimuleren ten aanzien van arbeid. De nadruk ligt op het hebben van betaald werk en het verkrijgen van financiële onafhankelijkheid. Op dit punt sluit participatie ook sterk aan bij het ideaal van zelfredzaamheid, waarin burgers worden opgeroepen zelfstandig te zijn. Doordat de gemeente Rotterdam kampt met grote bezuinigingen beroept zij zich steeds meer op de eigen verantwoordelijkheid van burgers. Doordat het economisch belang van de gemeente bij participatie groot is. Kent participatie ook een dwingend karakter. Iedereen moet participeren ongeacht je levenssituatie, ambitie of middelen. *“Wij vragen iedereen te werken en zo veel mogelijk zelfstandig te voorzien in hun eigen levensonderhoud. Werken is een middel om je talent te ontwikkelen, iets moois te maken, iets voor anderen te betekenen” (Gemeente Rotterdam, 2009, p. 19).*

Uit het bovenstaande citaat wordt ook de perceptie op sociale mobiliteit middels participatie duidelijk. Behalve dat participatie stijgingskansen voor individuen kan bieden is het ook van belang voor de leefbaarheid en sociale samenhang in de stad. Het gaat naast individuele participatie ook om collectieve participatie. Deze collectieve participatie wordt ingezet voor groot stedelijke problemen als leefbaarheid, sociale samenhang, veiligheid en segregatie.

3. Verbinding

Het thema verbinding heeft een dubbele functie in de sociale strategie. Allereerst wordt verbinding beschreven als de binding van Rotterdammers aan de stad Rotterdam en hun bereidheid om in de stad te blijven wonen. Ten tweede wordt met verbinding de binding van Rotterdamse burgers onderling bedoeld. Het inzetten op binding komt voort uit de selectieve migratie waarmee Rotterdam kampt. Aan de hand van verbeteringen in het woningaanbod wil de gemeente inwoners van Rotterdam meer binden aan de stad en de uitstroom van hoge en middeninkomens tegengaan. *“Onze ambitie is dat Rotterdam een stad is waarin iedereen zich thuis voelt, en waar afkomst of sociale status geen scheidslijn vormen tussen burgers. Wij willen selectieve migratie van midden- en*

hogere inkomens tegengaan door ons woningaanbod te verbeteren en de sociale kwaliteit van de stad te versterken” (Gemeente Rotterdam, 2009, p. 20).

Het tweede doel van het thema verbinding betreft de sociale draagkracht van Rotterdam. Er wordt een beschavingsideaal uitgesproken waarin Rotterdamers worden opgeroepen om zich samen in te zetten voor hun eigen omgeving door middel van vrijwilligerswerk en burgerinitiatieven. Hierbij gaat het om het creëren van normbesef bij burgers, dat zij niet alleen gericht zijn op het ontwikkelen van eigen capaciteiten, maar ook meewerken aan het ontwikkelen van capaciteiten van anderen. Op deze manier wordt er een sociale binding gestimuleerd en gelijktijdig een sociaal vangnet door de burgers zelf gecreëerd. *“Door meer bewustzijn te creëren voor stadsburgerschap en succesvolle stadsgenoten in te zetten als rolmodellen en coaches voor sociaal kwetsbare Rotterdamers, versterken we de verbinding met de stad”*(Gemeente Rotterdam, 2009, p. 20).

Het thema verbinding kent een andere relatie tot het proces van sociale mobiliteit dan de andere thema's. Het gaat bij dit thema niet zozeer over het stimuleren van sociale stijging, maar eerder het behouden van sociale stijgers in de stad. Sinds de publicatie van de VROM-raad: 'Stad en stijging' waarbij sociale stijging als leidraad wordt genomen voor stedelijke vernieuwing, wordt sociale stijging gekoppeld aan woningbouw. Kennen de andere thema's een sterke sociale en economische visie, bij dit thema is een meer ruimtelijke visie dominant.

4. Zelfredzaamheid

Dit thema sluit sterk aan bij het thema participatie en het gedachtegoed van de Wmo dat gericht is op meedoen. Zelfredzaamheid wordt gezien als een voorwaarde voor sociale stijging en daarmee een voorwaarde voor de ambities die in de andere drie thema's zijn besproken. Inwoners worden geacht een zelfstandig bestaan te leiden, al dan niet met een beetje ondersteuning.

Het thema zelfredzaamheid kenmerkt de rol van de terugtrekkende overheid. Vanwege de recessie en de grote bezuinigingen, wordt de noodzaak om burgers op hun eigen verantwoordelijkheid aan te spreken steeds groter. Hierbij wordt gestreefd naar zo veel mogelijk (arbeids)participatie van burgers. Dit thema ondersteunt de economische visie van de gemeente Rotterdam op het proces van sociale mobiliteit. Het wordt gezien als een voorwaarde voor sociale stijging echter het kan ook juist een gevolg zijn van sociale stijging. Hierbij gaat het voornamelijk dan om de visie vanuit participatie en het bereiken van financiële onafhankelijkheid. De dwingende toon die bij participatie te herkennen is, komt hierbij tevens terug.

“Ons uitgangspunt is dat mensen zelfstandig en zelfredzaam willen zijn. Voor Rotterdamers die dit niet of onvoldoende kunnen is er ondersteuning vanuit de gemeente. Niet willen is voor ons echter onacceptabel” (Gemeente Rotterdam, 2009, p.45).

6.1.3. Uitvoeringsstrategie sociaal beleid Rotterdam

De uitvoeringsagenda van de sociale strategie bestaat uit concrete doelen ten opzichte van de vier thema's: talentontwikkeling, participatie, verbinding en zelfredzaamheid. Deze doelen zijn uitgewerkt per specifieke doelgroep. Er wordt een onderscheid gemaakt in: sociaal sterken, sociaal kwetsbaren, overlevers/ afglijders. De keuze voor deze doelgroepen is gebaseerd op de mate van zelfstandigheid/ zelfredzaamheid die burgers ondervinden en biedt richtlijnen voor de mate van overheidsbemoeienis. Deze doelgroepen komen voort uit de WMO waarin een onderscheid wordt gemaakt tussen kwetsbare groepen, risicogroepen en zelfredzame groepen.

Per groep wordt kort de beleidsstrategie besproken, zodat de visie van de beleidsadviseurs in de volgende hoofdstukken binnen het huidige beleid kan worden geplaatst.

Sociaal sterken

De sociaal sterken zijn ruim 450 000 inwoners van Rotterdam. In de strategie worden zij omschreven als de groep die (bijna) volledig zelfstandig deelnemen aan de samenleving. Het gaat om inwoners met een opleiding, baan en actieve houding in de maatschappij. De strategie ten opzichte van deze groep is vasthouden en aantrekken. Vanwege de grote uitstroom van midden en hoge inkomens in Rotterdam, wil de gemeente deze groep proberen te binden aan de stad. Aan de hand van een meer divers woningaanbod en kwalitatief hoge voorzieningen wordt getracht deze groep in de stad te behouden en aan te trekken. Deze groep moet voor een economisch krachtige stad zorgen. Ten aanzien van sociale stijging heeft de gemeente nog een ander ideaal, namelijk het in contact brengen van de sterken met de sociaal zwakkeren. Zo zou deze groep als rolmodel kunnen fungeren, maar ook als coach of begeleider.

"Binden aan de stad betekent niet alleen (blijven) wonen in Rotterdam, maar gaat ook over het leveren van een bijdrage. Sociaal sterke Rotterdammers, zoals de creatieve voorhoede en de groep vitale ouderen, kunnen een belangrijke rol spelen bij het sociaal sterker maken van de sociaal zwakkere Rotterdammers"(Gemeente Rotterdam, 2009, p.23).

Sociaal kwetsbaren

Onder de sociaal kwetsbaren valt een groep van 90 000 Rotterdammers. Tot deze groep worden mensen gerekend die door belemmeringen (lage opleiding, onvoldoende beheersen van de Nederlandse taal, onvoldoende inkomen etc.) moeite hebben om mee te doen aan de samenleving. Ze worden door de gemeente ook wel de 'attentiegroep' genoemd. Voor deze groep is het van belang dat zij worden ondersteund om hun persoonlijke capaciteiten verder te ontwikkelen. In Rotterdam bevindt zich een grote concentratie laagopgeleiden en sociaaleconomische zwakke huishoudens. Om de stad economisch sterker te maken, maar ook de leefomstandigheden (leefbaarheid, veiligheid) te handhaven wordt er ingezet op deze groep. De strategie hierbij is sociale stijging bewerkstelligen, ondersteunen en kansen creëren. Hierbij wordt er ingezet op taal, opleiding, gezondheid en werk. Sociale stijging wordt hierdoor in het specifiek belangrijk voor de achterstandsgroeperingen.

“Rotterdam investeert in de stad en in de mensen die tot deze categorie behoren om ze vooruit te krijgen en te versterken. Sociale stijging is van toepassing op alle Rotterdammers, maar geldt voor de kwetsbare Rotterdammers in het bijzonder” (Gemeente 2009, p.23).

Overlevers

De overlevers betreft een groep van 15000 Rotterdammers die hulpbehoevend is en afhankelijk van zorg en begeleiding. Het gaat om burgers die met multi-problematiek te maken hebben waardoor de prioriteit ver weg bij het afronden van een opleiding of vinden van een baan ligt. Ook behoren tot deze categorie verslaafden en dak- en thuislozen en psychisch beperkten. De ambitie bij deze groep ligt op een heel ander niveau dan de andere twee groepen. In eerste instantie wordt getracht deze groep beheersbaar te houden en niet te laten groeien. Verder wordt er geprobeerd een opwaartse spiraal te vinden. *“Rotterdam investeert in de stad en in de mensen die tot deze categorie behoren om ze vooruit te krijgen. Voor deze groep betekent dat in eerste instantie ondersteuning gericht op het weer op de rails krijgen van hun leven” (Gemeente 2009, p.23).*

6.1.4. Conclusie

De stedelijke problematiek en het politieke klimaat van Rotterdam zorgen er voor dat er grote behoefte is aan strategieën om de economie en leefbaarheid van de stad te versterken. Vanwege de selectieve migratie van laagopgeleiden en sociaaleconomisch zwakke huishoudens staat de economie en leefbaarheid van de stad onder druk (van Dam, 2006, p. 158) . Veel burgers hebben (financiële) ondersteuning nodig en er zijn probleemgebieden, waarin armoede van generatie op generatie wordt doorgegeven.

Deze specifieke context heeft geleid tot een uitgebreid sociaal beleid dat gekenmerkt wordt door de grote ambitie om de sociale kwaliteit van de stad te verbeteren en sociale stijging voor alle Rotterdammers te realiseren. Een lastige opgave aangezien de problematiek van Rotterdam zowel ruimtelijke, economische als sociale vraagstukken kent.

In het beleid ligt de focus op aspecten van sociale mobiliteit, maar ontbreekt de benadering van het onderwerp als geheel. Zo gaat het in het beleid over het wel of niet benutten van kansen, het functioneren van de arbeidsmarkt, doorstroommogelijkheden in de woningmarkt, sociale ongelijkheid, talentontwikkeling in het onderwijs etc. Sociale mobiliteit wordt in het Rotterdamse beleid dan ook voornamelijk vanuit specifieke beleidsthema's besproken. In de sociale strategie is dit terug te zien aan de thema's: talentontwikkeling, participatie, verbinding en zelfredzaamheid.

6.2. De betekenis van sociale mobiliteit

In hoofdstuk 2 zijn de verschillende definities van sociale mobiliteit in de sociologie behandeld. Hieruit komt naar voren dat het complexe karakter van sociale mobiliteit het zeer lastig maakt om het begrip te definiëren. De definitie of betekenis die onderzoekers aan sociale mobiliteit geven hangt daardoor voor een groot gedeelte af van de perceptie van de onderzoeker op sociale mobiliteit. In dit hoofdstuk wordt er gekeken naar de percepties van beleidsadviseurs op het verschijnsel sociale mobiliteit en

wordt er antwoord gegeven op deelvraag 4, namelijk: *Welke betekenis geven beleidsadviseurs van de gemeente Rotterdam aan sociale mobiliteit?*

Hiervoor zijn 8 beleidsadviseurs van diverse afdelingen van de Gemeente Rotterdam geïnterviewd die zich allen bezig houden met het vormen van beleid ten aanzien van sociale stijging. Deze beleidsadviseurs zijn ook allen betrokken bij de totstandkoming en uitvoering van de sociale strategie: “De kracht van Rotterdam”, die in het vorige hoofdstuk is besproken. De visie van de beleidsadviseurs kan op deze manier binnen de context van het uiteindelijke beleid worden bekeken en inzicht worden geboden in het betekenisgevingproces van sociale mobiliteit in het beleid van de gemeente Rotterdam.

In dit hoofdstuk wordt de eerste fase van het symbolisch interactionisme besproken, namelijk de betekenis die beleidsadviseurs aan sociale mobiliteit geven. De betekenis wordt geanalyseerd aan de hand van associaties die de beleidsadviseurs hanteren ten aanzien van de betekenis en de werking van sociale mobiliteit.

6.2.1. Definitie

In de interviews is er allereerst naar de betekenis gevraagd van sociale mobiliteit volgens de beleidsadviseurs. Hierbij ging het om de persoonlijke associatie bij het begrip. In algemene zin wordt sociale mobiliteit in alle interviews gekoppeld aan een positieve persoonlijke ontwikkeling. Veel van de adviseurs waren niet bekend met de term sociale mobiliteit, maar spraken enkel van sociale stijging. In de beschrijvingen is dit terug te zien aan de associaties met verder komen, hogerop komen en een beter perspectief hebben in het leven. Ook was er overeenstemming dat het bij sociale mobiliteit gaat om persoonlijke ontwikkeling waarbij een enkele adviseur de nuance maakte tussen individuele en collectieve sociale stijging.

Andere veel gebruikte termen zijn gevisualiseerd in figuur 7 aan de hand van een ‘tagcloud’ uit het programma Maxqda³. Dit figuur geeft de meest voorkomende termen weer die de respondenten, in hun definitie van sociale mobiliteit benoemden. De grootte van het woord geeft tevens de frequentie aan van de term in de antwoorden van de respondenten.

Figuur 7: Tag cloud

Bron: Eigen data bewerkt in MAXQDA

³ Programma voor tekstanalyse. In dit onderzoek gebruikt voor het ordenen en analyseren van de interviews.

Gekoppeld aan de tagcloud is een frequentietabel (figuur 8). Aan de hand van deze tabel en de kwalitatieve analyse methoden is het mogelijk om thema's te onderscheiden ten aanzien van de betekenis van sociale mobiliteit. De keuze voor deze thema's is arbitrair en is samengesteld door de onderzoeker op basis van de kwalitatieve tekstanalyse. Zo kunnen de associaties die het meeste voorkwamen in de interviews, vertaald worden in de thema's: sociale stijging, arbeid, ontwikkeling en zelfredzaamheid. De context waarin deze categorieën worden genoemd zullen per categorie worden besproken.

Figuur 9: Frequentietabel woordassociaties betekenis sociale stijging

Categorie	Woorden	Frequentie ⁴	%
1. Sociale Stijging	Stijging	15	4,5
	Ladder	3	0,9
	Stapje	6	1,8
	Hoger	3	0,9
	Positie	3	0,9
2. Ontwikkeling	Opleiding	2	0,6
	Opgeleid	2	0,6
	Ontwikkelen	4	1,2
	Talentontwikkeling	4	1,2
3. Arbeid	Arbeidsmarkt	12	3,6
	Werk	4	1,2
	Participeren	3	0,9
	Inkomen	2	0,6
4. Zelfredzaamheid	Zelfredzaam	3	0,9
	Zelfstandiger	2	0,6
	Zelfstandigheid	2	0,6

Bron: Eigen data bewerkt in Maxqda.

1. Sociale stijging

In de beschrijvingen van sociale mobiliteit door de respondenten is er enkel aan sociale stijging gerefereerd. Ze spraken over positieve sociale mobiliteit en haalden termen aan als verder, beter en hogerop komen. Sociale daling kwam niet aan bod. De sterke focus op termen die een stijging of vooruitgang aanduiden werd vaak gekoppeld aan de metafoor van een ladder of trap. Deze ladder

⁴ Frequentie van woordassociaties in de interviews op basis van de vragen ten aanzien van de betekenis en de werking van sociale mobiliteit.

symboliseert het proces van sociale stijging en de beleidsambitie van de gemeente Rotterdam, namelijk dat Rotterdammers sociaal stijgen. Deze ladder wordt gekoppeld aan een specifiek terrein waarop een persoon zich sociaal kan ontwikkelen. In de beleidspraktijk aangeduid als een stijgingsroute. Dit leidt tot een diversiteit aan ladders, zo wordt er gesproken van een participatieladder, woonladder, werkladder en opleidingsladder. Soms werden verschillende ladders ook samengevoegd tot een stijgingsladder, zoals in onderstaand fragment aan een 'sociale ladder' gerefereerd wordt.

“Sociale mobiliteit betekent dat een Rotterdammer een stapje zet op de sociale ladder. Die ladder bestaat volgens mij uit de combinatie van: kan je jezelf voorzien in je eigen levensbehoefte, heb je werk, geen schulden en sociale contacten. Kortom, een combinatie van factoren die bepalen op welke treden je van de sociale ladder staat. Op het moment dat je daar een stap op zet, dus op het moment dat je werk vergaart of je een opleiding behaalt dan zou je spreken van sociale stijging”. Bewerkt fragment, respondent 4

Ook wordt er vaak impliciet gerefereerd aan een ladder, in deze beschrijvingen wordt er niet zozeer gesproken van een ladder maar wordt er wel naar een ladder verwezen. In deze beschrijvingen wordt er gesproken over stappen zetten, hogerop komen, verder komen etc. maar is niet duidelijk op welk gebied dit moet gebeuren, onderstaand fragment illustreert dit.

“Voor mij heeft sociale stijging heel erg de betekenis dat je moet kijken welke mensen er in de stad wonen en hoe je er voor kunt zorgen dat de mensen die in de stad wonen een stapje hoarder kunnen komen” Bewerkt fragment respondent 6

Behalve dat de ladders de (gewenste) stijgingsroutes van sociale stijging weergeven in de beschrijvingen van de respondenten, zeggen ze ook iets over de minder gewenste kant van sociale mobiliteit, namelijk sociale immobiliteit of daling. Sociale immobiliteit en daling wordt geschetst als iets zeer ongewenst dat bestreden moet worden. In de beschrijvingen van de respondenten wordt het behalen van een hogere positie op een stijgingsladder afgezet tegen het hebben van geen positie of een lage positie. Sociale daling is in deze beschrijvingen geen vanzelfsprekende tegenhanger van sociale stijging, maar een ongewenste situatie. Hierdoor wordt er een beeld gecreëerd dat sociale stijging hoofdzakelijk gaat over achterstandsgroeperingen die in ontwikkeling achterlopen. Het lijkt erop dat de term sociale stijging door de koppeling aan deze doelgroep het gebruik van krachttermen uitlokt. Het moet beter, hoger, verder. Het leidt zelfs tot de associatie dat sociale stijging enkel mensen betreft die in een achterstandspositie verkeren, zie het volgende fragment.

“Sociale stijging betekent volgens mij dat groepen en ook mensen die in een bepaalde positie verkeren, die je vaak kan aanduiden als een positie die een relatieve achterstand heeft ten opzichte van het gemiddelde, dat je binnen die groepen sociale stijging ziet optreden”.

Bewerkt fragment, respondent 5

2. Persoonlijke ontwikkeling

Een andere associatie die terugkeert in de interviews met betrekking tot sociale mobiliteit is persoonlijke ontwikkeling. Sociale mobiliteit wordt door de respondenten gekoppeld aan vooruitgang (stijging) ten aanzien van aspecten als opleiding, werk, sociale contacten, wonen etc. Het gaat om persoonlijke ontwikkeling in algemene zin. In de beschrijvingen worden daarbij ook idealen ten aanzien van sociale mobiliteit uitgesproken. Zo wordt er in onderstaand fragment gesteld dat ten aanzien van ontwikkeling gelijke toegang moet zijn.

“Voor mij betekent sociale stijging dat je je kunt ontwikkelen waarbij het niet uitmaakt waar je wieg heeft gestaan”. Bewerkt fragment, respondent 1

Enkele respondenten spreken over het proces van talentontwikkeling in plaats van persoonlijke ontwikkeling. Hierbij wordt gerefereerd aan het thema talentontwikkeling dat in de sociale strategie: *De kracht van Rotterdam*, besproken wordt. Ook hierbij gaat het om ontwikkeling in brede zin, echter wordt de ambitie ten aanzien van die ontwikkeling meer uitgesproken. Het gaat namelijk om goed zijn of beter worden op een specifiek terrein, een specifiek talent uitbouwen. De term talentontwikkeling sluit daarmee aan bij het positieve denken dat bij het thema stijging is besproken en waar de nadruk ligt op verder komen. De respondenten spreken daarbij van een ambitie voor alle Rotterdammers. In het onderstaande fragment is dit terug te zien.

“...het gaat om zo veel mogelijk talent uit jezelf halen, zo hoog mogelijk opgeleid zo goed mogelijk toegerust voor een plek op de arbeidsmarkt, kunnen participeren in de samenleving. Dat zijn de kernwaarden die bij ons aan de sociale kant het meest naar voren komen”. Bewerkt fragment,

respondent 8

Talentontwikkeling wordt echter niet altijd als een proces gezien dat voor iedereen geldt.

Onderstaande respondent ziet talentontwikkeling als een term voor het proces van sociale stijging voor mensen die uit een goed milieu komen. Talentontwikkeling wordt hierbij geassocieerd met een specifieke doelgroep en afgezet tegen het proces van sociale stijging dat in deze visie van toepassing is op de achterstandsgroeperingen.

“Tegelijkertijd moet je met sociale stijging ook aandacht besteden aan de groep die relatief meer kansen krijgt vanuit zijn omgeving en het milieu waarin ze opgroeien. Sociale stijging is dan een minder goede term, talentontwikkeling is dan meer op zijn plek. Dit is in Rotterdam ook van belang, want je hebt ook excellentie nodig, altijd”. Bewerkt fragment, respondent 5

Hoewel deze visie een uitzondering is, wordt ook in deze visie de associatie dat sociale stijging een proces is dat specifiek van toepassing is op achtergestelde groepen benadrukt. De sterke associatie met deze doelgroep en de achterstelde positie ervan verklaart ook de associatie met het volgende thema zelfredzaamheid.

3. Arbeid

In de antwoorden van de respondenten wordt de betekenis van sociale mobiliteit beschreven aan de hand van de terreinen waarop een burger sociaal mobiel kan zijn. Persoonlijke ontwikkeling omschrijft het proces van sociale mobiliteit op een brede manier waarbij op verschillende terreinen: opleiding, werk, wonen etc., burgers sociaal mobiel kunnen zijn. Arbeid is een van deze terreinen die in het specifiek wordt geassocieerd met sociale mobiliteit. Het wordt als een vliegwiel gezien voor sociale stijging en financiële onafhankelijkheid. In de interviews wordt arbeid in verschillende contexten aangehaald. Er wordt in directe zin gesproken van arbeid als stijgingsroute, er wordt ook gerefereerd aan participatie waarbij arbeid een onderdeel is en het vooral ook gaat om een actieve houding in de maatschappij. In het onderstaande fragment wordt er uitgegaan van participatie en wordt sociale stijging gezien als hetzelfde als een stap zetten op het gebied van participatie.

“Bij ons is werk het centrale thema en voor zover werk nog niet haalbaar is, gaat het om maatschappelijke participatie. We willen dus niet dat mensen helemaal niks doen en alleen maar op de bank of achter de geraniums zitten, want daar dreigen ook risico's van sociaal isolement en dergelijke. Wij willen ze stapje voor stapje meer laten meedoen, dus op de onderste treden van de ladder van participatie dan zitten mensen in een volkomen isolement en door middel van stijging op die ladder gaan ze langzamerhand activiteiten doen en komen ze zo langzamerhand steeds dichterbij werk. En dat is mijn interpretatie van sociale stijging”. Bewerkt fragment, respondent 3

4 Zelfredzaamheid

Een ander vaak aangehaald thema is dat mensen zelfredzaam/ zelfstandig moeten zijn. Hierbij wordt gerefereerd aan financiële zelfstandigheid, die bereikt kan worden wanneer een persoon over een betaalde baan beschikt. Zelfredzaamheid wordt als basis gezien voor een sociaal sterke stad en als voorwaarde voor sociale stijging. Dit geeft zelfredzaamheid een belangrijke sociale functie voor de stad. Echter het inzetten op zelfredzaamheid kent vooral ook economische argumenten, door de

economische recessie en de daarmee gepaarde bezuinigingen voor de gemeente Rotterdam, is er steeds minder geld beschikbaar voor het bieden van (financiële) zorg voor burgers. Hierdoor wordt het belang van financieel zelfstandige burgers een stuk groter. Dit is terug te zien in de antwoorden van de beleidsadviseurs.

“ Sociale stijging heeft sterk te maken met de zelfredzaamheid en zelfstandigheid van burgers in de stad. Dus hoe hoger ze stijgen in sociale zin, hoe zelfstandiger ze zijn en hoe minder ze de overheid nodig hebben in hun inkomen, de ondersteuning rond zorg en opvoeding en het oplossen van andere maatschappelijke problemen”. Bewerkt fragment, respondent 3

Behalve dat sociale stijging een middel kan zijn voor Rotterdammers om zelfredzaam te zijn, wordt dit thema ook door sommige respondenten gezien als een maatschappelijk plicht. Zelfredzaamheid wordt daarbij vaak gekoppeld aan participatie. Rotterdammers moeten meedoen aan de samenleving en actief zijn op de arbeidsmarkt.

“Voor mij bestaat sociale stijging uit een aantal onderdelen. Ten eerste een goede opleiding, want dat is noodzakelijk om een goede plek op de arbeidsmarkt te vinden. Alleen blijft het lastig of het nu ons doel is dat iemand een diploma behaald, of dat het belangrijker is dat iemand goed uitgerust op de arbeidsmarkt terecht komt. Mensen moeten namelijk zelfredzaam zijn, goed uitgerust op de arbeidsmarkt terecht komen en het beste uit hun talent halen”. Bewerkt fragment, respondent 8

6.2.2. Stijgingsfactoren

Uit het wetenschappelijk kader in hoofdstuk 2 blijkt dat sociale mobiliteit een zeer complex proces is dat alle levensaspecten van een individu behelst (Savage, 1997). Dit betekent dat er een grote hoeveelheid factoren van invloed zijn op het proces van sociale mobiliteit. Factoren die tegelijk van toepassing kunnen zijn en elkaar beïnvloeden en overlappen (Nunn et al. 2007). Voor het verklaren van sociale mobiliteit betekent dit dat er niet naar een enkele dimensie kan worden gekeken. Deze aspecten van het proces van sociale mobiliteit zorgen ervoor dat de mate van sociale mobiliteit per individu lastig te voorspellen is.

Als gemeente is het niet mogelijk om in te spelen op alle factoren die van invloed zijn op sociale mobiliteit. Dit betekent dat er keuzes moeten worden gemaakt. Dit heeft gevolgen voor de betekenis en operationalisatie van sociale mobiliteit. Om de perceptie van de beleidsadviseurs op sociale mobiliteit zo goed mogelijk in kaart te brengen, richt deze paragraaf zich op de werking van sociale mobiliteit volgens de beleidsadviseurs en de factoren die hierin een rol spelen.

Algemene bevindingen

In de interviews is de complexiteit van sociale mobiliteit terug te zien in de antwoorden van de beleidsadviseurs. Er worden zeer specifieke factoren aangehaald als verslavingsdrang en rolmodellen, maar ook meer algemene thema's als onderwijs, werk en omgeving. De antwoorden van

de adviseurs zijn over het algemeen gericht op de manieren waarop sociale stijging plaats kan vinden, zogeheten stijgingsroutes en –kanalen. Onderbelicht zijn de aspecten die een stijgingsroute succesvol maken of voor belemmering kunnen zorgen. De perceptie van de adviseurs wordt daarbij beïnvloed vanuit hun eigen functie. Ze bekijken sociale mobiliteit vanuit terreinen waar zij zich in hun werk mee bezighouden en/ of terreinen waar zij zelf invloed op uit kunnen oefenen. Dat de factoren: onderwijs, werk en omgeving het meest werden genoemd was dan ook niet geheel onverwachts. Deze factoren kunnen relatief eenvoudig veranderd worden. Sociale factoren als familie en sociaal kapitaal werden echter niet genoemd.

Onderwijs

Onderwijs wordt door de beleidsadviseurs als een van de belangrijkste factoren gezien voor sociale stijging. Het wordt omschreven als een middel om een positie op de arbeidsmarkt te bemachtigen en te bestendigen, maar wordt voornamelijk genoemd in combinatie met het verkrijgen van een inkomen en financieel onafhankelijk zijn. In onderstaand fragment wordt de relatie tussen onderwijs en inkomen genoemd.

Met stip staat bij mij boven aan onderwijs, want dat betekent ook dat als je meer onderwijs genoten hebt je meer kan gaan verdienen. Terwijl sommige mensen in de aannemerij met lage opleidingen meer verdienen dan ik, maar dat terzijde. In grote lijnen geeft een hoger opleidingsniveau meer kansen op een hogere sociale positie, in die zin denk ik dat onderwijs heel erg belangrijk is, zo niet het belangrijkste". Bewerkt fragment, respondent 2

In de antwoorden van de beleidsadviseurs valt op dat er ten aanzien van onderwijs weinig belemmerende factoren worden genoemd. Hierdoor wordt de indruk gewekt dat het volgen van onderwijs voor alle burgers haalbaar is en tot sociale stijging moet leiden. Slechts enkele beleidsadviseurs voegen hier een kanttekening aan toe. Zo wordt het beschikken over talent en een stimulerende omgeving als belangrijke aspecten voor succes op het gebied van onderwijs gezien. De meest uitgebreide beschrijving komt van de beleidsadviseur die zich bezighoudt met schooluitval. Zij spreekt van drie categorieën factoren: overbelasting van jongeren door problemen in de thuissituatie (overbelasten), het gebrek aan motivatie van jongeren (niet-willers) en gebrek aan capaciteiten (niet-kunners). Vanuit haar functie heeft zij zicht op de belemmerende factoren en neemt zij deze mee in de beschrijving van de werking van sociale mobiliteit, zie onderstaand fragment.

Als ik het toespitst op de reden waarom jongeren uitvallen hebben wij een onderscheid gemaakt tussen drie groepen jongeren. Ten eerste jongeren die overbelast zijn en daardoor hun opleiding niet volbrengen, vervolgens heb je de groep niet-willers die ontbreekt het aan motivatie, een kleine groep in het algemeen. En tot slot zijn er nog de niet-kunners die zijn over het algemeen ook sociaal, emotioneel en cognitief niet toegerust om een startkwalificatie te behalen. Bewerkt fragment respondent 8

Belangrijke aspecten ten aanzien van onderwijs die in de sociale strategie worden genoemd als het beheersen van de Nederlandse taal en de kwaliteit van de scholen worden in de interviews nauwelijks genoemd. Terwijl in de sociale strategie juist ingezet wordt op taalbeheersing, kwaliteit van het onderwijs en talentontwikkeling. De reden hiervoor kan gezocht worden in het blikveld/ zicht van de beleidsadviseurs. Volgens het symbolisch interactionisme zijn betekenissen afhankelijk van de directe omgeving waarin een actor zich begeeft. Het beïnvloedt de visie van de actor op de werkelijkheid en de processen en objecten die zich daarin bevinden (Blumer, 1969, p. 166). De dienst waartoe de beleidsadviseur behoort en de projecten die hij uitvoert kunnen daarbij van invloed zijn op zijn visie op sociale mobiliteit. Een beleidsadviseur die zich bezighoudt met economie kan daardoor eerder geneigd zijn op aspecten van arbeid te richten dan op belemmerende factoren in onderwijs. Vooral nog is dit een mogelijke verklaring voor het gebrek aan belemmerende factoren in de antwoorden van de respondenten, vanwege de kwalitatieve aard en het kleine aantal van respondenten kan hierover geen uitsluitel worden gegeven.

Werk

Naast onderwijs wordt werk als een belangrijke stijgingsroute gezien. Hierbij wordt uitgegaan van de gedachte dat wanneer burgers een baan hebben zij makkelijker kunnen doorstromen binnen of buiten het bedrijf naar een andere functie en een inkomensstijging doormaken. Dit proces wordt door de beleidsadviseurs vanuit verschillende punten bekeken. Enerzijds is er de perceptie vanuit de arbeidsmarkt, waarbij sociale stijging wordt gekoppeld aan het aantal banen en doorstroommogelijkheden. Aan de andere kant is er de perceptie vanuit het individu dat toegerust moet zijn met voldoende capaciteiten en het netwerk om een baan te krijgen. In de beschrijving van respondent 5 wordt de nadruk gelegd op de persoonlijke capaciteiten met in het specifiek de wilskracht van burgers om verder te komen. Net als onderwijs wordt werk in deze beschrijving als een factor gezien die weinig belemmeringen kent. Zolang burgers maar wilskracht hebben dan is sociale stijging mogelijk.

“Verder is het zo dat sociale stijging altijd plaatsvindt via het werk, althans kan plaatsvinden. Op het moment dat je eenmaal aan het werk bent, zeker in de huidige maatschappij zie je dat het veel flexibeler is dan in het verleden.(.....) De eerste belangrijke factor is dat burgers werken en de tweede belangrijke factor is dat ze ook de kansen benutten om zich in hun werk verder omhoog te werken”. Bewerkt fragment, respondent 5

Respondent 6 laat echter zien dat behalve wilskracht ook het aanbod van werk divers en toegankelijk moet zijn. Ook moeten de persoonlijke capaciteiten aansluiten bij de aangeboden banen.

“Opleiding is een van de belangrijkste factoren en verder mobiliteit op de arbeidsmarkt. Zijn er bijvoorbeeld voldoende banen en geschikte banen om carrière te maken op de arbeidsmarkt. Je hoeft namelijk niet alleen binnen een bedrijf carrière te maken je kan ook van bedrijf wisselen en promotie maken. En is er ook voldoende aanbod aan geschikte banen. Hierbij is van belang dat je zelf ook voldoende toegerust bent om van dat aanbod van banen gebruik te maken”. Bewerkt fragment, respondent 6

De verschillende percepties ten aanzien van de stijgingsroute werk hebben hoofdzakelijk te maken met de schaal waarop de respondenten sociale mobiliteit bekijken. Respondent 6 kijkt sociale mobiliteit vanuit de stedelijke economie van Rotterdam. Terwijl respondent 5 sociale mobiliteit meer vanuit wijkniveau kijkt, waarbij de focus op individuele mobiliteit van burgers ligt. Dit leidt tot een verschil in de visie op sociale mobiliteit en een focus op verschillende aspecten namelijk arbeidsmarkt versus persoonlijke capaciteiten.

Omgeving

Een andere belangrijke factor die genoemd wordt als stimulans of belemmering voor sociale stijging is de omgeving. Hierbij wordt zowel de fysieke omgeving als de sociale omgeving door de beleidsadviseurs aangehaald. Met de fysieke ruimte wordt in het specifiek het woningaanbod en de mogelijkheid voor het doorstromen naar een betere woning (wooncarrière) genoemd. De redenering hierbij is dat de selectieve migratie die in Rotterdam plaatsvindt tegen moet worden gegaan. De stad werkt aanzuigend op lage inkomens en hogere inkomens verlaten de stad. Een gunstiger woningaanbod en meer ruimte voor doorstroming op de woningmarkt zou in de ogen van de beleidsadviseurs dit proces tegen kunnen gaan.

“Verder is volgens mij ook de omgeving waarin men terecht komt van belang. Deze omgeving kan stimulerend of belemmerende werken voor sociale stijging. Demotiverend is een min of meer monolithische omgeving waarin iedereen hetzelfde doet en waar dus ook geen beeld is van andere opties. In een meer heterogene of gedifferentieerde omgeving gaat dat anders en kan dit leiden tot het onderzoeken en het benutten van meer kansen. Dat kan dus zowel in de fysieke omgeving zijn, maar dat is ook de directe sociale omgeving, in de klas maar ook in de buurt waar je woont. Bewerkt fragment, respondent 5

De sociale omgeving heeft betrekking op het netwerk van sociale contacten waarin een persoon zich bevindt en de aanwezigheid van rolmodellen en stimulerende personen. De visie van de beleidsadviseurs op de sociale omgeving wordt gekenmerkt door sturing. Er wordt vaak gerefereerd aan de rol van mensen uit de buurt in de persoonlijke ontwikkeling van inwoners van Rotterdam. Zo spreekt een van de respondenten over het aanspreken van burgers op hun capaciteiten en de rol van de omgeving in het stimuleren van persoonlijke ontwikkeling.

“Ik denk dat een complex aantal factoren sociale stijging veroorzaakt. In de eerste plaats is het natuurlijk wat iemand zelf kan, in de tweede plaats of iemand daar ook op aangesproken wordt en tot slot of diegene in een omgeving zit waar dat gestimuleerd wordt. En als dat niet het geval is dat er een overheid is die daar ook een rol in wil spelen”. Bewerkt fragment respondent 1

6.2.3. Conclusie

De beschrijvingen en associaties van de beleidsadviseurs met het onderwerp sociale mobiliteit zijn zeer divers. Er wordt gesproken over sociale ongelijkheid, talentontwikkeling in het onderwijs, het functioneren van de arbeidsmarkt, zelfredzaamheid van burgers etc. Net als de beschrijving van sociale mobiliteit in beleid, gaan de beschrijvingen van de beleidsadviseurs over aspecten van sociale mobiliteit, maar ontbreken de kenmerken van het verschijnsel als geheel.

In de beschrijvingen van de beleidsadviseurs ligt daarbij de nadruk altijd op sociale stijging. De term sociale mobiliteit was bij veel van de adviseurs onbekend en sociale daling werd amper genoemd. Dit is opvallend, omdat het gemeentelijk beleid er net zo goed op gericht is om sociale daling te voorkomen (Van der Steen et al., 2011). Sociale daling lijkt als een ongewenste ontwikkeling gezien te worden en wordt niet geassocieerd met de natuurlijke tegenhanger van sociale stijging. Wanneer sociale daling of de achtergestelde positie van kwetsbare burgers ter sprake komt, wordt de situatie ten positieve gedraaid en omgezet in de potentie tot sociale stijging. Sociale daling wordt op deze manier steeds vaker vormgegeven als opstap naar sociale stijging.

De factoren die de adviseurs noemen ten aanzien van sociale mobiliteit zijn zeer divers, maar geen van hen spreekt over de specifieke aspecten die een stijgingsroute succesvol maken of voor belemmering kunnen zorgen. De focus ligt op de stijgingsroutes en de manieren waarop sociale stijging kan worden doorgemaakt. De perceptie van de adviseurs lijkt daarbij te worden beïnvloed

vanuit hun eigen functie. Ze bekijken sociale mobiliteit vanuit terreinen waar zij zich in hun werk mee bezighouden en waar zij zelf invloed op uit kunnen oefenen. Dat de factoren onderwijs, werk en omgeving het meest werden genoemd was dan ook niet geheel onverwacht. Op deze factoren kan relatief eenvoudig worden ingezet. Sociale factoren die meer complex zijn om op in te zetten als familie, ambitie en sociaal kapitaal werden niet genoemd.

6.3. Visie beleidsadviseurs op sociale mobiliteit

In dit hoofdstuk wordt de tweede fase van het symbolisch interactionisme besproken namelijk de visie van beleidsadviseurs ten aanzien van sociale mobiliteit. De visie komt volgens het symbolisch interactionisme voort uit de betekenis die actoren geven aan een verschijnsel (Blumer, 1969). Ten aanzien van deze casestudy betekent dit dat er gekeken wordt naar de visie die beleidsadviseurs van de gemeente Rotterdam hebben ten aanzien van sociale mobiliteit. Deze visie bestaat uit de problemen en oplossingen die de adviseurs definiëren en de argumentatie die zij daarvoor hanteren.

Belangrijk is dat deze visie binnen de context van een overheid als de gemeente Rotterdam plaatsvindt. De problemen en oplossingen moeten daardoor behalve vanuit de persoonlijke visie ook vanuit de politieke en institutionele context van de gemeente Rotterdam worden bekeken.

Beleidsproblemen zijn sociale en politieke constructies waardoor de probleemstructuur altijd een keuzeprocessus is, impliciet of expliciet (Hoppe en Peterse, 1998, p.55). Kennis wordt vertaald naar begrijpbare concepten, problemen worden afgebakend. Dit proces kan niet rationeel en lineair plaatsvinden, maar heeft te maken met associaties, ervaringen en metaforen (Hajer et al. 2010, p. 100). Kortom, behalve de institutionele visie speelt de persoonlijke visie een grote rol.

De persoonlijke visie van de beleidsadviseurs op sociale mobiliteit in Rotterdam zal in dit hoofdstuk centraal staan. De specifieke problematiek van de stad ten opzichte van dit proces en de beleidsoplossingen die hiervoor worden aangedragen zullen worden besproken. Hiermee wordt er antwoord gegeven op de deelvraag: *Welke problemen en oplossingen zien beleidsadviseurs van de gemeente Rotterdam ten aanzien van het inzetten op sociale mobiliteit?*

6.3.1. Problemen

In de interviews blijkt grote diversiteit te bestaan in de problemen waarmee Rotterdam kampt ten aanzien van sociale mobiliteit. In figuur 9 zijn de problemen weergegeven die door twee of meer respondenten zijn genoemd. Het grote aantal laagopgeleiden is het meest voorkomende onderwerp dat genoemd werd, gevolgd door een reeks problemen die aangeduid kunnen worden als economische problemen (arbeidsmarkt, werkloosheid, stedelijke economie) en gezondheidsproblemen (psychisch en fysiek). Tot slot wordt multi-problematiek ook als probleem voor sociale mobiliteit aangegeven. Multi-problematiek refereert aan individuen en huishoudens die meerdere van de hiervoor genoemde problemen ervaren (werkloosheid, gezondheid, opleiding etc.).

De hoofdthema's opleidingsniveau en economie die door de meeste respondenten worden genoemd zullen worden behandeld.

Figuur 10: Genoemde problemen per respondent

Probleem	R. 1	R.2	R.3	R.4	R.5	R.6	R.7	R.8.	Totaal
1. Opleidingsniveau									
- Laagopgeleiden	x	x		x	x	x	x	x	6
2. Economie									
- Arbeidsmarkt		x					x	x	3
- Stedelijke economie					x	x			2
- Werkeloosheid	x	x							2
3. Gezondheid	x		x					x	3
4. Multi-problematiek	x		x	x					3

Opleidingsniveau

Het aantal laagopgeleiden wordt als een van de meest belangrijke sociale problemen in Rotterdam ervaren. Het vormt de prioriteit van het sociaal beleid van de gemeente en wordt logischerwijs ook in de interviews als belangrijkste aspect van sociale mobiliteit gezien.

In de interviews komt de bezorgdheid ten aanzien van het lage opleidingsniveau van veel Rotterdammers aan de hand van twee percepties terug, enerzijds vanuit de invloed op de economische positie van de stad en vanuit de gevolgen voor de leefomstandigheden van kwetsbare burgers. De meeste respondenten vrezen voor de invloed van de toenemende groep laagopgeleiden voor de economie van de stad. Het gaat hierbij om de aantrekkelijkheid van de stad voor bedrijven om zich te vestigen en de economische positie van de stad ten opzichte van andere steden. Andere beleidsadviseurs zien problemen ten aanzien van de potentie van laagopgeleiden om zelfstandig te blijven. Ten tijde van een recessie lijkt het steeds moeilijker om een baan te bemachtigen of te behouden. Wanneer burgers dan ook over een lage opleiding beschikken worden hun kansen op de arbeidsmarkt aanzienlijk kleiner. Sociale daling lijkt voor de beleidsadviseurs dan ook een probleem dat hieruit kan voortkomen. In de twee onderstaande tekstfragmenten is de tweedeling goed terug te zien. In het eerste fragment overheerst de perceptie van de stedelijke problematiek en de vrees voor stagnatie in sociale stijging. In het tweede fragment wordt er gekeken vanuit de kwetsbare burgers en de angst voor sociale daling. Twee verschillende ambities onderscheiden zich: sociale stijging bevorderen en sociale daling voorkomen.

“Op het moment dat er heel veel mensen met een lage opleiding zijn, ontstaan er gevolgen voor je economische structuur, want opleidingsniveau is ook een vestigingsvoorwaarde voor bedrijven. Het heeft ook gevolgen voor de dynamiek in de economie want als er weer nieuwe mensen binnenkomen en met name mensen met een hogere opleiding dat maakt vaak de economie van het bedrijf ook sterker”. Bewerkt fragment, respondent 6

“Het probleem wat je nu in de stad Rotterdam ziet, met veel laagopgeleiden met veel lage inkomens en werklozen in tijden van recessie, zoals nu, dat die mensen onmiddellijk door de bodem zakken”. Bewerkt fragment, respondent 2.

Economie

Er worden in de interviews verschillende economische problemen genoemd. Hierbij gaat het om problemen ten aanzien van de arbeidsmarkt, werkloosheid, doorstroming etc. De oorzaak van deze problemen wordt gezien als een gevolg van de grote groep laagopgeleiden die in de stad wonen en de toestroom van deze groep. Een overschot aan laagopgeleiden wordt in deze visie als een slechte vestigingsfactor voor bedrijven gezien en een gevaar voor de concurrentiepositie van Rotterdam. Ook wordt er gesproken van het gevaar voor de economische dynamiek van de stad en de mobiliteit op de arbeidsmarkt. Sociale mobiliteit wordt gezien als voorwaarde voor een economisch sterke en succesvolle stad. De perceptie van de beleidsadviseurs op het thema economie en sociale mobiliteit is dan ook stedelijk. Om de stad goed te laten functioneren moeten individuen sociaal mobiel zijn. In het onderstaande fragment wordt de functie van sociale mobiliteit voor de concurrentiepositie van Rotterdam benadrukt.

“De concurrentiepositie van de stad is heel belangrijk, want Rotterdam loopt achter. De economie is namelijk geglobaliseerd en staat in concurrentie met veel andere steden. De Rotterdamse haven kan natuurlijk allerlei dingen elders uitbesteden als hier niet genoeg opgeleide burgers zijn”.

Bewerkt fragment, respondent 5

6.3.2. Oplossingen

In de vorige paragraaf werd het lage opleidingsniveau en de economie van Rotterdam als grootste problemen omschreven. De oplossingen die aangedragen worden door de adviseurs sluiten dan ook sterk aan bij deze problemen. Toch zijn de visies waarop dit het beste kan gedaan worden uiteenlopend. In figuur 10 zijn de genoemde oplossingen per respondent ingedeeld op thema. De hoofdthema's opleidingsniveau, omgeving en zelfredzaamheid zullen worden besproken.

Figuur 11.: Genoemde oplossingen per respondent

Oplossingen	R. 1	R.2	R.3	R.4	R.5	R.6	R.7	R.8.
Onderwijs	x	x	x		x	x		x
Hoger opgeleiden aantrekken					x	x	x	
Omgeving	x				x		x	
Leefbaarheid		x	x					
Zelfredzaamheid			x	x				x
(arbeids)participatie			x	x				x

Opleidingsniveau

Het verhogen van het opleidingsniveau van Rotterdammers wordt als een oplossing gezien voor de economische en sociale kwaliteit van de stad. Met het behalen van een opleiding wordt sociale stijging doorgemaakt en kan zelfredzaamheid worden gerealiseerd. Een ambitie die in de antwoorden op de vragen ten aanzien van de oplossingen en kansen voor Rotterdam op het gebied van sociale mobiliteit sterk naar voren komen. De manier waarop onderwijs een betere bijdrage kan leveren wordt gezocht in de kwaliteit van het onderwijs, talentontwikkeling en het voorkomen van schooluitval.

“De kansen voor Rotterdam zitten heel erg in onderwijs. Vanuit de gedachte dat mensen goed in de samenleving aan het werk kunnen en dat ze economisch kunnen leveren. Maar ook omdat je moet zorgen dat jongeren goed voor zichzelf kunnen opkomen en dat je daarmee sterke mensen creëert die in staat zijn in deze samenleving zoals die nu is, met al zijn hectiek en al zijn stress, gewoon te kunnen functioneren”. Bewerkt fragment respondent 2

Behalve in te zetten op de eigen inwoners, wordt door drie adviseurs ook het aantrekken van hoger opgeleiden als oplossing genoemd. De stad moet aantrekkelijker worden door middel van hoogwaardige (culturele) voorzieningen en een meer divers woningaanbod bieden voor hogere inkomens. Door hoogopgeleiden aan te trekken wordt het arbeidsaanbod meer divers en kan selectieve migratie tegen worden gegaan. Het aantrekken van hoogopgeleiden heeft dan ook te maken met de volgende oplossing, omgeving.

Omgeving

In de interviews komt omgeving als oplossing voor het aantrekken van hoger opgeleiden, maar ook als stimulans voor sociale stijging herhaaldelijk terug. In het eerste geval gaat het vooral om de fysieke ruimte; aantrekkelijk wonen, diverse voorzieningen, bereikbaarheid. In het tweede geval gaat het om de sociale omgeving: de nabijheid van rolmodellen, deel uit maken van een sociaal netwerk, betrokkenheid uit de omgeving etc.

“De stad moet als het ware ook aantrekkelijk zijn voor mensen om zich te vestigen. Niet alleen voor mensen die een marginale positie in de samenleving innemen maar ook juist voor mensen die een sterkere positie in de samenleving innemen. En bovendien moet de stad ook zo functioneren dat

selectieve migratie wordt tegengegaan. Migratie van naar verhouding meer hoogopgeleiden, of beter gesitueerden. En daarvoor zijn er weer andere zaken aan de orde dan opleiding en werk bijvoorbeeld; dat woningaanbod, cultuur in de stad, veiligheid op niveau is". Bewerkt fragment respondent 5

De ingrepen in de fysieke omgeving zijn een kwestie van de stadsontwikkeling aanpassen aan de wensen van verschillende doelgroepen en zal weinig bezwaar ondervinden. Het bewerkstelligen van een sociaal vriendelijke omgeving is echter van een andere orde. De oplossingen die hiervoor worden aangedragen kennen een beschavingsideaal. Waarin de gemeente burgers aanspreekt op hun plichten en verantwoordelijkheden ten aanzien van mede-inwoners. Deze visie is het beste terug te zien in de sociale strategie ten aanzien van het thema verbinding:

"Een samenleving heeft alleen kwaliteit als mensen niet onverschillig staan ten opzichte van elkaar, maar bereid zijn om anderen te helpen. Als zij niet alleen gericht zijn op het ontwikkelen van eigen capaciteiten, maar ook meewerken aan het ontwikkelen van capaciteiten van anderen. Alleen op die manier houden we de sociale kwaliteit van de stad op peil"(Gemeente Rotterdam, 2009, p. 20).

6.3.4. Conclusie: Interventieparadox

De problemen die ten aanzien van sociale mobiliteit worden genoemd worden vanuit verschillende schaalniveaus bekeken. Het opleidingsniveau van de burgers wordt als het grootste probleem ervaren, waarbij er zorgen zijn ten aanzien van de slagingskansen op de arbeidsmarkt en de gevolgen daarvan op leefsituatie van burgers. Hoewel het opleidingsniveau vanuit individueel oogpunt wordt bekeken, betreffen de problemen ten aanzien van de economie vooral de gevolgen voor de stad als geheel. Dit leidt tot problemen ten aanzien van de economische dynamiek, de werkgelegenheid en het aantal werklozen.

De verschillende schaalniveaus waarop sociale mobiliteit wordt bekeken zijn ook terug te zien in de oplossingen. Zo worden er oplossingen gezocht in het onderwijs en de omgeving van burgers. Waarbij vooral op individueel niveau getracht wordt om veranderingen te realiseren. Het gaat hierbij om het realiseren van betere ontplooiingsmogelijkheden ten aanzien van onderwijs en arbeid, maar ook om het verkrijgen van een sociaal netwerk en het wonen in een veilige omgeving. De oplossingen ten aanzien van participatie bevinden zich meer op stedelijk niveau en moeten een oplossing bieden ten aanzien van de hiervoor beschreven economische problemen in plaats van de individuele problemen van burgers.

In zowel de visies van de beleidsadviseurs als de uiteindelijke beleidstukken zijn de ambities ten aanzien van de geformuleerde oplossingen erg groot. Vooral de collectieve sociale stijging kent grote belangen, zo dient het de sociale samenhang van de stad te verbeteren, de maatschappelijke betrokkenheid te versterken, de werkgelegenheid te stimuleren, de arbeidsmarkt in balans te brengen, selectieve migratie tegen te gaan etc.

Het is de vraag of deze ambitie realistisch is, aangezien sociale stijging uiteindelijk voornamelijk een persoonlijk proces is dat samenhangt met levenskeuzes en ambities van individuen. De stijgingsroutes waarop ingezet wordt kan het proces van sociale mobiliteit vergemakkelijken, maar niet volledig sturen.

6.4. Discoursen sociale mobiliteit

In de vorige hoofdstukken is er inzicht verkregen in de perceptie van beleidsadviseurs van de gemeente Rotterdam op sociale mobiliteit. Er is een typering gegeven op het gebied van de betekenis, problemen en oplossingen, de ambitie en de strategie ten aanzien van sociale mobiliteit. In dit hoofdstuk wordt de voorlaatste stap van het symbolisch interactionisme besproken, namelijk de totstandkoming van de houding van beleidsadviseurs ten aanzien van sociale mobiliteit. De houding bevat alle ideeën, associaties, concepten en argumenten die de beleidsadviseurs koppelen aan sociale mobiliteit (Van der Arend, 2010). De houding vormt daarmee een betekenskader waarvan uit het handelen van de adviseurs wordt beïnvloedend kent zijn weerslag in de beleidsvisies en strategieën die de beleidsadviseurs schrijven over het thema sociale mobiliteit (Bryman, 2008, p.17).

Om de houding van de beleidsadviseurs te analyseren wordt er gebruik gemaakt van discoursen. Zoals in hoofdstuk vijf is uitgelegd is een discours een specifiek ensemble van gerangschikte kennis, ideeën en concepten die gereproduceerd en getransformeerd worden in de praktijk (Hajer, 1995). En daarmee zeer geschikt om inzicht in de betekenisvorming van een begrip te krijgen.

In paragraaf 6.4.1. zullen de verschillende discoursen binnen de gemeente Rotterdam worden besproken waarna er in 6.4.2. uitleg wordt gegeven over de totstandkoming van deze indeling. Dit wordt gedaan aan de hand van de thema's en concepten die in de analyse naar voren kwamen. Vervolgens wordt er ingegaan op de positionering van de discoursen binnen de context van de stad Rotterdam en de verschillen tussen de discoursen. Op deze manier wordt er uitgebreid kennis gegeven van de verschillende discoursen en hun positie binnen de Rotterdamse beleidsvisie.

6.4.1. Beleidsdiscoursen

Ten aanzien van het onderwerp sociale mobiliteit zijn er binnen de gemeente Rotterdam vier discoursen te onderscheiden. De indeling is enerzijds gebaseerd op het analyseren van het beleid dat ingezet wordt ten aanzien van sociale mobiliteit en anderzijds door middel van interviews met beleidsadviseurs die betrokken zijn bij dit beleid. De discoursen zijn voortgekomen uit een kwalitatieve data-analyse waarbij verschillende thema's en concepten naar voren zijn gekomen. In dit hoofdstuk worden de discoursen en de thema's en concepten die hierbij horen besproken.

1. Gelijkeheidsdiscours

Het gelijkheidsdiscours betreft de **gelijke rechten** van individuen ten aanzien van onderwijs, arbeid, wonen en cultuur. Iedereen moet de kans krijgen om zich persoonlijk te kunnen ontwikkelen en zijn ambities na te streven ongeacht afkomst of middelen waarover men beschikt. Het discours gaat uit van de klassieke visie op sociale mobiliteit die ten tijde van de wederopbouw dominant was in het overheidsbeleid. Kenmerkend hiervan is de ambitie om sociaal-economische ongelijkheid tegen te gaan en sociale daling te voorkomen. De problematiek van achtergestelde groepen in de samenleving wordt daarbij afgezet tegen de leefsituatie van 'beter gesitueerde' groeperingen in de stad.

De focus ligt daarbij hoofdzakelijk op de groep 'kwetsbare burgers' en richt zich op het realiseren van hun inhaalslag. Barrières en belemmeringen ten aanzien van taal, middelen en zorg worden getracht te overbruggen zodat er gelijke kansen ontstaan ten aanzien van onderwijs, arbeid, wonen etc.

Onderwijs is in deze visie een groot speerpunt om sociale mobiliteit te realiseren, gevolgd door het creëren van een stimulerende omgeving zowel op sociaal als fysiek vlak.

Thema's en concepten

Het discours gelijkheid is voortgekomen uit het ideaal van gelijke kansen op persoonlijke ontwikkeling. Dit discours wordt gekenmerkt door een individuele perceptie. Het streven is individuele stijging bevorderen en sociale daling voorkomen. De typering van het discours is terug te zien aan de hand van de volgende thema's:

- Sociale daling

Sociale daling is een belangrijk thema binnen dit discours. De nadruk ligt op het voorkomen van (verdere) sociale daling. De ongelijke positie van achterstandsgroeperingen ten aanzien van 'meer welvarende' groeperingen is hierbij een belangrijke motivatie. Sociale mobiliteit wordt gezien als een proces dat niet voor iedereen is weggelegd of haalbaar is, vanwege belemmeringen in de omgeving of beperking aan middelen waarover een persoon beschikt. De angst binnen dit discours is dat deze groep burgers door middel van hun sociaal en financieel zwakke positie, sterke sociale daling kunnen ervaren. Deze daling wordt gezien als gevaar voor de kwaliteit van de leefomstandigheden in specifieke gebieden in Rotterdam. De thema's achterstand, leefbaarheid en sociaal- economische segregatie komen dan ook vaak terug bij dit discours.

- Onderwijs en omgeving

De kansen om de belemmeringen die burgers kunnen ervaren te doorbreken worden vooral gezocht op het gebied van onderwijs en omgeving. Onderwijs wordt, net als in veel andere discourses, als het belangrijkste middel gezien om sociale daling te doorbreken. Bij dit discours is de focus op het slagen van onderwijs ook gekoppeld aan het inzetten op taalbeheersing.

Een andere belangrijke factor wordt gezien in de sociale en fysieke omgeving van burgers. Het sociale netwerk en de ambitie van de ouders wordt in dit discours als een belangrijke stimulans gezien. De fysieke omgeving moet daarbij een inspirerende diverse omgeving zijn, waarin zowel welvarende als minder welvarende burgers in contact met elkaar staan.

2. Participatiediscours

Dit discours gaat over **meedoen**. Meedoen op de arbeidsmarkt en/ of in de maatschappij. Het participatiediscours kent aan de ene kant de ambitie om burgers uit hun sociaal isolement te halen en de maatschappelijke betrokkenheid van burgers te vergroten. Aan de andere kant wordt het gekenmerkt door economische ambities. Burgers die actief zijn op de arbeidsmarkt worden gezien als een stimulans voor de economische dynamiek van de stad en een aantrekkelijke vestigingsfactor voor bedrijven. Het participatiediscours kent daarbij ook een actualiteitsfactor. Door de recessie en de opeenvolgende bezuinigingen ligt er grote financiële druk bij de gemeente Rotterdam. Dit heeft een doorwerking in de capaciteit van de gemeente. Werkloosheid en het aantal uitkeringen moeten worden teruggedrongen. De gemeente Rotterdam voert daardoor de prestatiedruk op en stuurt aan op

arbeidsparticipatie. Door middel van financiële prikkels en controles wordt participatie steeds meer een plicht.

Op sociaal vlak wordt daarbij steeds meer verantwoordelijkheid van burgers verwacht bij het realiseren van een veiliger, vertrouwder en meer geborgen samenleving (Van der Steen et. al, 2010). Iedereen moet meedoen en een bijdrage leveren aan de maatschappij. Het participatiediscours betreft dan ook economische en maatschappelijke participatie. Hierbij wordt er een beroep gedaan op het sociaal gedrag van burgers. Er wordt een vorm van participatie verwacht waarbij vanuit respect en begrip voor andere in de samenleving wordt gehandeld. (Van der Steen et al., 2010).

Thema's en concepten

Het discours participatie is voortgekomen uit het ideaal van actieve burgers. Het streven is burgers die participeren op de arbeidsmarkt en in de maatschappij. Met als doel financieel sterke burgers, economische dynamiek en meer sociale samenhang. Binnen dit discours bevinden zich twee percepties, namelijk individuele stijging en collectieve stijging. Er kan worden gekeken naar participatie met als doel sociale stijging van een individu, maar er kan ook ingespeeld worden op de sociale stijging van groepen, of de hele samenleving. Over het algemeen is in de gemeente Rotterdam binnen het discours van participatie sprake van collectieve sociale stijging. Doordat er hoofdzakelijk ambities ten aanzien van de economie en leefbaarheid van de stad worden uitgesproken en minder ambities ten aanzien van de persoonlijke ontwikkelingskansen van individuen. De typering van het discours is terug te zien aan de hand van de volgende thema's:

- Sociale stijging

Binnen het participatiediscours komt ook het thema sociale daling terug. Echter de nadruk van dit discours ligt meer op de potentie van kwetsbare burgers tot sociale stijging. De ambitie ligt dan ook vooral bij het realiseren van sociale stijging. Vanwege de financiële druk en de concurrentiepositie van de gemeente Rotterdam qua stedelijke economie, zien de beleidsadviseurs vooral belang bij sociale stijging van burgers. Met als doel financiële onafhankelijkheid van burgers. Dit is terug te zien in het concept van de participatieladder waarin het hoogst haalbare doel 'betaald werk' is.

- Economie

Binnen het participatiediscours is economie een belangrijk thema. Het keert terug in de ambities van de beleidsadviseurs ten aanzien van het versterken van de economische dynamiek en de concurrentiepositie van de stad. Maar het komt ook terug in de wijze waarop er tegen de werking van participatie wordt aangekeken. De potentie tot participatie wordt namelijk ook vaak teruggekoppeld aan aspecten van het bedrijfsleven. Hierbij gaat het om de mogelijkheden op de arbeidsmarkt, de bereidheid van het bedrijfsleven tot doorstroommogelijkheden etc.

Concept: de participatieladder

De participatieladder is een instrument van de gemeente Rotterdam om de mate van participatie (meedoen) van burgers te meten. Aan de hand van de positie van een burger op de ladder kan er gekeken worden in hoeverre de burger in kwestie participeert binnen de samenleving. Het ultieme

doel daarbij is betaald werk. De participatieladder symboliseert behalve de mate van participatie ook de mate van sociale stijging of potentie tot stijging. In de interviews was deze relatie duidelijk terug te zien:

“We maken ook gebruik van een instrument en dat heet de participatieladder en daarmee meten we het participatie niveau van de mensen die een uitkering ontvangen. Het doel is om zoveel mogelijk mensen te laten stijgen op die participatieladder. In mijn visie is er als mensen stijgen op de participatieladder ook sprake van sociale stijging”. Bewerkt fragment, respondent 3

De participatieladder vormt als een van de weinige instrumenten een conditionering van het proces van sociale mobiliteit. Er worden concrete acties gekoppeld op het gebied van participatie, waaraan het mogelijk is de mate van sociale stijging of daling te ontleiden. Zoals figuur 11 laat zien, ligt de nadruk binnen de participatieladder op stijging. De pijl wijst enkel omhoog en ook in het beleid wordt er enkel gesproken van hogerop komen. En niet zozeer van sociale daling.

Figuur 12.: Participatieladder Gemeente Rotterdam

Bron: Gemeente Rotterdam

3. Beschavingsdiscours

Bij het beschavingsdiscours staat de **ontwikkeling van burgers** voorop. Burgers moeten breed ontwikkeld zijn op het gebied van onderwijs, cultuur, sport en vrije tijd. Kortom een individu moet zo hoog mogelijk opgeleid zijn, heeft een brede oriëntatie op de samenleving en cultuur, heeft een groot sociaal netwerk en houdt zich aan de wet en gedragsregels (Steen et al., 2010, p. 24). Het beschavingsdiscours speelt in op specifieke plichten en regels die burgers na moeten komen. Zo wordt er maatschappelijke betrokkenheid en een actieve houding ten opzichte van het helpen van anderen verwacht. Gaat het gelijkheidsdiscours over het wegnemen van belemmeringen ten aanzien van het sociale stijgingsproces, speelt het beschavingsdiscours vooral in op het gedrag en de ambitie van

burgers om zich verder te ontwikkelen. Ten aanzien van dit gedrag stelt zij duidelijke rechten en plichten waaraan burgers zich moeten houden. Het doel van dit discours is de sociale samenhang van de stad te versterken en de leefbaarheid van de stad te verhogen. Persoonlijke ontplooiing volgens specifieke waarden en normen moet hiervoor oplossing bieden.

Wat je hoopt, maar je komt dan meer in een ideologie, is dat mensen doordat ze zich meer bewust worden van zichzelf en hun omgeving en wat toleranter ten opzichte van elkaar staan, dat er wat meer gemeenschapszin ontstaat. Het is een soort beschavingsoffensief, maar dat klinkt misschien erg ideologisch. Bewerkt fragment, respondent 2

Thema's en concepten

Het discours zelfredzaamheid is voortgekomen uit het ideaal van (financieel) onafhankelijke burgers. Dit discours wordt gekenmerkt door een collectieve. Het streven is individuele stijging bevorderen. De typering van het discours is terug te zien aan de hand van de volgende thema's:

- Talentontwikkeling

Het beschavingsdiscours gaat over burgers die breed onderlegd zijn. Het thema talentontwikkeling sluit hierbij sterk aan doordat het in het beleid wordt geoperationaliseerd als het inzetten op persoonlijke ontwikkeling ten aanzien van kennis maar ook competenties. Burgers moeten behalve een hoge opleiding ook ontwikkeld zijn op het gebied van cultuur en sport. Daarbij is het idee dat iedereen over talent beschikt en enkel hoeft in te zetten op zijn of haar specialisme. De prestatiedruk komt hierbij weer om de hoek kijken. De gemeente Rotterdam wil zich graag profileren als een stad met ruimte voor persoonlijke ontwikkeling en een interessante plek voor bedrijven om te vestigen.

- Gemeenschapszin

Een ander belangrijk thema binnen het beschavingsdiscours is gemeenschapszin. Het discours wordt gekenmerkt door een collectieve perceptie. Het gaat om collectieve sociale stijging ten bate van de samenleving. De persoonlijke ontwikkeling moet namelijk bijdragen aan breed onderlegde, beschaafde burgers die een bijdrage leveren aan de sociale samenhang, gemeenschapszin in Rotterdam.

4. Zelfredzaamheidsdiscours:

In dit discours worden individuen gestimuleerd om zo lang mogelijk **zelfstandig** mee te blijven doen aan de samenleving. Het gaat hierbij voornamelijk om financiële zelfstandigheid door middel van arbeidsparticipatie. Het zelfredzaamheidsdiscours hangt dan ook sterk samen met het participatiediscours. Toch is er wel een verschil tussen het participatiediscours en het zelfredzaamheidsdiscours, de hoofddambitie bij participatie is het meedoen aan de samenleving en het tegengaan van sociaal isolement door middel van arbeids- en maatschappelijke participatie. De hoofddambitie bij zelfredzaamheid is het bereiken van (financiële) onafhankelijkheid en zelfstandigheid door middel van participatie. Het zelfredzaamheidsdiscours wordt door Peterse en van der Steen ook

wel het *leefomstandighedenideaal* genoemd: 'individuen verkeren in een gezonde, aangename prettige en veilige leefomgeving en zijn in staat zich daarin financieel staande te houden'(2010, p.24). Zelfredzaamheid wordt gezien als een belangrijke remedie voor het omgaan met de flinke bezuinigingen waarmee overheden kampen. De gemeenten trekken zich meer terug en beroepen burgers op hun eigen verantwoordelijkheid. Dit discours kent qua uitvoering echter zeer vage lijnen waarbij het enerzijds inhaakt op onderdelen van participatie en anderzijds op het beschavingsideaal.

Mijn associatie met sociale stijging is dat het sterk te maken heeft met de zelfredzaamheid en zelfstandigheid van burgers in de stad. Hoe hoger ze stijgen in sociale zin, hoe zelfstandiger ze zijn en hoe minder ze de overheid nodig hebben. Bewerkt fragment, respondent 3

Thema's en concepten

Het discours zelfredzaamheid is voortgekomen uit het ideaal van (financieel) onafhankelijke burgers. Dit discours wordt gekenmerkt door een collectieve. Het streven is individuele stijging bevorderen. De typering van het discours is terug te zien aan de hand van de volgende thema's:

- Onafhankelijkheid

Dit thema slaat vooral op de zelfstandigheid van burgers op het gebied van inkomen, zorg en gezondheid. Volgens dit thema wordt er ingespeeld op de mate van eigen verantwoordelijkheid ten aanzien van sociale stijging. Burgers worden opgeroepen om voor zichzelf te zorgen en zo min mogelijk aan te kloppen voor overheidshulp. De gemeente Rotterdam streeft ernaar dat burgers zo lang en zo zelfstandig mogelijk kunnen deelnemen aan de samenleving (Gemeente Rotterdam, 2010, p. 45). Sociale stijging wordt gezien als een proces dat vooral bereikt kan worden wanneer iemand in staat is voor zichzelf te zorgen.

- Maatschappelijke betrokkenheid

Een belangrijk thema bij het zelfredzaamheidsdiscours is maatschappelijke betrokkenheid. Vooral in het beleid wordt er binnen het zelfredzaamheidsdiscours ingespeeld op de bijdrage van burgers aan de maatschappij.

6.4.2. Positionering van de discourses

Zoals hiervoor is besproken wordt sociale mobiliteit binnen de gemeente Rotterdam vanuit vier verschillende discourses bekeken. Deze discourses illustreren een houding ten aanzien van sociale mobiliteit waarin specifieke idealen, visies en betekenissen ten opzichte van sociale mobiliteit gelden. In dit hoofdstuk zullen de discourses binnen de specifieke problematiek van Rotterdam worden besproken en de positionering ervan binnen de huidige politiek en beleidsuitvoering. Allereerst zal er worden ingegaan op de positionering van de respondenten ten opzichte van de discourses, waarna de verschillen en overeenkomsten van de discourses worden besproken.

6.4.2.1. Positionering discourses in beleid

Binnen het beleid van de gemeente Rotterdam kunnen vier verschillende discourses worden onderscheiden. Deze discourses verschillen van elkaar in idealen en angsten ten aanzien van sociale mobiliteit. En binnen deze discourses kunnen verschillende percepties worden onderscheiden ten aanzien van de schaal waarop sociale mobiliteit kan plaatsvinden, namelijk individueel of collectief. De positie van de discourses binnen het beleid van de gemeente Rotterdam is lastig te definiëren. De discourses wisselen elkaar in de verschillende thema's af en zijn soms zelfs verweven met elkaar.

Een goed voorbeeld hiervan zijn het participatiediscours en het zelfredzaamheidsdiscours. Deze twee discourses liggen qua inhoud zeer dicht bij elkaar. Beiden ambiëren werkende en financieel onafhankelijke burgers. Toch verschillen de basisidealen van elkaar, bij participatie gaat het om het meedoen aan de arbeidsmarkt en de maatschappij terwijl bij zelfredzaamheid het gaat om het nemen van eigen verantwoordelijkheid en onafhankelijkheid. De beleidsadviseurs halen deze twee thema's in de interviews vaak in combinatie met elkaar aan. Daarbij redeneren ze hoofdzakelijk vanuit het participatiediscours en zien zelfredzaamheid als gevolg.

Onder de beleidsadviseurs zijn dan ook vooral de drie discourses: gelijkheid, participatie en beschaving zichtbaar. Echter in de beleidsvisie 'Rotterdam sterk' heeft zelfredzaamheid een prominente rol samen met participatie. Zelfredzaamheid wordt hierin als een voorwaarde gezien voor sociale stijging en participatie en wordt breder getrokken dan enkel financiële onafhankelijkheid. Het is in deze visie en uitvoeringsstrategie niet langer een gevolg van arbeidsparticipatie maar een doel op zich.

“Rotterdammers kunnen alleen talenten ontwikkelen, participeren in de samenleving en zich verbonden voelen met de stad wanneer zij in staat zijn om voor zichzelf te zorgen. Zelfredzaamheid is kortom de basis en voorwaarde voor een sociaal sterke stad.” (Gemeente Rotterdam, 2010, p. 21).

Figuur 13: Overzichtstabel kenmerken discoursen

Bron: Eigen data.

<p>Gelijkheid</p> <p>Betekenis sociale mobiliteit: Gelijke kansen op ontwikkeling, ongeacht afkomst, capaciteiten of middelen.</p> <p>Problematiek Rotterdam Angst voor sociale daling van achterstandgroeperingen en sociaal- economische segregatie.</p> <p>Oplossingen: Onderwijs, stimulerende omgeving (sociaal als fysiek), zorg</p> <p>Ambitie: Verdere sociale daling voorkomen door gelijke kansen op sociale stijging te creëren.</p> <p>Functie stad: Emancipatie, de stad als roltrap of lift.</p>	<p>Participatie</p> <p>Betekenis sociale mobiliteit: Sociale stijging door middel van participatie op de arbeidsmarkt of ten aanzien van maatschappelijke instanties.</p> <p>Problematiek Rotterdam: Veel mensen met gezondheidsproblemen (psychisch en fysiek) die buiten de boot vallen, gebrek aan netwerken</p> <p>Oplossingen: (Economie en gezondheid) Participatie en zelfredzaamheid stimuleren, zorg</p> <p>Ambitie: Iedereen laten participeren, collectieve stijging, afglijden beheersen.</p> <p>Functie stad: Economische functie</p>
<p>Beschaving</p> <p>Betekenis sociale mobiliteit: Ontwikkeling volgens specifieke regels, waarbij bijdragen aan de maatschappij een van de hoofdoelen is.</p> <p>Problematiek Rotterdam: individualisme, slechte sociale cohesie en leefbaarheid, sociaaleconomische segregatie</p> <p>Oplossingen: gemeenschapszin, onderwijs, cultuur</p> <p>Ambitie: Beschaafde burgers, die breed ontwikkeld zijn en zich inzetten voor de maatschappij en zich houden aan specifieke waarden en normen</p> <p>Functie stad: Sociale en economische functie voor de stad.</p>	<p>Zelfredzaamheid</p> <p>Betekenis sociale mobiliteit: Ontwikkeling om zelfstandigheid en financiële onafhankelijkheid te creëren.</p> <p>Problematiek Rotterdam: Veel hulpbehoevende burgers, verminderende financiële capaciteiten.</p> <p>Oplossingen: arbeidsparticipatie, maatschappelijke betrokkenheid</p> <p>Ambitie: Zo veel mogelijk financieel zelfredzame en onafhankelijke burgers.</p> <p>Functie sociale mobiliteit voor de stad: Economisch en sociaal.</p>

6.4.2.2. Verschillen en overeenkomsten

In de vorige paragraaf zijn de vier discoursen besproken en hun positionering binnen het beleid. Ten opzichte van elkaar verhouden de discoursen zich ook verschillend. Sommige problemen en oplossingen worden gedeeld, maar er zijn ook grote verschillen ten aanzien van de functie en ambitie ten aanzien van sociale mobiliteit. Om enige duidelijkheid over de discoursen te geven zijn de kernaspecten ten aanzien van betekenis, problematiek, oplossingen, ambitie en functie voor de stad Rotterdam in figuur samengevat. Uit dit figuur worden ook de overeenkomsten en tegenstellingen duidelijk. Deze zullen hier kort worden besproken.

Overeenkomsten

Sociale stijging

De nadruk ligt bij alle discoursen op sociale stijging. Terwijl het gemeentelijk beleid er ook op gericht is om sociale daling te voorkomen. Sociale daling wordt echter in het beleid zeer beperkt genoemd. Behalve in het beleid van de gemeente Rotterdam komt dit ook voor binnen het regeringsbeleid. Zo verklaren van der Steen en Peterse dat sociale daling als een ongewenste ontwikkeling wordt geïnterpreteerd en alles behalve geassocieerd met de natuurlijke tegenhanger van sociale stijging (Van der Steen et al. 2010). Wanneer sociale daling te sprake komt, of de achtergestelde positie van kwetsbare burgers, dan wordt de situatie ten positieve gedraaid en omgezet in de potentie tot sociale stijging. Sociale daling wordt op deze manier steeds vaker vormgegeven als opstap naar sociale stijging en niet als vanzelfsprekende keerzijde van het proces van sociale mobiliteit.

Stijgingsladders

Alle discoursen gaan uit van de zogenaamde stijgingsladders van arbeid, opleiding, wonen, vrije tijd etc. Echter slechts een ladder kent daarbij een daadwerkelijke uitwerking in de vorm van de participatieladder. Deze ladder is terug te vinden in de beleidsstrategie als referentie voor de mate van participatie. De andere ladders waarvan uit wordt gegaan zijn slechts metaforen die een manier van sociale stijging weergeven, een stijgingsroute.

Verschillen

Individuele en collectieve stijging

Hoewel de beschreven discoursen allen gaan over het proces van sociale daling en sociale stijging bij individuele Rotterdammers, gaat het gemeentelijk beleid ook om het belang van de Rotterdamse samenleving als een geheel. Vanuit het perspectief van Nederland als verzorgingstaat, richt de gemeente Rotterdam zich niet alleen op de ontplooiingsmogelijkheden van individuen, maar is het ook gericht op het welzijn van de stedelijke samenleving als geheel (Steen et al., 2010, p. 24). Deze perceptie op sociale stijging kan omschreven worden als collectieve sociale stijging.

Met collectieve sociale stijging gaan andere ambities gepaard dan met individuele sociale stijging. Sociale stijging wordt gezien als een proces waaraan de samenleving in zijn geheel een bijdrage aan moet leveren. Burgers moeten meedoen (participeren), carrière maken en zich zo hoog mogelijk opleiden ten bate van de hele samenleving. 'Beleid vanuit het perspectief van collectieve sociale

mobiliteit is gericht op het behalen van een zeker collectief rendement. Steeds is de redenering dat beleid een bepaald collectief belang dient' (Steen et al. 2010, p. 25). Sociale stijging krijgt hierdoor een dwingend karakter dat in het Rotterdamse beleid sterk terug te zien is in de discourses van participatie en zelfredzaamheid. Houden het gelijkheids- en beschavingsdiscours zich vooral bezig met het vergroten van ontplooiingskansen, dwingen de discourses participatie en zelfredzaamheid sociale stijging bijna af. Op deze manier is een morele oproep tot arbeid veranderd in een plicht, waarin burgers door middel van financiële prikkels en controles worden gedwongen om te werken.

'Ons streven is dat Rotterdammers hun kwaliteiten maximaal ontwikkelen en ook voor anderen aanwenden.' (Gemeente Rotterdam, 2010, p. 36)

"Niet willen is voor ons echter onacceptabel. Die Rotterdammers die wel kunnen maar niet willen, treffen een overheid die alle beschikbare mogelijkheden van sanctionering gebruikt om dit gedrag tegen te gaan." (Gemeente Rotterdam, 2010, p. 45).

Sociale en economische idealen

Bij het gelijkheidsdiscours en het beschavingsideaal staan sociale idealen centraal. Vanuit het gelijkheidsdiscours wordt er getracht sociale ongelijkheid en segregatie tegen te gaan door middel van gelijke kansen voor iedere burger op het gebied van persoonlijke ontwikkeling. Het beschavingsideaal bekijkt sociale stijging vanuit het perspectief van het collectief en het creëren van een sterke sociale samenhang en leefbaarheid in Rotterdam. Hierbij wordt sociale stijging gezien als proces om in te zetten op persoonlijke ontwikkeling van burgers tot beschaafde, breed onderlegde burgers. Bij deze discourses is er in directe zin geen sprake van economische voordelen. Op de lange duur leidt een goed ontwikkelde bevolking natuurlijk tot meer welvaart en economische voordelen, maar economisch rendement is in ieder geval niet in eerste instantie het achterliggende motief van deze idealen.

In het geval van het participatie en het zelfredzaamheidsdiscours is economisch rendement wel een belangrijk motief. Hierbij gaat het vooral om het perspectief vanuit collectieve sociale stijging. Het hoofddoel hiervan is het beheersen van de collectieve lasten en de werkgelegenheid. Sociale mobiliteit wordt daarmee meer een vorm van 'upgrading' van de beroepsbevolking en krijgt een meer macro-economische connotatie (Steen et al. 2010, p. 82). Toch kent het participatiediscours ook een sterke sociale motivatie ten aanzien van het activeren van maatschappelijke betrokkenheid en verantwoordelijkheid. Hierbij gaat het voornamelijk om maatschappelijke participatie.

Hoewel de idealen van de discourses verschillend zijn, zijn er vaak meerdere discourses van toepassing op de houding van beleidsadviseurs. Dit zorgt ervoor dat binnen het beleid van de gemeente Rotterdam zeer verschillende interpretaties van sociale mobiliteit door elkaar worden gehanteerd. Zo wordt er gesproken van zowel individuele sociale stijging als collectieve sociale

stijging, persoonlijke ontwikkeling als talentontwikkeling en spelen zowel economische, sociale en ruimtelijke belangen een rol bij het inzetten op sociale mobiliteit.

6.4.3. Conclusie

De betekenisgeving ten aanzien van sociale mobiliteit vindt binnen de gemeente Rotterdam plaats door middel van vier verschillende discourses: gelijkheidsdiscours, participatiediscours, beschavingsdiscours en zelfredzaamheidsdiscours. De discourses kennen allen de ambitie om sociale daling te voorkomen en richten zich op sociale stijging. Er wordt gestreefd naar het doorbreken van sociale daling door werkeloosheid, gebrek aan scholing, ongelijke rechten of kansen, of slechte leefomstandigheden tegen te gaan (Steen et al., 2010, p. 24). En er wordt ingezet op het bieden van mogelijkheden en kansen om sociale stijging te realiseren ten aanzien van opleiding, werk, wonen en vrije tijd.

Hoewel de idealen van de discourses verschillend zijn, zijn er vaak meerdere discourses van toepassing op de houding van beleidsadviseurs, maar ook ten aanzien van concrete beleidsdoelen. Dit zorgt ervoor dat er binnen het beleid van de gemeente Rotterdam zeer verschillende interpretaties van sociale mobiliteit door elkaar worden gehanteerd. Zo wordt er gesproken van zowel individuele sociale stijging als collectieve sociale stijging, persoonlijke ontwikkeling als talentontwikkeling en spelen zowel economische, sociale en ruimtelijke belangen een rol bij het inzetten op sociale mobiliteit.

De verschillende belangen zijn terug te zien in uitvoeringsthema's in de sociale strategie. Zo wordt talentontwikkeling in het onderwijs neergezet als strategie om ongelijkheid tegen te gaan. Terwijl participatie en zelfredzaamheid een strategie vormen ten aanzien van de beheersing van de financiële middelen en de economische dynamiek van de stad. Er wordt per belang of ideaal geredeneerd vanuit een specifiek aspect van het proces van sociale mobiliteit, waardoor het zicht op het proces als geheel ontbreekt.

7 Conclusie

Uit het theoretisch kader kan worden opgemaakt dat sociale mobiliteit een complex proces is dat onderhevig is aan veel factoren. Dit bemoeilijkt de operationalisering van sociale mobiliteit als begrip. In dit onderzoek is er gekeken naar de manier waarop beleidsadviseurs omgaan met de betekenisgeving aan sociale mobiliteit en welke keuzes hierbij gepaard gaan.

De probleemstelling luidde als volgt: *Op welke manier geven beleidsadviseurs van de gemeente Rotterdam, vanuit het symbolisch interactionisme, betekenis aan sociale mobiliteit en welke gevolgen heeft dit voor het handelen ten aanzien van sociale mobiliteit door de gemeente Rotterdam?*

Met daarbij de volgende deelvragen:

3. *Op welke manier kan het beleid ten aanzien van sociale mobiliteit in Rotterdam worden getypeerd en welke thema's en concepten komen hierbij aan bod?*
4. *Welke betekenis geven beleidsadviseurs van de gemeente Rotterdam aan sociale mobiliteit?*
5. *Welke problemen, oplossingen en ambities zien beleidsadviseurs van de gemeente Rotterdam ten aanzien van sociale mobiliteit?*
6. *Welke discoursen zijn er in de beleidsvisie van de gemeente Rotterdam ten aanzien van sociale mobiliteit te onderscheiden?*

7.1. Deelvragen

Dit hoofdstuk biedt een overzicht van de belangrijkste conclusies die uit het empirische onderzoek zijn voortgekomen. De beantwoording volgt de structuur van de deelvragen en de probleemstelling.

1. Sociale mobiliteit in het Rotterdamse beleid (deelvraag 3)

Het begrip sociale mobiliteit kan in het Rotterdamse beleid als een impliciet beleidsonderwerp worden getypeerd. In het beleid ligt de focus op aspecten van sociale mobiliteit, maar ontbreekt de benadering van het onderwerp als geheel. Zo gaat het in het beleid over het wel of niet benutten van kansen, het functioneren van de arbeidsmarkt, doorstroommogelijkheden in de woningmarkt, sociale ongelijkheid, talentontwikkeling in het onderwijs etc. Sociale mobiliteit wordt in het Rotterdamse beleid hoofdzakelijk vanuit specifieke beleidsthema's besproken. In de sociale strategie gaat het om de thema's: talentontwikkeling, participatie, verbinding en zelfredzaamheid.

Aan de hand van de keuze en uitwerking van deze thema's is te zien dat het beleid sociale mobiliteit selectief gekoppeld wordt aan de stijgingsroutes onderwijs, arbeid en omgeving. Deze routes zetten in op aspecten van sociale mobiliteit die beïnvloedbaar zijn, echter de aspecten die van grote invloed zijn op sociale mobiliteit, maar lastig beïnvloedbaar zijn worden niet genoemd. Hierbij gaat het om persoonlijke kenmerken en capaciteiten van mensen, het beschikken over een goed sociaal netwerk, de ambitie en capaciteiten van ouders (Tolsma en Wolbers, 2010, p. 20).

Het beleid wordt ook gekenmerkt door een focus op doelgroepen. In de visie wordt er een onderscheid gemaakt tussen drie groepen burgers: sterke burgers, kwetsbare burgers en overlevers. De nadruk ligt hoofdzakelijk op het realiseren van sociale stijging voor kwetsbare burgers en het beheersen en voorkomen van verdere sociale daling van de groep overlevers. Hoewel de gemeente Rotterdam de groep sterke burgers graag aan de stad wil binden, wordt er ten aanzien van sociale stijging weinig voor deze groep ondernomen. Enkel het thema talentontwikkeling en het thema verbinding haken in op deze groep.

Het beleid van de gemeente Rotterdam kan als een doelgroepenbeleid worden getypeerd waarin sociale mobiliteit als een impliciet beleidsthema fungeert. In de visie wordt telkens een ander aspect van sociale mobiliteit besproken, maar ontbreekt het overzicht op het gehele proces van sociale mobiliteit.

2. Betekenis sociale mobiliteit volgens beleidsadviseurs (deelvraag 4)

De betekenis die beleidsadviseurs aan het onderwerp sociale mobiliteit geven wordt gekenmerkt door een sterke focus op sociale stijging, stijgingsroutes en achterstandsgroepen. De sterke focus op sociale stijging is opvallend, omdat het gemeentelijk beleid er net zo goed op gericht is om sociale daling te voorkomen (Van der Steen et al., 2011). Sociale daling lijkt in de beschrijvingen van de adviseurs echter als een ongewenste ontwikkeling te worden gezien en wordt niet geassocieerd met de natuurlijke tegenhanger van sociale stijging.

Ten aanzien van de werking van sociale mobiliteit en de factoren die hierbij een rol spelen, worden er zeer specifieke factoren aangehaald door de beleidsadviseurs. Factoren als verslavingsdrang en rolmodellen, maar ook meer algemene thema's als onderwijs, werk en omgeving. De antwoorden van de adviseurs zijn over het algemeen gericht op de manieren waarop sociale stijging plaats kan vinden, de zogeheten stijgingsroutes en –kanalen. Onderbelicht zijn de aspecten die een stijgingsroute succesvol maken of voor belemmering kunnen zorgen. De perceptie van de adviseurs lijkt daarbij beïnvloed te worden vanuit hun eigen functie. Ze bekijken sociale mobiliteit vanuit aspecten waar zij zich in hun werk mee bezighouden en/ of aspecten waar zij invloed op uit kunnen oefenen. Dat de factoren: onderwijs, werk en omgeving het meest werden genoemd was dan ook niet verassend. Deze factoren kunnen relatief eenvoudig veranderd worden. Sociale factoren als familie en sociaal kapitaal werden niet genoemd.

De betekenis ten aanzien van sociale mobiliteit is eenzijdig, er ligt een sterke focus op sociale stijging en de 'beheersbare' stijgingsroutes. De betekenis is echter niet eenduidig. De adviseurs associëren verschillende betekenissen met sociale mobiliteit waarbij specifieke factoren van sociale mobiliteit worden genoemd. De complexiteit van het begrip lijkt daarbij ook parten te spelen, aangezien het erg lastig is om de vele invloedrijke factoren ten aanzien van sociale mobiliteit te onderscheiden.

7. Visie beleidsadviseurs op sociale mobiliteit (deelvraag 5)

De problematiek die door de adviseurs wordt beschreven ten aanzien van sociale mobiliteit wordt gekenmerkt door twee schaalniveaus. Allereerst wordt er gesproken van belemmeringen ten aanzien van kansen op sociale stijging van individuele burgers. De grootste belemmeringen die hierbij genoemd worden zijn opleidingsniveau, gezondheid en werkloosheid. Onderliggend aan deze problemen is de angst voor verslechtering van de leefomstandigheden voor individuen en het missen van kansen ten aanzien van persoonlijke ontwikkeling.

Daarnaast worden er problemen beschreven op stedelijk niveau, ten aanzien van de economische dynamiek van de stad Rotterdam. Het gaat om problemen ten aanzien van de werkgelegenheid, de concurrentiepositie en de leefbaarheid van de stad. De rol van sociale mobiliteit op deze twee niveaus is verschillend. In de argumentatie van de oplossingen is dit terug te zien. Er wordt een onderscheid gemaakt in oplossingen ten aanzien van individuele sociale stijging en collectieve sociale stijging. Op individueel niveau wordt getracht de kansen van individuele burgers ten aanzien van sociale stijging te vergroten, met als doel de persoonlijke leefomstandigheden van deze burgers te verbeteren. Aan de hand van collectieve sociale stijging wordt ingezet op sociale stijging van specifieke groepen in de samenleving (jongeren, allochtonen, kwetsbare burgers) met als doel collectieve belangen te behartigen.

In zowel de visies van de beleidsadviseurs als de uiteindelijke beleidstukken zijn de ambities ten aanzien van de geformuleerde oplossingen groot. Vooral ten aanzien van collectieve sociale stijging zijn grote ambities geformuleerd. Collectieve sociale stijging dient de sociale samenhang van de stad te verbeteren, de maatschappelijke betrokkenheid te versterken, de werkgelegenheid te stimuleren, de arbeidsmarkt in balans te brengen, selectieve migratie tegen te gaan etc. Er is sprake van een zogenaamde interventieparadox: *'De overheid moet veel, maar kan weinig'* (Van der Steen et al., 2010, p.91; Noordegraaf 2004).

De opgaven ten aanzien van sociale mobiliteit zijn zeer groot. Aan de hand van de stijgingsroutes wordt getracht deze opgaven te behalen en de sociale stijging van burgers te realiseren. Echter zoals eerder is vermeld betreft sociale mobiliteit een zeer persoonlijk proces dat hoofdzakelijk afhankelijk is van persoonskenmerken. Sociale mobiliteit gaat uiteindelijk grotendeels over individuele levenskeuzes die door burgers zelf moeten worden geambieerd en waargemaakt (Van der Steen et al., 2010, p.91). Hierop kan de gemeente aan de hand van de geformuleerde oplossingen (stijgingsroutes) echter weinig invloed op uitoefenen.

4. Houding beleidsadviseurs ten aanzien van sociale mobiliteit (deelvraag 6)

De betekenisgeving ten aanzien van sociale mobiliteit vindt binnen de gemeente Rotterdam plaats door middel van vier verschillende discourses: gelijkheidsdiscours, participatiediscours, beschavingsdiscours en zelfredzaamheidsdiscours. De discourses onderscheiden zich in de idealen ten aanzien van sociale mobiliteit. Hoewel de idealen van de discourses verschillend zijn, zijn er vaak meerdere discourses van toepassing op de houding van beleidsadviseurs.

Binnen de vier discoursen worden twee percepties op sociale mobiliteit gehanteerd, namelijk individuele en collectieve sociale stijging. Met collectieve sociale stijging gaan andere ambities gepaard dan met individuele sociale stijging. Collectieve sociale stijging wordt gezien als een proces waaraan de samenleving in zijn geheel een bijdrage aan moet leveren. Burgers moeten meedoen (participeren), carrière maken en zich zo hoog mogelijk opleiden ten bate van de hele samenleving. Beleid vanuit het perspectief van collectieve sociale mobiliteit is gericht op het behalen van een zeker collectief rendement (Van der Steen et al. 2010, p. 25). Bij collectieve stijging zijn dan ook andere belangen verbonden dan bij individuele stijging.

Kortom, behalve de verschillende idealen worden de discoursen ook doorkruist door verschillende belangen. Dit is terug te zien in de uitvoeringsthema's in de sociale strategie. Talentontwikkeling in het onderwijs wordt neergezet als strategie om ongelijkheid tegen te gaan, terwijl participatie en zelfredzaamheid een strategie vormen ten aanzien van de beheersing van de financiële middelen en de economische dynamiek van de stad. Er wordt per belang of ideaal geredeneerd vanuit een specifiek aspect van het proces van sociale mobiliteit. Zo wordt participatie steeds vaker gezien als andere benaming voor sociale stijging. Terwijl het voornamelijk gaat om arbeidsmobiliteit. Dit zorgt ervoor dat de betekenis van sociale mobiliteit steeds meer ontleend wordt aan de geformuleerde thema's dan het proces van sociale mobiliteit.

7.2. Probleemstelling

In het vorige hoofdstuk is de betekenis van sociale mobiliteit in het beleid van de gemeente Rotterdam bekeken aan de hand van de fases van het symbolisch interactionisme. Hieruit is duidelijk geworden dat sociale mobiliteit aan de hand van vier discoursen kan worden bekeken en dat daar binnen de percepties individuele en collectieve sociale stijging te onderscheiden zijn. Dit is terug te zien in de beleidsstrategie waarin verschillende percepties elkaar doorkruisen, maar ook in de persoonlijke visies van de betrokken beleidsadviseurs.

Het Rotterdamse beleid ten aanzien van sociale mobiliteit wordt gekenmerkt door zeer verschillende zienswijzen op sociale mobiliteit. De verschillende percepties op sociale mobiliteit leiden tot meerdere betekenissen van sociale mobiliteit waarin het begrip verkleind wordt tot een aspect van sociale mobiliteit, bijvoorbeeld als arbeidsparticipatie en talentontwikkeling. De verschillende thema's staan daardoor los van elkaar en missen de relatie tot het proces van sociale mobiliteit als geheel. Dit is opvallend, omdat de gemeente Rotterdam sociale mobiliteit als integraal thema probeert te benaderen.

De werking van sociale mobiliteit betreft zoveel verschillende factoren dat het complex is om de integrale benadering te waarborgen wanneer er zoveel beleidsadviseurs van verschillende diensten binnen de gemeente Rotterdam bij betrokken zijn. Bovendien is de problematiek van sociale mobiliteit lastig om in concrete maatregelen te vertalen. De belangrijkste oorzaak hiervoor is de beperkte invloed die de gemeente heeft op het probleemveld, omdat de handelingsopties maar ten dele door de

overheid beïnvloed kunnen worden (Van der Steen et. al, 2010, p.91). Dit leidt tot de eerder besproken 'interventieparadox' (Noordegraaf, 2004), waarin de opgaven groot zijn, maar de mogelijkheden beperkt. Dit maakt het voor de gemeente Rotterdam zeer lastig om sociale mobiliteit als integraal beleid te realiseren en de verschillende zienswijzen ten aanzien van sociale mobiliteit te stroomlijnen.

8 Beschouwing

De stad als ladder, lift, roltrap, springplank en emancipatiemachine zijn allen metaforen om het verschijnsel van sociale mobiliteit vanuit een stedelijk perspectief te bekijken. Behalve dat de stad als ruimtelijke entiteit gekoppeld wordt aan sociale mobiliteit wordt ook 'omgeving' als belangrijke factor voor sociale mobiliteit omschreven. In de interviews met de beleidsadviseurs werd de omgeving vaak aangevoerd als invloedrijke factor en ook in het beleid werd het als kans omschreven voor het realiseren van sociale stijging.

De relatie tussen de omgeving en sociale mobiliteit blijft echter vrij onduidelijk. In dit hoofdstuk zal er een verkenning worden gegeven op de relatie tussen sociale mobiliteit en de factor omgeving en de betekenis hiervan voor ruimtelijk beleid.

De factor omgeving

De invloed van omgevingsfactoren op de sociale mobiliteit van individuen bestaat uit een aantal aannames ten aanzien van de wijze waarop sociale mobiliteit zich organiseert. Drie aannames naar aanleiding van het onderzoek van Sako Musterd voor het CBS⁵, over de invloed van omgevingsfactoren op sociale mobiliteit, worden hier naar voren gehaald; rolmodellen, sociaal kapitaal en reputatie.

Rolmodellen

In arme buurten zou er een tekort aan maatschappelijk succesvolle rolmodellen zijn en een overschot aan negatieve rolmodellen. Dit heeft zijn weerslag op de attitudes en het gedrag van de overige bewoners en daarmee op hun maatschappelijke kansen (Musterd, 2011, p. 62). Doordat negatieve rolmodellen als 'normaal' worden beschouwd en andere mogelijke routes tot maatschappelijk succes onzichtbaar blijven en hierdoor buiten bereik lijken. De vraag is echter in een netwerksamenleving waarin burgers weinig gebonden zijn aan hun buurt of wijk, de rolmodellen in hun wijk nodig zijn of dat zij eerder geneigd zijn om rolmodellen uit hun netwerk: voetbalvereniging, vriendengroep, moskee, familie te nemen.

Sociaal kapitaal

Maatschappelijke succesvolle mensen kunnen bijdragen aan de sociale mobiliteit van anderen aan de hand van hun ervaring op de arbeidsmarkt en hun kennis over waar werk te vinden is en opleidingsmogelijkheden zijn (Granovetter, 2005). Dit is gebaseerd op het idee dat een heterogeen samengesteld netwerk, met een mix van mensen die over verscheidene soorten informatie beschikken, beter zou zijn voor sociale stijging dan een eenzijdig netwerk dat zich tot eigen kring beperkt (Musterd, 2011, p. 62). Hoewel veel van het huidige ruimtelijke en sociaal beleid inspeelt op

⁵ Das, M. , Musterd, S., de Vos, S. & J. Latten (2011) Maakt het uit waar je woont? Sociale stijging en invloed van de buurt. CBS Bevolkingstrends, 1^e kwartaal 2011.

het stimuleren van sociaal kapitaal, leunt het op een verschijnsel, namelijk burenccontact dat tegenwoordig niet geheel vanzelfsprekend meer is.

Reputatie

Tot slot kan de omgeving een bepaalde reputatie met zich meedragen, dit kan een negatieve invloed hebben op de sociale mobiliteit van individuen. Zo kan bij sollicitaties het woonadres van de sollicitant een rol spelen bij het wel of niet selecteren van een werknemer en zo werkzoekenden hinderen in hun kansen op de arbeidsmarkt (Carpenter et al., 1994). Vanuit deze visie heeft de buurt direct invloed op de sociale mobiliteit. "Hoe slechter de buurt, hoe slechter de reputatie, en hoe kleiner de gemiddelde sociale stijging van de (gestigmatiseerde) bewoners. En omgekeerd: hoe rijker de buurt, hoe beter de reputatie, en dus hoe groter de sociale stijging van de bewoners" (Musterd et al., 2011, p. 63).

Hoewel deze omgevingsfactoren van invloed moeten zijn op sociale mobiliteit, valt de mate van invloed te betwisten. Uit het onderzoek van Musterd et al. ten aanzien van sociale stijging en de invloed van de buurt, blijkt dat de buurt een kleine invloed heeft op inkomensstijging. Persoonlijke kenmerken blijken een veel groter aandeel te hebben in inkomensstijging dan buurtreputatie, sociale netwerken en rolmodellen in de buurt. De kleine rol van de buurt, ten opzichte van de persoonlijke factoren geeft aan dat beleidsinterventies via de stijgingsroutes opleiding en arbeid waarschijnlijk meer effect hebben dan beleid gericht op grootschalige herstructurering van buurten (Musterd et al., 2011, p. 66).

Betekenis sociale mobiliteit

De hierboven beschreven aannames worden gekenmerkt door een indirecte relatie tussen omgeving en sociale stijging. Het gaat niet om de fysieke bebouwing maar de mensen en de sociale processen die daarbinnen plaatsvinden. Het beïnvloeden van sociale mobiliteit aan de hand van ruimtelijke ingrepen lijkt daarbij lastig doordat het gebaseerd is op aannames die in de huidige tijd niet allemaal meer relevant zijn. Bovendien blijkt het inzetten op omgeving veel minder effectief dan het inzetten op stijgingsroutes als onderwijs en arbeid. De omgeving als stijgingsroute lijkt daarbij niet de meest effectieve route.

De toegevoegde waarde van de omgeving/ ruimte zit dan ook wellicht niet in de directe stimulans ten aanzien van sociale stijging, maar meer in het letterlijk bieden van ruimte ten aanzien van de dynamiek van sociale mobiliteit. Hoewel het beleid van een gemeente als Rotterdam erop gericht is om de stijgers in de stad te houden en de relatief goedkope woningvoorraad te vernieuwen, is juist deze woningvoorraad zeer belangrijk voor het aantrekken van toekomstige stijgers (jongeren, migranten en starters). Wanneer door ruimtelijke uitsortering geen plek meer is voor lage inkomens, verliest men hierdoor ook een groep potentiële stijgers en wordt er ingeleverd op de sociale dynamiek van de stad. "*Wanneer we niets doen, dan is er uiteindelijk in de stad geen plek meer voor de gelukzoekers, de mensen met een lager inkomen. Zij zullen verdrongen worden. Daarom moeten we erg oppassen met het weggooien van de startkansen in een wijk*" (Laverman et al. 2007, p. 15).

Hoewel omgeving als stijngsladder veel minder effect heeft dan de ladders van onderwijs en arbeid. Speelt het wel een belangrijke rol in de toegang van andere ladders. De aanwezigheid van een school in een wijk kan een stimulans zijn voor burgers om een opleiding te gaan volgen. Steeds vaker verdwijnen scholen en andere voorzieningen uit wijken richting nieuwbouwwijken of centrale plekken in de stad. De drempel om naar school te gaan kan hierdoor al hoger komen te liggen. Hetzelfde geldt voor bedrijfsruimte en culturele voorzieningen. Ruimtelijke kansen liggen in het behouden van niet-woonfuncties in de wijk die kunnen dienen als 'ladders' voor de aanwezige bewoners (Laverman et. al, 2007).

Conclusie

De rol die toegekend wordt aan omgeving of ruimte in de betekenis van sociale mobiliteit in gemeentelijk beleid richt zich op de bijdrage van ruimte aan de sociale stijging van individuen. Deze rol blijkt uit onderzoek van Musterd enigszins beperkt en niet in verhouding te staan tot de rol van de stijngsroutes onderwijs en arbeid. Echter ruimte is wel een zeer belangrijke factor in het proces van sociale mobiliteit. Het is niet voor niets dat sociale mobiliteit vooral voorkomt in grote steden en dat de ene wijk meer sociale stijgers kent dan de andere wijk. De rol van ruimte in het proces van sociale mobiliteit ligt vooral in het faciliteren van de andere stijngsladders ten aanzien van sociale mobiliteit en niet zozeer in de stijngsladder omgeving.

Voor de betekenis van sociale mobiliteit in beleid zou het goed zijn om een onderscheid te maken tussen de effectiviteit van routes ten aanzien van sociale stijging. Het ruimtelijk beleid kan waarschijnlijk een grotere bijdrage leveren ten aanzien van sociale mobiliteit wanneer het de andere ladders ondersteunt, dan als stijngsladder op zich.

Literatuur

- Arend, van der S. H. (2007), Pleitbezorgers, procesmanagers en participanten. Interactief beleid en de rolverdeling tussen overheid en burgers in de Nederlandse democratie. Eburon.
- Barber, B. (1957), *Social stratification*. New York, Harcourt, Brace.
- Behrman, Jere R. (2000), "Social Mobility: Concepts and Measurement." In *New markets, new opportunities? Economic and social mobility in a changing world*, 69-100. Washington, 2000.
- Benschop, A. (2011), Ontwerp van een transformationele klassenanalyse. Gevonden op 30 mei 2011; <www.sociosite.net>
- Bijl, R., Boelhouwer, J., Pommer E. & P. Schyns (2009), *De sociale staat van Nederland 2009*, Sociaal cultureel planbureau, november 2009.
- Blumer, Herbert (1969), *Symbolic interactionism: perspective and method*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall.
- Boer, N. de (2001), 'De opkomst van de wijkaanpak als dominante strategie in het sociaal beleid', hoofdstuk 2 in J.W. Duyvendak en L. Veldboer (red.) *Meeting point Nederland. Over samenlevingsopbouw, multiculturaliteit en sociale cohesie*, Amsterdam: Boom.
- Boer, de N. & E. Lugtmeijer (2009), *De wijkmachinerie: repareren of herontwerpen. Wijkgericht werken in Nederland anno 2008*. *Journal of social intervention: Theory and practice*, Vol. 18, N. 1, p. 44-59.
- Bolt, G. en M.I. Torrance (2005), *Stedelijke herstructurering en sociale cohesie*. DWG/ NETHUR-partnership 30, Utrecht.
- Bourdieu, P. (1984), *Distinction: a social critique of the judgement of taste*. Londen: Routledge.
- Bovens, M. (2006), *De diplomademocratie. Over de spanning tussen meritocratie en democratie*. In: *Beleid en Maatschappij*, jg.33, nr. 4, p.205-18.
- Breen, R. (2004), *The comparative study of social mobility*. University press Oxford.
- Breen, R. and Rottman, D. (1995), *Class stratification: a comparative perspective*, London: Harvester Wheatsheaf.

- Bryman, A. (2008), *Social Research Methods*. Oxford University Press, New York.
- Canon sociaal werk (CSW) (2011), *Sociale vernieuwing 1989. Wijkaanpak 3.0*. Gevonden op: <<http://www.canonsociaalwerk.eu/nl/>>
- Carpenter, J., Y. Chauviré en P. White (1994), *Marginalization, polarization and planning in Paris*. *Built Environment* 20(3), blz. 218–230.
- Carpentier, N. (2001), *De discursieve articulatie van publieksparticipatie in vier televisie talkshows. Een onderzoek naar de constructie van publieksparticipatie in het televisiesysteem aan de hand van de discours Theorie van Ernesto Laclau en Chantal Mouffe*. Proefschrift Politieke en sociale wetenschappen, Antwerpen.
- Castells, M. (1989), *The Informational City: Information Technology, Economic Restructuring and the Urban–Regional Process*. Oxford: Basil Blackwell.
- Dagevos J. en M. Gijsberts (2008), *Over dubbele bindingen en verbinden en verheffen*, In: P. Schnabel, R. Bijl en J. de Hart, *Betrouwelijke betrokkenheid, Studies in sociale cohesie, Sociaal en Cultureel Rapport 2008*, Den Haag: SCP, p. 278-304.
- Dam, van F. , C. de Groot & F. Verwest (2006) *Krimp en ruimte bevolkingsafname, ruimtelijke gevolgen en beleid*. Nai Uitgevers, Rotterdam.
- Decoster, K. (2001), *Implicaties van een sociaal kapitaal-concept voor politieke sociologen*. Universiteit Antwerpen.
- Deepthi, S. (2005), *Aspirations and the process of social mobility: The case of professionals in Bangalore city*. University of Mysore.
- Dunn, W. (1999), *Public Policy Analysis; An introduction*. USA: University of Pittsburgh. Hieruit: hfst.1. p. 1-31.
- Duru-Bellat, M. & A. Kieffer (2008), *Objective/subjective: The two facets of social mobility*. *Sociologie du travail*, N. 50, e1-e18.
- Engbersen, G.B.M. (2003), *De armoede van sociaal kapitaal*, *ESB*, 88, n. 4398, p. 12, 27 maart 2003.
- Engbersen, R., Sprinkhuizen, A., Uytterlinde, M. en Lub, V. (2008), *Tussen zelfsturing en paternalisme, Inhoud geven aan empowerment in achterstandswijken*, Utrecht, Movisie.

- Fields, Gary S. (2000), "Income Mobility: Concepts and Measures." In *New markets, new opportunities? Economic and social mobility in a changing world*, 101-132. Washington, D.C.: 2000.
- Galiani, S. (2007), *Social mobility: What is it and why does it matter?* Washington University.
- Gelissen, F. (2009), *Sociale stijging op de volgende trede, Sociale stijging in de praktijk*, KEI Kennis- centrum stedelijke vernieuwing, Rotterdam.
- Graaf, P.M. de (1992), *De invloed van onderwijs op sociale mobiliteit*. Politieke en sociale vorming, N. 8, december 1992.
- Granovetter, M.S. (1973), The strength of weak ties. In: *American Journal of Sociology*, jg. 78, nr. 6, p. 1360-1380.
- Groenendijk, J., de Groot & M. van der Gugten (2010), *Sociale stijging: tussen droom en daad*. Platform Corpenvista en Stuurgroep Experimenten Volkshuisvesting, Hilversum/ Delft.
- Hajer, M.A. (1995) *The politics of environmental discourse. Ecological modernization and the policy process*. Oxford University Press.
- Hammersley, M. (2002), *Discourse analysis: a bibliographical guide*. Teaching and learning research programme, Londen.
- Hart, J. de (Ed.) (2002), *Zekere banden – Sociale cohesie, leefbaarheid en veiligheid*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Heath, A. (1981), *Social Mobility*. Glasgow: Fontana.
- Hoppe, R. en A. Peterse (red.). 1998. *Bouwstenen voor argumentatieve beleidsanalyse*. Den Haag: Elsevier.
- Immink, I. (2007), *Voorbij de risiconorm. Nieuwe relaties tussen ruimte, water en risico*. Wageningen.
- Inglis, D. en J. Bone (2006), *Social stratification: critical concepts in sociology*. Londen: Routledge.
- Jeon, Y. (2004), The application of grounded theory and symbolic interactionism. *Scandinavian Journal of caring sciences*, 2004, 18, p. 249-256.

- Kempen, van R. (2008), Wonen en sociale stijging. Cahier Sociale stijging, MITROS, november 2008.
- Kempen, van R., Hooimeijer P., Bolt G., Burgers J., Musterd S., Ostendorf W., E. Snel (2000), Segregatie en concentratie in Nederlandse steden: mogelijke effecten en mogelijk beleid. Assen.
- Klaauw, B. van der, en J.C. van Ours, (2003), From welfare to work: Does neighborhood matter? Journal of Public Economics 87, blz. 957–985.
- Lammertyn, F. & J. Verhoeven (1991), Sociologie en sociale ongelijkheid een overzicht. Tijdschrift voor sociologie, Vol. 12, Nr. 3.
- Latten J. (2010), Het draait allemaal om de macht Real Estate Magazine, N.71, September 2010.
- Laverman, W. & K. de Graaf (2007) De stad en sociale stijging: VROM-raad bepleit nieuwe koers stedelijke vernieuwing. Building business februari 2007, p. 14-17.
- Leidner, R. (1993), Fast food, fast talk: service work and the routinization of everyday life. Berkely and Los Angeles: University of California Press.
- Mach, B.W. & Wesolowski, W. (1986), Social mobility and social structure. Routledge & Kegan Paul.
- Mead, G.H. & David L. Miller (1982), The Individual and the Social Self: Unpublished Essays by G. H. Mead. Ed. by David L. Miller. University of Chicago Press.
- Mitchell, T. (1983), Case and situation analysis. Sociological review, n. 31, p. 186- 211.
- Musterd, S. & W. Ostendorf (2000), Segregatie, concentratie en beleid. Segregatie en concentratie in Nederlandse steden: mogelijke effecten en mogelijk beleid.
- M. , Musterd, S., de Vos, S. & J. Latten (2011), Maakt het uit waar je woont? Sociale stijging en invloed van de buurt. CBS Bevolkingstrends, 1° kwartaal 2011.
- Nimwegen, van N. en I. Esveldt (2006), Bevolkingsvraagstukken in Nederland anno 2006: Grote steden in demografisch perspectief. Nederlands interdisciplinair demografisch instituut.
- Nunn, A., S. Johnson, S. Monro, T. Bickerstaffe & S. Kelsey (2007), Factors influencing social mobility: a literature review. Department for work and pensions, Londen.
<http://ebookbrowse.com/factors-affecting-social-mobility-pdf-d81412384>

- Ouwehand, A. (2009), De wijk: lanceerplatform of trampoline? A5 Kenniscentrum stedelijke vernieuwing (KEI), Rotterdam.
- Pater, B. & H. v.d. Wusten (1996), Het geografisch huis: de opbouw van een wetenschap. Dick Coutinho, Bussum.
- 1.) Peeters, R. & M. van der Steen (2011), Sociale stijging: een onuitgesproken beleidsthema. Gepubliceerd op 20 januari 2011 op <http://www.socialevraagstukken.nl/site/?p=1644>
- 2.) Peeters, R. en M. van der Steen (2011), De nadruk op plichten is niet onschuldig. Hoe het gelijkheidsideaal veranderde in 'participatie'. Tijdschrift voor sociale vraagstukken, No. 3, maart 2011.
- Platvoet, L. en M. van Poelgeest (2005), Amsterdam als emancipatiemachine. THOTH, Bussum.
- Putnam, R. (2000), Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community, New York: Simon & Schuster.
- Rath, J. (2008), Werken en sociale stijging. Cahier Sociale stijging, MITROS, november 2008
- Reijndorp, A. (2002), 'Meer stad in de wijk; kritiek op de wijkaanpak in historisch perspectief', *Tijdschrift voor de Sociale Sector* 55, 8: 14-19.
- Reijndorp, A. & J. van der Zwaard (2004), Op zoek naar de middenklasse. In: Rotterdam. Het vijftiende jaarboek voor het democratisch socialisme. Amsterdam: Mets & Schilt en Wiardi Beckman Stichting.
- Reijndorp, A. (2011), The city as creative emancipation machine. Gevonden op 13 maart 2011 op: http://www.stipo.info/Artikel/ReUrba_interview_Arnold_Reijndorp
- Roo, G. de, H. Voogd (2004), Methodologie van Planning; over processen ter beïnvloeding van de fysieke leefomgeving, Coutinho, Bussum.
- Savage, M. (1997), Social mobility and the survey method: a critical analysis. Pathways to social class: a qualitative approach to social mobility, Claradon Press, Oxford.
- Scheffer, P. (2006), Terug naar de tuinstad: segregatie en integratie in Amsterdam. Vossiuspers UvA, Amsterdam.

- Schuyt, C.J.M. (1991), Op zoek naar het hart van de verzorgingsstaat. Leiden/ Antwerpen: Stenfert Kroese Uitgevers.
- Steen, van der M., Peeters, R. & M. Pen (2010), De weg omhoog. Een analyse van het vertoog over sociale mobiliteit in regeringsbeleid.
- Tannen, D. (2011), Discourse Analysis. Gevonden op: www.lsadc.org/info/ling-fields-discourse.cfm Linguistic Society of America, Georgetown University.
- Tolsma, J. en M.H.J. Wolbers (2010), Naar een open samenleving? Recente ontwikkelingen in sociale stijging en daling in Nederland. Raad voor maatschappelijke ontwikkeling (RMO), Den Haag.
- Tonkens, E. (2006), De bal bij de burger. Burgerschap en publieke moraal in een pluriforme, dynamische samenleving. Vossiuspers UvA, Amsterdam, 2008.
- Tromp, B. (2007), De wonderlijke terugkeer van de wijkgedachte, Het Parool, 29 maart 2007.
- Veldboer L., Engbersen R. , Duyvendak J.W. & M. Uytterlinde (2008), Helpt de middenklasse? Op zoek naar het middenklasse-effect in gemengde wijken. NICIS Instituut.
- Veldboer, L. , Duyvendak, J. W., Kleinhans, R. & N. Boonstra (2007), In beweging brengen en richting geven. Herstructurering en sociale stijging in Hoogvliet. Deelgemeente Hoogvliet, november 2007.
- Vries, de A. (2005), Inkomenspreiding in en om de stad. Een voorstudie. Den Haag: Ruimtelijk planbureau.
- Vries, de A., Harmers, B., Manting, D. & J. Latten (2007), Stad uit balans: een grotere kloof tussen arme en rijke wijken? Centraal bureau voor de statistiek.
- VROM-raad (2006), Stad en stijging, Sociale stijging als leidraad voor stedelijke vernieuwing, Den Haag, VROM-raad.
- Vulperhorst, L. (2008), Emancipatiemachines? Cahier: Sociale stijging, Mitros, november 2008.
- Wal, O. van de (2009), Sociale stijging, een concept op zoek naar een kader, KEI kenniscentrum stedelijke vernieuwing.
- Weber, M. (1947), The theory of social and economic organization. Free Press, New York.

- Weinberg, B.A., P.B. Reagan en J.J. Yankow, (2004), Do neighborhoods affect work behavior? Evidence from the NLSY79, forthcoming. *Journal of Labor Economics* 24, blz. 891–924.
- Wessel, T. (2000), Social polarisation and socioeconomic segregation in a welfare state: the case of oslo. *Urban studies*, Vol. 37, no. 11, 2000.
- Westoff, C.F., Bressler M. & P.C. Sagi (1960), The concept of social mobility: An Empirical inquiry. *American sociological review*, Vol. 25. No. 3.
- Wiering, M. en Immink, I. (2003), Nieuwe beleidsarrangementen voor waterbeheer en ruimtelijke ordening? In: Hidding, M. en M. van der Vlist (eds.) *Ruimte en Water*, Planologie Reeks, Sdu uitgevers: Den Haag, 183-196.
- WRR (2005), Vertrouwen in de buurt. Rapport wetenschappelijke raad voor het regeringsbeleid, Amsterdam University Press, Den Haag/ Amsterdam 2005.
- Zwaard, van der J. en H. Schiller(2009), DOENJA-directeur: 'Achterstanden bestrijden, daar gaat het om. *Zorg + Welzijn Magazine* nummer 11, november 2009.
- Zwaard, van der J. (2004), Aannemen of waarnemen? Een dynamische kijk op sociaal kapitaal. Tilburg, PON 2004, p. 20-58.

Bijlage I Vragenlijst diepte interview

In het kader van mijn Master Planologie aan de Universiteit Utrecht voer ik een onderzoek uit naar de betekenis van sociale mobiliteit (sociale stijging) in stedelijk beleid.

Graag zou ik u willen interviewen over het thema sociale stijging en de manier waarop de gemeente Rotterdam hier invulling aangeeft. Het interview zal niet langer dan 20 minuten duren en ik ben flexibel qua tijdstip en plaats voor het interview.

Achtergrond

1. Kunt u een korte toelichting geven op uw werkzaamheden en daarbij aangeven welke relatie u heeft met het thema sociale stijging.

Allereerst wil ik u een aantal vragen stellen ten aanzien van het verschijnsel sociale stijging.

2. Wat verstaat u onder sociale stijging?
 - a. Welke associaties heeft u met sociale stijging?
 - b. Welke betekenis heeft sociale stijging:
3. Welke factoren veroorzaken sociale stijging?
4. Welke problemen gaan gepaard met sociale stijging ?
5. Welke oplossingen biedt sociale stijging?
6. Op welk schaalniveau kan er volgens u het beste worden gekeken naar sociale stijging?
(individueel, groepen) wijk, stad landelijk?

Hierna wil ik u een aantal vragen stellen ten aanzien van de rol van sociale stijging en de stad Rotterdam.

7. Welke functie heeft sociale stijging voor de stad Rotterdam?
8.
 - a. Wie betreft sociale stijging in Rotterdam?
 - c. Zijn er ook mensen die niet in staat zijn tot sociale stijging?

In de sociale strategie: De kracht van Rotterdam, stelt de gemeente Rotterdam de ambitie om de sociale kwaliteit van de stad te versterken en de sociale stijging van Rotterdammers te bevorderen.

9. Wat zijn volgens u de kansen van sociale stijging in Rotterdam?

10. Wat zijn bedreigingen voor sociale stijging in Rotterdam?

11. De strategie gaat uit van het talent, de participatie en zelfredzaamheid van Rotterdammers, zijn er ook Rotterdammers die niet in staat zijn om dit te ontwikkelen?

12. Wat is de verantwoordelijkheid van de gemeente ten aanzien van sociale mobiliteit?

Dit waren de vragen heeft u nog aanvullingen of opmerkingen?

Heel erg bedankt voor uw tijd.

Bijlage II Verantwoording onderzoeksinstrumenten

Vragenlijst interviews

Het interview is semi-gestructureerd en bestaat uit een vooraf opgestelde vragenlijst (bijlage) die behandeld wordt, echter de onderzoeker geeft ook ruimte voor eigen inbreng van de respondent, los van de vragenlijst. Deze vrijheid zorgt ervoor dat de onderzoeker geen thema's ten aanzien van sociale mobiliteit mist en de respondent de ruimte krijgt om zijn associaties bij sociale mobiliteit te beschrijven.

Het interview wordt gestart met een inleidende vraag over de functie en relatie van de respondent met het onderwerp sociale mobiliteit. Op deze manier wordt er een context geschetst van de werkachtergrond van de respondent. Vraag 2 en 3 gaan in op de betekenis die de respondenten hanteren ten aanzien van sociale mobiliteit. Hierbij is het doel de eerste associaties van de respondenten bij het onderwerp sociale mobiliteit te vangen. Vraag 4 en 5 gaan over de visie van de respondenten op sociale mobiliteit en vragen daarbij naar de problematiek en de oplossingen van sociale mobiliteit. De vragen 6, 7, en 8 sluiten daarbij aan en gaan over details van de visie op sociale mobiliteit van de beleidsadviseurs. De vragen gaan over kenmerken als schaalniveau, functie en doelgroep. Door middel van vraag 9, 10 en 11 is getracht de ambitie van beleidsadviseurs in kaart te brengen. Hierbij worden vragen gesteld ten aanzien van de kansen ten aanzien van sociale mobiliteit en de rol van de gemeente.

Codering en verwerking

De discoursanalyse vindt plaats door middel van tekstanalyse van de beleidsstrategie: Rotterdam Sterk en 8 interviews met betrokken beleidsadviseurs van de gemeente Rotterdam. Om overzicht en structuur aan te brengen in de data wordt er gebruik gemaakt van codes. Een code is een label of segment dat een potentieel significant onderdeel uitmaakt van de tekst (Kuypers, 2011, p. 94). Aan de hand van codes kan er inzicht worden verkregen in de thema's en concepten die door de beleidsadviseurs gehanteerd worden. In dit onderzoek is er gekozen voor de methode van codering van twee stappen, allereerst vindt *open-codering* plaats. Hierbij zijn de teksten onderverdeeld in algemene codes, afgeleid van onderdelen van het conceptueel model: betekenis, visie, houding. Vervolgens zijn er specifieke codes binnen de onderdelen onderscheiden. Hierbij zijn codes gehanteerd die in het analysemodel zijn vastgesteld, als definitie, ambitie, oplossingen, problemen, functie etc. Er zijn ook nieuwe codes geformuleerd die direct uit de interviews kwamen als zelfredzaamheid, participatie etc.

De codes zorgden ervoor dat er per respondent gekeken kon worden naar zijn beschrijving ten aanzien van de hoofdonderdelen betekenis, visie en houding. Vervolgens wordt er aan de hand van *selectieve codering* de hoofdcategorieën gekozen. Hier gaat een proces van selecteren, aanvullen en bijwerken aan vooraf. De hoofdcategorieën bestaan uit samenhangende interpretaties, ideeën, concepten en thema's. Ze vormen de focus waarin alle categorieën terugkomen en krijgen hier vorm in de afzonderlijke discoursen (Bryman, 2008, p. 545). Dit leidt tot de uiteindelijke discoursen van sociale mobiliteit.

Bijlage III Operationalisering indicatoren

Figuur 14: Analysemodel

Begrip	Operationalisering	Indicatoren	Onderzoeksvragen
Actoren	Beleidsadviseurs van de gemeente Rotterdam die betekenis geven aan sociale mobiliteit en betrokken zijn bij de sociale strategie: De kracht van Rotterdam.	-Beleidsadviseur - Betrokken bij : <i>Kracht van Rotterdam</i> - Periode 2006-2012	
Betekenis	De interpretatie van groepen of individuen die een verband hebben met het verschijnsel sociale mobiliteit.	- Definitie - Functie - Associatie	3. Welke betekenis wordt er gegeven aan sociale mobiliteit door beleidsadviseurs?
Visie	Perceptie van betrokken actoren ten aanzien van sociale mobiliteit.	-Problemen - Oplossingen - Ambitie	4. Welke problemen, oplossingen en ambities zien beleidsadviseurs van de gemeente Rotterdam ten aanzien van sociale mobiliteit?
Houding	Betekenskader van samenhangende teksten, concepten, ideeën en argumenten.	-Vocabulaire - Argumentatiestructuur - Concepten & thema's	5. Welke discoursen kunnen er worden onderscheiden?

Bijlage III Uitwerking interviews

Figuur15: Geïnterviewde actoren

Respondent	Functie	Dienst
1	Wethouder financiën, bestuur en organisatie	College B&W
2	Programmamanager cultuurbereik	Kunst en cultuur
3	Teamchef werk en re-integratie	Sociale zaken en werkgelegenheid
4	Programmamanager clustervorming	Werk en inkomen
5	Directieadviseur	Jeugd, onderwijs en samenleving
6	Beleidscoördinator economie	Stadsontwikkeling
7	Programmamanager arbeidsmarkt	Stadsontwikkeling
8	Beleidsadviseur schooluitval	Jeugd, Onderwijs en samenleving

1. Wethouder Financiën, bestuur en organisatie, volksgezondheid.

Achtergrond

Ik ben wethouder van financiën, bestuur en organisatie en volksgezondheid. Vorige college periode was ik wethouder van volksgezondheid, welzijn en maatschappelijke opvang en heb ik de stuurgroep 'Sociaal' geleid met als een van de eindproducten de sociale strategie: *De kracht van Rotterdam*. Met deze strategie is een visie gegeven op het verbeteren van de sociale kwaliteit van de stad en de sociale stijging van Rotterdammers.

Betekenis sociale stijging

Voor mij betekent sociale stijging dat je je kunt ontwikkelen waarbij het niet uitmaakt waar je wieg heeft gestaan.

Een voorbeeld hiervan is de prenatale sterfte van baby's. Als je naar een kaart van de stad kijkt dan zie je dat dit veel voorkomt in wijken waar sprake is van sociaaleconomische achterstand. Als je daar dan weer op inzoomt dan zie je dat dit te maken heeft met of moeders in deze wijken wel weten dat ze naar de verloskundige moeten en of ze kraamhulp moeten inschakelen en hoe dat werkt in Nederland omdat ze de toegang er gewoon niet toe hebben. Als die prenatale sterfte dan veel hoger is in dit soort wijken, dan weet je dus ook dat de startpositie van kinderen die wel gewoon tot leven komen ook moeilijker is in die wijk. En daar kan je wel wat aan doen, daar kan je wel wat aan veranderen. Daarmee pak je niet alleen die sterfte aan, maar verbeter je ook die startpositie van die kinderen.

Welke factoren denkt u dat sociale stijging veroorzaakt?

Ik denk dat een complex aantal factoren sociale stijging veroorzaakt. Dat is in de eerste plaats natuurlijk wat iemand zelf kan, in de tweede plaats of iemand daar ook op aangesproken wordt en tot slot of diegene in een omgeving zit waar dat gestimuleerd wordt. En als dat niet het geval is dat er een overheid is die daar ook een rol in wil spelen. Dat was in het verleden ook wel een kerk, een vereniging of de politieke partij en dat is allemaal wat minder, maar daar zou de overheid in onze visie dan ook wel een rol in kunnen spelen. Dus bijvoorbeeld in het onderwijs zorg je ervoor dat bij kinderen die dat nodig hebben, extra aandacht aan taal besteed wordt als ze thuis bijvoorbeeld geen Nederlands spreken. Dat je juist die kinderen al in de voorschoolse periode al probeert binnen te halen. Daarmee vergroot je de kans op sociale stijging.

Welke problemen gaan gepaard met sociale stijging?

Op het niveau van de stad, is dat met name op Rotterdam Zuid, de sociale stijgingsfunctie die Rotterdam altijd gehad heeft dat die daar stagneert. Die stagneert door een combinatie van factoren, je ziet dat de immigrantenpopulatie daar samenleeft met een van oudsher autochtone populatie met een laag opleidingsniveau en relatief hoge werkloosheid. En je ziet dat daar mensen, als ik het simpel zeg, arm en rijk elkaar niet meer tegenkomen. En dat is wel een belangrijk aspect ook in sociale stijging, dat je ziet dat het anders kan. Daar zie je dat we in Rotterdam Zuid gewoon last hebben van stagnatie van die liftfunctie zoals we dat noemen.

Welke oplossingen biedt sociale stijging?

Wat we proberen te doen is een aantal ingrepen. Ten eerste in het onderwijs ervoor zorgen dat je alle kinderen die het nodig hebben in die voorschoolse periode krijgt, ten tweede dat je kansen optimaliseert en dat je het onderwijs verbeterd op Zuid. Ten derde dat je in de fysieke omgeving probeert de huizenvoorraad divers te maken.

Op welk schaalniveau bekijk je sociale stijging?

Eigenlijk schakel je steeds, dat is misschien wel de kern van het beleid op sociale stijging. Je schakelt voortdurend tussen schaalniveaus. Als het gaat om het meer divers maken van de huizenvoorraad, en dan met name sociaal-economisch divers maken zodat je mensen met verschillende posities en opleidingsniveaus in een wijk hebt, dan gaat het vooral om het opleidingsniveau. Ik ben niet van de school die zegt als ze nou maar bij elkaar wonen, dat ze elkaar dan ook treffen en contact hebben met elkaar, want in de praktijk zie je dat dit eigenlijk niet zoveel gebeurt. Er is dan echter wel meer kapitaal in een wijk. Er worden boodschappen in de wijk gedaan en dat maakt dat een wijk er veel beter voor staat. Dus de omgeving meer divers maken dat zit op wijkniveau, maar ook op gedeelde wijken en op deelgemeenten niveau.

Onderwijs is natuurlijk weer de schaal van de school waarop je moet gaan zitten en het netwerk van de ouders om de school heen. Je ziet bijvoorbeeld als je kijkt naar wat we in de sociale strategie die 5 procent in de top van de piramide noemen, de multi-probleem gezinnen. Als je goed kijkt dan zie je in sommige delen van Rotterdam, niet alleen Zuid, dat je gewoon een blok moet pakken, want dat je daar een concentratie hebt van gezinnen met multi-problematiek.

Wie betreft sociale mobiliteit?

De redenering van de piramide, met 450 000 Rotterdammers gaat het goed en kan je volstaan met een transparante basis, zoals huisartsen tandartsen want die mensen zullen hun eigen weg wel vinden. Voor 120 000 Rotterdammers moet je vooral gebiedsgericht zorgen, dit zijn mensen die overzichtelijke problemen hebben, maar die het wel moeilijk vinden om op de goede plek te komen. Dan moet je vooral op gebiedsniveau zorgen dat je de goede informatie hebt, zodat je ook daar waar nodig signaleert. Als je dat goed doet dan kunnen mensen ook snel weer zelf de weg vinden en met die 30000 gaan we nog verder en dan pakken we het schaalniveau van het individu of het gezin en daarbij gaat het echt om persoonsgerichte aanpakken. De sociale index maakt dat schakelen ook mogelijk, dat van deelgemeente van cbs buurten en in de onderlinge gegevens kan je ook tot op het straatniveau komen.

Waar liggen de kansen?

Ik zeg altijd Rotterdam is daar van. De meest kenmerkende eigenschap van Rotterdam veel meer dan Amsterdam is dat we hier altijd in staat zijn geweest om die sociale stijging niet alleen mogelijk te maken maar dat is ook de sfeer in de stad. Het mouwen opstropen dat is niet zomaar bedacht, maar dat hoort tot het DNA van deze stad. Je ziet dat in elke burgerlijke stand in Nederland zit wel iemand die in Rotterdam geboren is, want wat gebeurt er in deze stad is elke keer, je verbetert je in de stad en

dan ga je ergens anders naar toe. Dat moet je ook niet erg vinden, mits het evenwicht er maar blijft. Een stad moet natuurlijk ook een zekere continuïteit hebben en zich ook verder kunnen ontwikkelen. Nou die kracht, die heeft Rotterdam dus heel erg. En het wordt een nog krachtigere stad en eigenlijk vind ik dat je dat nu al ziet gebeuren in Rotterdam als we in staat zijn om dat te verbinden met de sterke mensen van de stad die zich ook verbinden aan die sociale stijging. De netwerken in de stad die zich mede verantwoordelijk gaan voelen voor mensen die een zetje nodig hebben en dat dit niet allemaal van de overheid afhankelijk is.

Dat er een sfeer in de stad is waarin mensen gewoon iets toe willen voegen aan die stad en die het niet alleen maar als doorgangshuis zien. Je ziet dit beeld nu veranderen bij studenten bijvoorbeeld, Rotterdam is een stad geweest waar je als student niet zo graag wilde wonen, of je bleef thuis wonen als het jongeren uit de regio waren. Je woonde tijdelijk bij de universiteit maar je bleef niet zo erg in de stad en dat zie je heel erg veranderen nu. Je ziet de studentenpopulatie nu iets toevoegen aan de stad en verbinden aan de stad. Daarmee wordt het evenwicht hersteld in de stad.

We focussen ons daarbij op de jeugd omdat de jeugd diegene is die hier geboren is en die je hier wilt houden. Diegene die zich verbeterd wil je vast houden, maar de focus op studenten zit er ook wel degelijk. Wat je ziet, is dat mensen zich verbeteren en vervolgens dan ergens anders gaan wonen. Nu zie je dat onder de jongeren die hier geboren zijn en waarvan de ouder ergens anders vandaan komt dat ze het eigenlijk niet zo prettig vinden om de stad uit te gaan omdat ze zich hier in de stad prettiger voelen met de hele diversiteit in de stad. Dus ik ken behoorlijk wat jongeren die hier zijn geboren en zijn gaan studeren en die gaan dan in eerste instantie in Papendrecht en Cappelle a/d IJssel wonen en die komen daar in een omgeving terecht waar ze eigenlijk weer opnieuw moeten beginnen in jezelf mogen zijn. En hier ben je gewoon Rotterdammer. Wat voor achtergrond je ook hebt. Dat beseffen we soms te weinig maar dat merk ik aan die jongeren altijd dat ze dan uiteindelijk altijd toch zeggen ik ga weer terug naar Spangen ik voel me daar prettiger. Dat is natuurlijk een hele mooie kansrijke beweging voor Rotterdam, want daarmee krijg je dus het evenwicht terug in de stad.

Zitten er ook nadelen aan het inzetten op sociale stijging?

Het begint met een visie op de samenleving. Dit heeft ook heel erg te maken met hoe de politiek kijkt naar de werkelijkheid en de samenleving en daar zie je ook wel politieke verschillen in. Ik ben van de PVDA en als PVDA is sociale stijging zowat onze belangrijkste missie. Dat het niet uit moet maken waar je geboren wordt, maar dat je kansen krijgt en dat daar een verantwoordelijkheid in is. Maar dat geldt wat minder voor andere partijen. Dat is ook goed, daar zijn we het af en toe ook niet over eens en dan moet je elkaar aanscherpen. Wat je wel ziet de afgelopen jaren dat die manier van kijken te veel is vertechnocratiseerd we zijn als het ware sociologische referaten gaan geven. Ik kan me nog heel goed herinneren dat ik voor een zaaltje stond en dat ik het had over de indicatoren die je kansen verminderen, zoals het opleidingsniveau van de ouders enz. . En dat er iemand opstond en woedend op mij werd en zei: *'Maar mijn ouders zijn analfabeet en dankzij hen heb ik gestudeerd.'* En dat is een enorme valkuil waar je voortdurend alert op moet zijn. Dat je de sociologische analyse tot het verhaal in de werkelijkheid maakt. Dan doe je precies het omgekeerde van wat je beoogt. Dan spreek je

mensen dus niet aan op hun eigen kracht, maar dan zet je ze in een hokje waarmee je ze juist afhankelijk maakt.

Het is heel ingewikkeld, dus ook voor mensen in het onderwijs, maar ook voor politici, ambtenaren. Dus het is ook een professionele uitdaging die je daar in hebt. Het heeft te maken met hoe zet je het beleid in, hoe verwoordt je het beleid, welke maatregelen neem je daarin en hoe zorg je ervoor dat mensen zich ook in hun professionaliteit ontwikkelen en dat is nooit makkelijk. Ik zelf ben er al heel erg lang mee bezig, maar het is steeds ook een strijd om te zien wat er nu ook in het echt gebeurt. En dat is waarom ik bijvoorbeeld de sociale index zo belangrijk vindt. Om een voorbeeld te noemen, wij hebben heel lang gedacht dat als mensen zich niet fit voelen dat je ze dan ook niet aan het werk moet sturen en dat je ze dan een inkomen moet geven. Wat je ziet is dat het eigenlijk andersom werkt. Als je mensen werk geeft je zorgt ervoor dat ze weer kunnen werken worden ze vanzelf weer gezonder. Het is eigenlijk zo logisch als ik weet niet wat.

Er is ook heel veel kennis. Dat zie je eigenlijk ook in het onderwijs, mijn collega Hugo de Jonge die zit heel erg op de lijn van het versterken van de kwaliteit van het onderwijs. En je hebt stapels onderzoeken die dan ook laten zien dat juist voor kinderen in sociaaleconomische achterstanden het heel erg belangrijk is dat je de basisvaardigheden heel centraal stelt zoals taal en rekenen. Terwijl het gevoel bij heel veel mensen toch een beetje is dat de kinderen zich breed moeten ontwikkelen. Wat je ziet bij deze kinderen is dat als ze die taal niet beheersen dan werken alle andere dingen ook niet en dan profiteren ze dus niet van het onderwijs. Dus dat is de allergrootste prioriteit. Nou daar zie je heel veel onderzoeksmateriaal van liggen en tegelijkertijd moet je dat onderzoeksmateriaal natuurlijk vertalen in operationele maatregelen, de resultaten die je daarin wilt behalen en ook gewoon handelingen voor professionals mogelijk maken. En dat moet allemaal een beetje samenvallen en dat is een niet geringe opgave.

Doelgroep die niet in staat is om te stijgen

Een ding zou ik nog willen zeggen. Wat een extra ingewikkelde is in de huidige tijd is dat je een groep hebt die op de een of andere manier het niet meer lijkt te lukken die sociale stijging. Je ziet dat in Rotterdam ook met name bij autochtone groepen terug. Daar heeft een enorme sociale mobiliteit plaats gevonden en er blijft een groep over en op de ene manier lukt het daar niet meer. En dit is vaak een groep waarbij het ook om een combinatie gaat. Die arm zijn, geen werk hebben, geen opleidingsniveau hebben, maar ook leerproblemen of psychische problemen hebben. En dan krijg je de stapeling van die multiproblematiek en dat is een ingewikkeld vraagstuk. En daar kun je met al je vooruitgangsoptimisme, want sociale stijging komt voort uit vooruitgangsoptimisme, daar kom je met die groep niet zo uit de voeten.

Interviewer: Wat is de strategie ten aanzien van deze groep?

Ja, stabiel houden van de situatie. En dat vind ik zelf altijd een hele gevaarlijke want op een gegeven moment zie je dat er wel degelijk stijging mogelijk is. Maar aan de andere kant moet je ook oppassen dat je bij die gezinnen nou we zetten er een halfjaar een coach op en dan moet het maar afgelopen zijn. Dan weet je gewoon dat het na twee maanden weer in elkaar duikt.

Interviewer: Zit er wel een grens aan sociale stijging?

Op het niveau van de samenleving zul je zien dat het nooit klaar is. Dit is ook een beetje een ingewikkelde, omdat het idee is dat wanneer je er goed beleid op voert dan moet het op een gegeven moment over zijn. Doordat je altijd instroom hebt is dit niet mogelijk, het is de dynamiek die in de samenleving hoort te zitten. Zoals je altijd ziekenhuizen zult hebben zal er ook altijd beleid voor sociale stijging moeten zijn.

2. Programmamanager Cultuurbereik

Achtergrond

Ik ben beleidsadviseur bij de dienst kunst en cultuur van Rotterdam en een van mijn taken daarbinnen is die van programmamanager cultuurbereik. Het programma cultuurbereik gaat over twee dingen en er zitten nog wat randtaken om heen. Maar in het kader van jou onderzoek is dit denk ik het meest relevant. Het programma cultuurbereik gaat over twee aspecten binnen cultuurbeleid. Het gaat over cultuureducatie en over cultuurparticipatie. En bij cultuurparticipatie hebben we het niet zozeer over de vergroting van het publiek bij de reguliere cultuurinstellingen, maar dan hebben wij het vooral over het brengen van cultuur of het activeren van mensen tot deelname aan cultuur die dat van huis uit niet gewend zijn. Je hebt het dan vooral over de lagere inkomensgroepen de lager opgeleiden in de stad de kansarmere bevolking. Dit raakt dan ook weer aan cultuureducatie omdat ons uitgangspunt is dat je heel vroeg moet beginnen om kinderen in contact te brengen met kunst en cultuur, omdat je dan eigenlijk van jongs af aan al die bevolkingsgroepen, dus zowel die groepen die het van huis uit meekrijgen als die daar niet vanzelfsprekend in mee contact komen, van jongs af aan meeneemt.

Betekenis

Wat ik daar onder versta is dat mensen in staat zijn om verder te komen dan hun directe omgeving, familie, vrienden, kennissen, dan het milieu waarin zij geboren zijn. Dat is mijn persoonlijke associatie. Als ik het bekijk vanuit mijn werk, dan bekijk ik het vanuit cultuur, dan raakt dat niet zozeer aan hoge en lage kunst. Het raakt aan de mogelijkheid die wij mensen bieden om door middel van kunst en cultuur zich verder te ontwikkelen. Wat je tegenwoordig ziet is dat ook hoogopgeleiden Andre Hazes mooi vinden, dus de scheiding tussen hoge en lage cultuur vind ik absoluut niet relevant. Het maakt mij niet uit of iemand naar Andre van Duin gaat of het Rotterdams Philharmonisch orkest, maar het kennen van schoonheid of creativiteit dat verandert je als mens, daarmee kan je jezelf verder ontwikkelen. Een soort van bewustwording. Bij ons gaat het niet erom dat je naar musea gaat. Het heeft er wel mee te maken want in bepaalde sociale kringen vertoon je een bepaald sociaal gedrag, dus in sommige kringen is het dan dat je naar tentoonstellingen gaat of klassieke muziek, dat kan er mee te maken hebben maar dat kan nooit het doel zijn.

Welke factoren

Ik denk dat de belangrijkste factor opleiding is, dus onderwijs. En binnen dat onderwijs daar zit eigenlijk alles wat je daarnaast nog zou willen noemen. In mijn opvatting moet onderwijs heel breed

zijn dus het gaat ook over cultuur en het gaat ook over gezondheid, want gezondheid is ook een factor die bijdraagt aan de potentie van sociale stijging. Met stipt staat bij mij bovenaan onderwijs, want dat betekent ook dat als je meer onderwijs genoten hebt je meer kan gaan verdienen. Terwijl sommige mensen in de aannemerij met lage opleidingen meer verdienen dan ik, maar dat terzijde. In grote lijnen geeft een hoger opleidingsniveau meer kansen op een hogere sociale positie, in die zin denk ik dat onderwijs heel erg belangrijk is, zo niet het belangrijkste.

Problemen

Het probleem wat je nu in de stad Rotterdam ziet, met veel laagopgeleiden met veel lage inkomens en werklozen noem maar op, is in tijden van recessie, zoals nu, dat die mensen onmiddellijk door de bodem zakken. Dat is het eerste, het tweede punt is dat we in een samenleving zitten waar hoog gekwalificeerd werk steeds meer het laag gekwalificeerde werk verdringt. Dat er in een havenstad als Rotterdam waar eerst veel handwerkers nodig waren om te sjouwen in de haven nu vooral technische en specialistische banen in de plaats zijn gekomen. Je zult daar meer voor moeten kunnen en weten dan dat daar vroeger het geval voor was. Dus je hebt meer opleiding nodig daarvoor. Die aller onderste laag van de samenleving zou weleens los kunnen komen te staan van de rest van de samenleving.

Interviewer: Sociaal-economische segregatie?

Ja dat zou kunnen, maar ik ben geen socioloog. Maar ik zie wel dat die tweedeling dreigt.

Ik vind dat het de taak is van de overheid om te zorgen dat er voor de mensen die niet in staat zijn om te stijgen een goed vangnet wordt geboden. In die zin maak ik mij ook wel zorgen over het verdwijnen van de sociale werkplaatsen, ook al zegt onze regering dat dit allemaal reuze meevalt. Dat zijn mensen die voor een werkgever en zeker in het midden en kleinbedrijf onbetaalbaar zijn als ze die gewoon in dienst moeten nemen. Maar die mensen kunnen niet op een reguliere plek werken. Als je het dan hebt over die zakken door de bodem, dan is dit een hele kwetsbare groep die redt het nooit in zijn eentje. Terwijl wat wij vragen op de arbeidsmarkt meer is dan dat zij bieden, dus daar zal je iets voor moeten regelen.

Interviewer: Bedoelt u hiermee ook dat er op gepast moet worden voor sociale daling?

Het ligt er aan waar je de streep trekt, als je kunt zeggen waar zij zitten is nul en wij klimmen allemaal. Maar ze zouden inderdaad sociaal kunnen dalen op het moment dat je in een recessie zit en je ziet het op dit moment ook gebeuren met de voedselbanken en zo.

Oplossingen

Nou ik zit dan gelijk weer te denken van, maakt geld meer gelukkig? Wat je hoopt, maar je komt dan meer in een ideologie, is dat mensen doordat ze zich meer bewust worden van zichzelf en hun omgeving en wat toleranter ten opzichte van elkaar staan, dat er wat meer gemeenschapszin ontstaat. Het is een soort beschavingsoffensief, maar dat klinkt erg ideologisch. Als je het platter formuleert dan

is het vooral goed voor de economie. Hoe hoger je zit op die maatschappelijke ladder, hoe meer je kunt bijdragen aan de economische ontwikkeling van een land.

Sociale stijging betekent echter niet alleen maar dat onze maatschappij beter wordt. Het individualisme viert hoogtij en dit heeft misschien ook wel te maken met dat we alleen maar hogerop willen en voor ons zelf bezig zijn. Dus het heeft ook zijn tegenkant.

Sociale mobiliteit gaat altijd over naar boven, omdat de andere kant ook niet interessant is. Want als we stoppen met alles dan weten we zeker dat de sociale mobiliteit naar beneden zal gaan, dat je sociale daling gaat krijgen. Als je stopt als gemeente met uitkeringen en opleidingen en kunst en cultuur, dat is slecht voor je stad. Het is niet goed voor je economische positie, daarmee trek je geen hogere inkomens en bedrijfsleven aan, dus het is in die zin begrijpelijk. Vanuit economisch perspectief is sociale stijging alleen maar positief maar vanuit sociaal perspectief, nou ja dan denk ik in die oude wijken zit vaak meer samenhang en verantwoordelijkheid dan in mijn welgestelde buurt zal ik maar zeggen. Het heeft twee kanten.

Van de sociaal sterkeren denken wij altijd dat het goede mensen zijn. Terwijl als ik hier in Rotterdam in de oude wijken komt, dan leeft het bij de allochtone bewoners veel meer dan in de nieuwe wijken. Collectanten zeggen ook weleens dat ze liever in de oude wijken collecteren, omdat je daar veel meer krijgt dan in de rijke wijken. Het solidariteitsgevoel en het opkomen voor elkaar zit soms meer in de groepen mensen die sociaal moeten stijgen dan in de andere. Ik vind het best wel een ingewikkeld punt, het is namelijk niet allemaal alleen slecht wat er in de onderste lagen van de samenleving speelt, we kunnen daar ook van leren.

Schaalniveau

Er zijn verschillende instrumenten die je los laat op die verschillende niveaus. Ik vind dat als je kijkt naar landelijk niveau dat het rijk moet voorzien in het niveau van sociale voorzieningen en dat mensen in staat zijn om zich te ontwikkelen en dergelijken. Op stedelijk niveau gaat dat over de stedelijke problemen die betrekking hebben op de inrichting van je stad. Hoe je het onderwijsbeleid vorm geeft en dat soort zaken allemaal. En op wijkniveau zijn er hele kleinschalige dingen als; hoe bereik je mensen voor kunst en cultuur.

Functie

Dat zijn een paar dingen. In de eerste plaats gaat het om de mensen zelf. Een aantal sociale en veiligheidsproblemen denken wij op te lossen om met mensen te helpen aan werk en opleiding, dus dat gaat over de mensen zelf. De tweede gaat over de stad als geheel, dat gaat over de economische positie van Rotterdam. Wij staan natuurlijk nog steeds vrij laag op de ladder van inkomens en opleidingsniveaus. Dus het dient twee doelen, het heeft een economische en sociale component.

Interviewer: ziet u sociale stijging als een stimulans voor de economie van Rotterdam?

Absoluut.

Doelgroep

Het beleid richt zich vooral op de laagste inkomensgroepen. De mensen in de WWI wijken. Daar zit de grootste nood op dit moment, maar je moet de middengroepen niet gaan vergeten. Ik trek even een parallel naar onze stadsvernieuwing in de jaren zeventig en tachtig, waar heel veel energie werd gestoken in de oude wijken. Echt de verpauperde en bouwvallige wijken en die werden allemaal vernieuwd. Vervolgens kwamen we tot de conclusie dat de ring die buiten lag, met alle direct na de oorlog gebouwde woningen, dat die daardoor bijna een lagere kwaliteit ging krijgen dan die stadsvernieuwingswijken. Op het moment dat je alleen zou richten op de onderste laag dan loop je een risico dat je een soort prop krijgt in die midden groep. Lagere inkomens schuiven door maar als je die midden groep geen kansen geeft dan gaat het daar verstopten, maar dat weet ik niet zeker. Of misschien hebben we economische gezien wel een hele grote behoefte aan die middengroep maar dat vind ik wat lastig te beoordelen. Wat ik nu zie is dat er veel aandacht gaat naar die sociaal kwetsbare groepen.

Kansen

Talenontwikkeling en de aandacht voor gezondheid zijn erg belangrijk. Iedereen heeft talent. Mensen moeten in eerste instantie zich breed ontwikkelen om vervolgens hun talent te kunnen ontdekken. Daar is onderwijs voor. Daarom vind ik dat je in onderwijs ook heel breed moet zijn en kunst en cultuur moet invoeren en ook sport en aandacht voor weet ik veel dingen. Onderwijs moet breed zijn en kinderen moeten kunnen ontdekken waar hun passie ligt. Op deze manier kunnen ze kennis en competenties ontwikkelen en daarnaast hun passie vinden. Vervolgens gaan ze die talenten uitbouwen en dat betekent dat je een vervolgopleiding kiest waarbij jou passie ligt. Het geeft mensen de gelegenheid hun talenten te ontwikkelen.

Daarbij moet onderwijs toegankelijk zijn voor iedereen. Laten we proberen dat iedereen met een startkwalificatie kan beginnen en het liefst meer. En dat betekent ook dat je moet zorgen dat het onderwijsniveau dat je aanbiedt ook zo goed mogelijk is.

Kortom, de kansen voor Rotterdam zitten heel erg in onderwijs. Vanuit de gedachte dat mensen goed in de samenleving aan het werk kunnen en dat ze economisch kunnen leveren. Maar ook omdat je moet zorgen dat jongeren goed voor zichzelf kunnen opkomen en dat je daarmee sterke mensen creëert die in staat zijn in deze samenleving zoals die nu is, met al zijn hectiek en al zijn stress, gewoon te kunnen functioneren.

Nadelen

Geen nadelen.

Niet in staat

Zijn ook Rotterdammers die zich niet in staat zijn om te redden en daar moeten we vangnetten voor hebben. Daar hebben wij een gezamenlijke verantwoordelijkheid over, niet alleen als overheid maar ook als mensen heb je daar een verantwoordelijkheid over.

Rol gemeente

Faciliteren. Wij moeten zorgen dat er goed onderwijs is. Dus wij moeten de faciliteiten bieden waar al die mensen gebruik van kunnen maken. En wij moeten de mensen stimuleren om daar ook gebruik van te maken. Als overheid ben je wel verantwoordelijk voor de jongeren, totdat ze een startkwalificatie hebben. Als je vind dat dit als overheid moet, dan moet je ook zorgen dat die jongeren echt op school zitten. In die zin heb je daar wel een verantwoordelijkheid voor maar als iemand zegt van nou ik heb nu een startkwalificatie op het laagste niveau en zegt nou ik vind het wel goed zo, ik wordt loodgieter, ja wie zijn wij om dan te zeggen dat je dan toch moet gaan stijgen en chirurg worden. Net als dat het ons in de kunstsector er niet om gaat dat iedereen naar de musea gaat, maar we willen ze wel die mogelijkheden geven om het te doen. Door middel van mensen te laten zien dat dat museum er is en wat het te bieden heeft en we de drempel voor dat museum zo laag houden dat ook iedereen daar naar toe kan. Maar de individuele keuzes daarbij zijn ieder zijn eigen verantwoordelijkheid. Het is faciliteren, voorwaarden creëren maar het houdt ook ergens op.

3. Teamchef werk en re-integratie

Achtergrond

Ik werk bij de dienst SOZawe. Onze verantwoordelijkheid ligt vooral op het gebied van werk en integratie, met als doel dat we zoveel mogelijk mensen in de stad Rotterdam die werkeloos zijn weer laten meedoen aan de samenleving. Dit heeft een relatie tot sociale stijging maar wij praten in ons beleid vaak over participatie, simpel gezegd meedoen. Hierbij is er een onderscheid tussen arbeidsparticipatie werken en betaald werken en maatschappelijke participatie. Niet iedereen in de stad kan werken vanwege sociale en medische problemen het is niet voor iedereen een haalbare kaart, zeker niet op de korte en middellange termijn. En daarbij spreken we ook van maatschappelijke participatie en dat heeft ook wel een duidelijke relatie met sociale stijging. Hierbij maken we ook gebruik van een instrument en dat heet de participatie ladder en daarmee meten we het participatie niveau van de mensen die een uitkering ontvangen en het doel is om zoveel mogelijk mensen te laten stijgen op die participatieladder. In mijn visie is er als mensen stijgen op de participatieladder ook sprake van sociale stijging.

Het uiteindelijke doel is dat wij zoveel mogelijk mensen aan het werk willen hebben, want wij zien dit als de ultieme vorm van participatie. Het is ook bewezen dat als mensen werken hun gezondheid beter is, dat ze minder overlast veroorzaken dat ze een beter gevoel van welzijn en waardering hebben. Bij ons is werk het centrale thema en voor zover werk nog niet haalbaar is, gaat het om maatschappelijke participatie. We willen dus niet dat mensen helemaal niks doen en alleen maar op de bank of achter de geraniums zitten, want daar dreigen ook risico's van sociaal isolement en dergelijke. Wij willen ze stapje voor stapje meer laten meedoen, dus op de onderste treden van de ladder van participatie dan zitten mensen in een volkomen isolement en door middel van stijging op die ladder gaan ze langzamerhand activiteiten doen en komen ze zo langzamerhand steeds dichterbij werk. En dat is dus mijn interpretatie van sociale stijging.

Betekenis

Het heeft sterk te maken met de zelfredzaamheid en zelfstandigheid van burgers in de stad. Dus hoe hoger ze stijgen in sociale zin, hoe zelfstandiger ze zijn en hoe minder ze de overheid nodig hebben in hun inkomen en ook in ondersteuning rond zorg en opvoeding en het oplossen van andere maatschappelijke problemen.

Factoren

Opleidingsniveau, hoe hoger hoe groter de kans op sociale stijging en participatie en het al dan niet hebben van werk speelt daar een rol in. Ook zijn de mate waarin de sociaal maatschappelijke problemen beheersbaar en oplosbaar zijn van belang.

Problemen

Een groot deel van de problemen zijn gezondheidsproblemen, fysieke problemen en met name psychische problemen spelen een grote rol bij groepen aan de onderkant van de samenleving. Het heeft te maken met de beheersing van de Nederlandse taal, dus het taalniveau, hoe slechter het taalniveau hoe minder de kansen. Het heeft met schuldproblematiek te maken, schulden veroorzaken ook psychische problemen en zorgt ervoor dat mensen weer vast komen te zitten. Het heeft ook met de gezinssituatie te maken, als er sprake is van kinderen en de zorg voor kinderen en als er problemen zijn in de gezinssituatie als kinderen moeilijk opvoedbaar zijn of medische problemen hebben, heeft dat vaak ook een beperkend effect op de stijging omdat alle energie en aandacht dan daarin gaat zitten.

Schaalniveau

Op uitvoeringsniveau, waar medewerkers fysiek contact hebben met mensen met een ondersteuningsvraag daar worden de oplossingen gemaakt. Dit wordt gefaciliteerd door beleid en alle instrumenten en hulpmiddelen die we ze kunnen bieden. Dat beleid maken wij dan weer en dat stellen we beschikbaar aan mensen in de uitvoering. De oplossing wordt echt op individueel niveau bereikt, maar er wordt wel een bredere situatie in ogenschouw genomen dus als er zaken spelen met kinderen of een partner dan moet je dat als een geheel zien. Je kunt natuurlijk wel een niveau hoger kijken, dat doen we ook wel, als je bijvoorbeeld naar buurt of wijkniveau kijkt dan kan je naar bepaalde concentraties kijken en dan kan je daar natuurlijk extra inzet op plegen of extra projecten laten uitvoeren op zo'n wijk. Maar dit hangt ook af van de financiële middelen, want dat is natuurlijk een belangrijke factor, want als je ergens meer inzet wilt plegen dan gaat natuurlijk ook het prijskaartje omhoog en er wordt momenteel overal op bezuinigd. Het wordt er niet makkelijker op.

Oplossingen

Je krijgt natuurlijk meer zelfredzame en zelfstandige burgers die minder een beroep hoeven doen op de overheid in de brede zin. Dus dat is goed voor die mensen en goed voor de overheid, want je hebt minder overheid nodig en het bespaart kosten. Het is ook goed voor de stad want als veel mensen sociaal goed participeren dan verhoogt dat ook de leefbaarheid en de uitstraling van je stad.

Functie

Het speelt overal en het is welke naam je het beestje geeft. Ik denk dat iedere gemeente en zeker de grote steden hier mee bezig zijn, alleen het is een heel breed begrip. Ook voor een organisatie als een gemeente. Mijn focus ligt vooral op werken en participatie, maar volgens mij hebben mijn collega's van jeugd en samenleving hele belangrijke rol, want opleiding en onderwijs speelt natuurlijk een rol. En ook mensen die zich bezig houden met economische en ruimtelijke ontwikkeling daar speelt het ook een rol. Maar dit zijn vaak allemaal aparte afdelingen binnen zo'n gemeente en die hebben allemaal de neiging om hun eigen ding te doen en langs elkaar heen te werken. En ik denk dat het wel Rotterdam sterk maakt dat ze ondanks dat het nog veel beter zou kunnen en dat het lang niet altijd lukt om de integraliteit van die dingen te benoemen en die dingen te bundelen aan een bepaalde kapstok en zo'n kapstok kan sociale stijging zijn.

Daarin kan een nadeel een voordeel worden, Rotterdam staat er landelijk om bekend dat we heel veel slechte lijstjes aanvoeren. In Rotterdam zijn heel veel dingen het slechtste in Nederland. We hebben de meeste werklozen, het opleidingsniveau is het laagst, we hebben grote problematiek in wijken, vooral in Zuid. Daar moet je wat mee als gemeente en gemeentebestuur en de weg naar boven dat is om voor zo'n benadering te kiezen en daar past zo'n begrip als sociale stijging, de metafoor van een lift goed bij. Ook omdat je die verschillende beleidsvelden die daar allemaal een bijdrage aan moeten leveren daar goed aan kan koppelen.

Interviewer: U ziet het als een thema? Waarin je meerdere ambities kan onderbrengen?

Ja ik zie het als een soort kapstok of als een soort integrale benadering waaraan je sociaal beleid, welzijnsbeleid, economisch beleid en ruimtelijk beleid allemaal kan koppelen omdat die allemaal op eigen wijze bijdrage leveren aan de sociale stijging van burgers. En het is natuurlijk het mooiste om de synergie tussen die verschillende beleidsvelden en middelen die daar ontwikkeld worden te vinden. Daar is wel een begin meegemaakt, maar daar valt nog wel een wereld in te winnen. Dat is waarom wij nu in Rotterdam de gehele gemeentelijke organisatie op het concern Rotterdam aan het reorganiseren zijn. En door veel meer van die onderdelen samen te voegen in clusters waar dat nu nog allemaal aparte dienstonderdelen zijn ook omdat men denkt dat heeft zoveel met elkaar te maken dat moet je ook dichter bij elkaar organiseren.

Doelgroep

In principe betreft het iedereen maar wordt er met name gekeken naar de velden waar achterstanden zijn. Als ik het vanuit mijn beleidsveld bekijk dan praten we over wat we de onderkant van de arbeidsmarkt noemen en werklozen. En andere beleidsvelden hebben het vaak over wat ze kwetsbare personen noemen. En mensen die gewoon door medische problemen, verslavingen, dak en thuislozen hun leven niet op orde hebben. Vanuit het onderwijsperspectief hebben we het over drop-outs of zonder startkwalificaties. Het zijn eigenlijk mensen die op bepaalde indicatoren, slecht scoren zodat ze een risico lopen dat ze niet kunnen aanhaken bij de samenleving, ten opzichte het landelijk gemiddelde zal ik maar zeggen. Ze hebben een grotere kans om buiten de boot te vallen, door niet te participeren en kunnen daardoor in armoede terecht komen.

Kansen

Aan alle kanten zijn kansen. Dat doen wij met het werkgelegenheidsbeleid. Wij zeggen altijd werk is de oplossing voor heel veel problemen. Dan preken we een beetje voor eigen parochie, maar dat wordt ook wel onderstreept door onderzoek. In ieder geval als mensen zelfstandig kunnen werken, dan zegt dat al veel over die mensen, want dan hebben ze al bepaalde dingen al op orde. En na mate ze hun inkomen door werk kunnen vergroten dan kunnen ze zich ook op andere terreinen ontplooiën. Dan kunnen ze een ander huis huren of een huis kopen en dat soort zaken. De kansen liggen op alle vlakken dus ook op economie en gezondheid. De kansen om daar grote stappen in te zetten die liggen met name om nog meer de samenhang tussen die beleidsvelden te benutten en te streven naar synergie. Daar liggen de grootste kansen.

Niet in staat

Nee helaas niet. Als je echt van dat maakbaarheidsdenken bent dan wordt dat wel geloofd maar als je ook kijkt naar wetenschappelijke inzichten dan is er altijd wel werkloosheid en er zijn gewoon groepen burgers die niet gaan redden. Daarbij is er ook nog een groep die zich niet wil redden, die ontrekt zich aan sociale stijging en kiest zijn eigen pad. Dat kan in de criminaliteit zijn, maar dat kan ook zijn omdat ze zo verslaafd zijn, dat ze daar niet uitkomen of dat ze zorgmijders zijn. Dat is een groep die zich eraan ontrekt. En er is een groep die zich best wel laat ondersteunen, maar die hebben zoveel afstand dat die wel iets kunnen stijgen, maar nooit helemaal zullen gaan meedraaien. Dat is ook wel een beetje het nadeel van een grote stad zijn, want die heeft een aanzuigende werking. Op bepaalde vlakken ben je toch een beetje het afvoerputje van het land. Hoewel heel veel mensen kunnen gaan participeren en aan het werk gaan, komen er tegelijkertijd weer allerlei nieuwe mensen naar de stad toe met hun problemen. Vanwege de goede voorzieningen of dat ze goedkope huisvesting vinden, of dat ze makkelijk kunnen opgaan in de anonimiteit, of illegaliteit. Dat is de aanzuigende werking van de grote stad. Oplosbaar is het niet, maar als je het beheersbaar kan maken en kan laten zien dat je progressie boekt, dat het opleidingsniveau omhoog gaat en dat de werkloosheid daalt dan ben je al een heel eind.

Rol gemeente

In toenemende mate verantwoordelijk, de tendens is dat het rijk steeds meer decentraliseert en gemeenten krijgen steeds grotere verantwoordelijkheden op dit gebied. En eigenlijk op al die dingen waar we het over hebben gehad ligt de verantwoordelijkheid bij de gemeente al. De gemeente heeft daar een hele belangrijke rol in. Wat wel zo is om daar beleid op te maken en uitvoeringsprogramma's voor op te zetten daar hangt natuurlijk een prijskaartje aan. En de laatste jaren zie je die financiële middelen enorm inkrimpen en daarmee blijft de ambitie even groot maar de kans dat je daar met hetzelfde tempo of een groter tempo vorderingen boekt die wordt wel kleiner. Daarom is het niet alleen een verantwoordelijkheid van de gemeente. Want de gemeente heeft daarvoor ook een groot maatschappelijk middenveld en ook die burgers zelf. Dat is ook iets wat heel erg gestimuleerd wordt. Dat wordt wel zelfsturing genoemd, eigen kracht of de verantwoordelijkheid nemen. Ze moeten er ook zelf wel iets aan doen. Het moet niet allemaal van de gemeente of de overheid komen.

4. Programmamanager clustervorming

Achtergrond

Dan moet ik een onderscheid maken tussen de tijd dat ik betrokken was bij de sociale strategie en wat ik nu doe. Een half jaar geleden was ik strategisch adviseur bij de afdeling beleid van de bestuursdienst en was ik in die hoedanigheid betrokken bij dossiers die door het college als portefeuille overstijgend relevant zijn. Daar hoort bijvoorbeeld de sociale strategie bij, de sociale index en daar heb ik over geadviseerd. Op dit moment heb ik een andere rol en ben ik gedetacheerd bij het cluster werk en inkomen en help ik bij het bouwen van de cluster. In de nieuwe functie heb ik minder te maken met het thema sociale stijging.

Sociale strategie

Vijf jaar geleden lag de nadruk binnen Rotterdam heel erg op veiligheid. Dit was eigenlijk ook de verdienste van het college waarin ook Leefbaar Rotterdam zitting had. Toen is er een stuurgroep veiligheid ontstaan. Op het domein veiligheid stond het verbinden van thema's centraal en een aantal bestuurders werkten samen op de verbetering daarvan. Nou dat was een voorbeeld dat ook in het sociale domein werd gezien. Toen is er door het vorige college gezegd wij willen, nu de veiligheid aan het verbeteren is, meer de nadruk leggen op de sociale problematiek en welke sociale oplossingen hiervoor aangewend kunnen worden. Het antwoord wat ze hier op hadden was het sociaal programma. In het vorige college was dit ook een nadrukkelijk onderwerp van het college programma en het coalitie akkoord. Met dat sociale programma ontstond ook de wensen van de wethouders en dat waren er nog wel wat. Er was niet een wethouder die in zijn eentje hierover ging, onderwijs, veiligheid, zorg, welzijn, sport, cultuur dat hangt allemaal samen met elkaar. Deze verschillende sectoren vormen het sociaal domein. De wens van de bestuurders was om vaker strategieën af te stemmen dan eens in de zoveel tijd in het college zelf en toen is de stuurgroep sociaal geboren. Met als onderwerp het sociale domein en niet alleen de sociale strategie. Uiteindelijk is dat een programma geweest wat ook in de stuurgroep sociaal zorgvuldig is besproken maar ze hebben daar ook de sociale index in die stuurgroep ontwikkelt. Ze hebben allerlei strategische dossiers binnen het sociale domein gedeeld. Die stuurgroep heeft zeker in het vorige college veel waarde gehad. De sociale strategie zou je kunnen zien als de sociale vertaling van het collegeprogramma en de tegenhanger van de stadsvisie. Die bestaat al wat langer en dat is een mooie visie op de stad in 2030 maar wat er eigenlijk in ontbreekt is het sociale verhaal. Met de sociale strategie is dat verhaal er aan toegevoegd. Het enige ingewikkelde is dat de strategie formeel in de Raad nooit is vastgesteld, dus dat het in die zin een andere status heeft dan de stadsvisie.

Betekenis

Binnen de sociale index hebben we een hele mooie formele definitie daarvoor. Voor mij betekent het dat een Rotterdammer een stapje zet op de sociale ladder. Die ladder bestaat voor mij uit de combinatie van kan je je zelf voorzien in je eigen levensbehoefte. Heb je werk, geen schulden, sociale contacten, dus een combinatie van factoren. Die bepalen op welke treden je van de sociale ladder

staat. En op een moment dat je daar een stap op zet, dus op het moment dat je werk vergaart of je een opleiding behaalt dan zou je spreken van sociale stijging.

Factoren

Het gaat om heel veel verschillende aspecten het gaat om werk, inkomen, het wel of niet behoefte hebben aan zorg. Je kan de term ook toepassen op een wijk, dan gaat het ook om leefbaarheid dus eigenlijk gaat het om alle aspecten die te maken hebben met ontwikkelingen en het welbevinden van iemand of van een wijk.

Problemen

Het gebrek aan sociale stijging leidt tot problemen, als er te weinig stappen worden gezet. Als je in een wijk of een buurt ziet dat te veel mensen te laag geschoold zijn en te veel problemen hebben dan weet je dat dit tot een concentratie van problemen leidt en dat dit de problematiek eigenlijk vergroot. En als je het dan hebt over sociale stijging dan wil je dat de inwoners in zo'n wijk en masse een stap zetten omdat je weet dat dit de wijk ten goede komt. Het is vaak de bundeling van factoren die zorgt voor heel veel problemen. Dus hoe meer problemen iemand op zijn bordje heeft, dus geen werk, geen opleiding, ruzie, jeugdzorg thuis, slechte huisvesting. Hoe meer van die factoren zich opstapelen hoe meer problemen dit veroorzaakt.

Oplossingen

Dit zeg ik meer vanuit mijn nieuwe functie. Werk is de beste zorg. Je hebt een paar factoren waarvan als je die oplost ook door tikken op andere vlakken. Werk verbeterd vaak de gezondheid en verbeterd ook de financiële omstandigheden en heeft een wisselwerking op al die andere factoren. Zo zie je dat sociale stijging ook een boost krijgt.

Schaalniveau

Op wijkniveau is het een te grote schaal en op buurtniveau kan je ook nog het beste op straten inzoomen en heb je juist oog voor de concentratie. Want volgens mij is het juist op het moment dat je naar groepen kijkt die en masse te maken krijgen met al die verschillende aspecten, dan leidt het tot problemen. Maar dat is misschien niet helemaal zo, want ook op individueel niveau op het moment dat je een werkzoekende voor je hebt die met problemen te maken heeft dan is het ook een issue. Dus uiteindelijk is het sowieso de taak van de gemeente om maatwerk te leveren op het gebied van werk en dienstverlening aan ieder Rotterdammer afzonderlijk. Maar als je het hebt over het meten en over het inzichtelijk maken ervan dan zou ik zeggen op buurtniveau.

Functie

De term wordt nu niet zo gebezigd, ook omdat ik het idee heb dat het een politieke term was van het vorige college. Dus je merkt dat de aspecten ervan komen wel weer terug. Dat heeft ook met de speciale status ervan te maken waar ik je net over vertelde, op dit moment wordt het dan ook niet door iedereen (wethouders) op die manier uitgedragen. Wethouder Kriens is daar heel goed in want die

heeft hem ook zelf gemaakt en je merkt in het college dat zij er steeds op teruggrijpt maar niet alle collegeleden hebben dat op dezelfde manier doorleeft. In het nieuwe collegeprogramma kom je de term sociale stijging dan ook niet tegen.

Participatie en zelfredzaamheid zijn de nieuwe termen en daar zitten dezelfde aspecten in. Je ziet nog wel dat dezelfde doelgroepen gehanteerd worden. Je hebt daarbij natuurlijk de pyramide, die komt regelmatig terug. En daarachter zit natuurlijk de gedachte van sociale stijging omdat je wilt dat iedereen die kwetsbaar is de zorg krijgt die die nodig heeft.

Interviewer: Is er nog een specifieke rol die sociale stijging vervult?

Ja dat denk ik wel dat heeft te maken met dat we in Rotterdam veel mensen hebben die kwetsbaar zijn. Daarin is Rotterdam a-typisch we hebben heel veel laaggeschoolde mensen met zonder werk en daarnaast hebben we bijv. als je kijkt naar Zuid, enorme gebieden waar mensen die nog niet voldoende participeren, samenwonen. Ten tweede zie je het nu ook terug komen omdat we gedwongen door bezuinigingen en financiële omstandigheden terug moeten naar waar we echt van zijn en willen we als gemeente minder doen. Dus dan ga je ook een groter beroep doen op de zelfredzaamheid van Rotterdammers, omdat we ook gewoon kleiner worden als gemeente en dus niet meer elke Rotterdammer kunnen helpen.

Doelgroep

We hebben heel veel aandacht geschonken aan de onderste en middelste groep en je ziet nu dat de mensen die het echt niet zelf kunnen die blijven we aandacht geven. De mensen die echt niet zonder kunnen die krijgen dat. Bij de middelste groep gaan we ons meer beroepen op de omgeving daarvan, dat gaan we niet allemaal zelf meer doen. Tegelijkertijd zeggen we dat zelfredzame burgers die moeten we niet in de steek laten want die willen we niet kwijtraken. Dus iedereen die is gestegen op die ladder hebben altijd de neiging om de stad te verlaten waardoor je altijd een stad met laaggeschoolde mensen. Dus er wordt ook wel geïnvesteerd in het leuk en uitdagend houden van de stad voor juist die bovenste groep.

Kansen

Ja uiteraard zijn er kansen. Op het moment dat je er in slaagt mensen veel meer verantwoordelijkheid te geven en mensen slagen er zelf in om die ook te pakken dan kan het tot meer sociale cohesie leiden in een buurt. Omdat ze meer op elkaar aangewezen zijn en meer daar mee doen. En het zou sowieso de onevenwichtigheid die er nu is in de bevolkingssamenstelling tegen moeten gaan. Omdat je een groot aantal kwetsbare groepen in de stad hebt en je daar een evenwicht dan in kan krijgen. Dat komt de leefbaarheid en de economie ten goede en leidt tot een hele sneeuwbal.

Bedreigingen

Als je het helemaal doortrekt, kan het gewoon heel veel geld kosten en dat hebben we gewoon niet. Dus als je het aanpakt volgens de filosofie dat je mensen aanspreekt op hun eigen verantwoordelijkheid dan zie ik daar niet zo veel nadelen aan verbonden.

Rol gemeente

Regie maar ook juist andere partners in de stad aanzetten om hun rol te pakken daarin. Het is niet een primair iets alleen van de gemeente. Ook zorginstellingen, onderwijs die hebben daar allemaal hun eigen verantwoordelijkheid in.

5. Directieadviseur Jeugd en onderwijs

Achtergrond

Ik ben werkzaam bij JOS en daaronder valt het onderwijsbeleid en het jeugdbeleid. Belangrijke thema's bij ons zijn: 'Beter Presteren' en het tegengaan van voortijdige schooluitval. En mijn rol is het adviseren van de directie van dit soort vraagstukken. Meer op inhoudelijke en strategische aspecten ervan. Verder ben ik betrokken bij het nationaal programma 'Kwaliteit om Zuid' dat is een programma van de gemeente samen met het Rijk, met allerlei partners in de stad. Dat richt zich op verbetering en het terugbrengen van de achterstandspositie van Zuid ten opzichte van Rotterdam maar ook ten opzichte van de G4.

Betekenis

Sociale stijging betekent volgens mij dat groepen en ook mensen die in een bepaalde positie verkeren, die je vaak kan aanduiden als een positie die een relatieve achterstand heeft ten opzichte van het gemiddelde, dat je binnen die groepen sociale stijging ziet optreden. Natuurlijk door de individuen die in die groep zitten, maar meer sociologische kan je dan ook zeggen dat het geldt voor de groep. In het verleden hebben we emancipatiebewegingen gehad van bepaalde religieuze groepen of van arbeidersklassen daarbinnen. Op een gegeven moment ontstond binnen de arbeidersklassen ook een groep die onderwijzer werd wat daarvoor niet aan de orde was, doordat ze gewoon werkten met de handen in de fabrieken en dat is sociale stijging.

En wat je nu in Rotterdam actueel ziet is dat sociale stijging sowieso aan de orde is voor de groep migranten, die natuurlijk altijd in grote steden hebben gezeten, maar we hebben het gewoon over de migratiegolf vanaf de zeventiger jaren. Daar zie je gewoon dat dat een groep is met een bepaalde achtergrond en dat die in Nederland een beeld laat zien van sociale stijging en dat gebeurt overal maar ook in Rotterdam, dat traditionele achterstandsgroepen zich weet op te werken tot bepaalde functies. Waarvan je kan zeggen dat hun ouders daar nog geen flauw benul van hadden dat ze bestonden. Dat versta ik onder sociale stijging.

Dus het gaat om een beter perspectief voor een individu maar je moet het ook relateren aan maatschappelijke groeperingen en generaties. Het zit van oudsher ook in gezinnen, als er sprake is van drie generaties landarbeider en er is de vierde is dan een onderwijzer of hoogleraar dan is er sprake van sociale stijging.

Factoren

Nou ik denk dat de belangrijkste factor voor sociale stijging het onderwijs is. Dat via het onderwijs de kansen komen om hogerop te komen voor de groep die talent heeft. Talenten die er vroeger ook al

waren, maar gewoon niet werden benut omdat mensen op hun 15^e al gingen werken. Op het moment dat dit niet gebeurd veranderde het onderwijsstelsel en werd de leerplicht verlengd en zie je dat daar veranderingen het sterkste optreden. Verder is het zo dat sociale stijging altijd plaatsvindt via het werkalthans kan plaatsvinden. Op het moment dat je eenmaal aan het werk bent, zeker in de huidige maatschappij zie je dat dat veel flexibeler is dan in het verleden. En mensen zich sneller verplaatsen van het ene werk naar het andere en daarom zit er in de hele werkkolom een nieuwe dynamiek. De eerste belangrijke factor is dat ze werken en de tweede belangrijke factor is dat ze ook de kansen benutten om zich in hun werk verder omhoog te werken. En die kansen komen natuurlijk meer. Dat zijn volgens mij twee hele belangrijke stijgingskanalen. Verder is volgens mij ook de omgeving waarin men terecht komt van belang. Die kan stimulerend of belemmerend werken voor sociale stijging. Demotiverend is een min of meer monolitische omgeving waarin iedereen hetzelfde doet en waar dus ook geen beeld is van andere opties. In een meer heterogene of gedifferentieerde omgeving gaat dat anders en kan dit leiden tot het onderzoeken en het benutten van meer kansen. Dat kan dus zowel in de fysieke omgeving zijn, maar dat is ook de directe sociale omgeving, in de klas maar ook in de buurt die je woont. Het is natuurlijk ook sterk gerelateerd aan ambitie niveau van ouders. Een ongeletterde ouder kan een laag of hoog ambitieniveau voor zijn kind hebben en kan meer of minder stimulerend zijn helemaal los van hun eigen opleiding. Dat is ook een belangrijke factor voor sociale stijging. Het gaat ook om punten als zorg en veiligheid die binnen een gezin meer of minder op de niveau kunnen zijn. Dit bepaalt ook de kans op stijging. Hierbij gaat het eigenlijk om de pyramide van mavlov waarin bepaalde basisvoorwaarden worden geschept voor ontwikkeling.

Problemen

Nou er is sprake van heel hardnekkige achterstanden die als het ware zijn overgeërfd. Er zijn in Rotterdam bijvoorbeeld gezinnen die zitten in de periferie van de samenleving omdat ze van vader op zoon niet werken. Achterstanden zijn voor een deel hardnekkig, in de stad zie je gewoon dat dit her en der op Zuid binnen groepen aan de orde is. Het probleem is dat het heel moeilijk is om daar verandering in te brengen, want het ontbreekt bijvoorbeeld ambitie van de ouderen. Ook ontbreekt het vaak aan goede voorbeelden en aan andere rolmodellen. De mate waarin deze factoren voorkomen bepalen de grootte van de kansen.

Interviewer: Zijn er ook gevolgen als je niet een proces van sociale stijging door kan maken? Hoeft niet, er zijn ook mensen die zich beneden hun niveau ontwikkelen maar wel heel goed in de samenleving functioneren. Je moet het in die zin wel relativiseren. Maar wij zeggen in het algemeen, de gemeente, dat we willen dat kinderen hun talenten maximaal ontwikkelen. Echter dit is een uitgangspunt, in de praktijk is het natuurlijk niet zo dat iedereen zijn talenten maximaal ontwikkelt. Sommige doen dat niet en sommige willen dat ook niet. Het wordt wel gestimuleerd maar dat wil niet zeggen dat het uiteindelijk ook lukt. Het zijn individuele keuzes en het wil niet zeggen dat die keuzes altijd verkeerd voor de maatschappij uitpakken.

Oplossingen

Het is natuurlijk bekend uit heel veel onderzoek dat wanneer mensen hoger opgeleid zijn, zijn ze gezonder zijn ze minder crimineel enz. doen ze meer vrijwilligerswerk. Heel veel dingen die wij in onze samenleving positieve punten vinden, die zijn verbonden aan een hoge opleiding. Dus in die zin kan het hoger opgeleid worden van de samenleving leiden tot meer welvaart in de stad. Daar ben ik van overtuigd, dat wordt ook wel aangetoond.

Elke stad heeft ook een concurrentiepositie ten opzichte van andere steden. De stad moet als het ware ook aantrekkelijk zijn voor mensen om zich te vestigen. Niet alleen voor mensen die een marginale positie in de samenleving innemen maar ook juist voor mensen die een sterkere positie in de samenleving innemen. En bovendien moet de stad ook zo functioneren dat selectieve migratie wordt tegengegaan. Migratie van naar verhouding meer hoogopgeleiden, of beter gesitueerden. En daarvoor zijn er weer andere zaken aan de orde dan opleiding en werk bijvoorbeeld; woningaanbod, cultuur in de stad, veiligheid op niveau is.

Functie

De concurrentiepositie van de stad is heel belangrijk, want Rotterdam loopt achter. De economie is namelijk geglobaliseerd en staat in concurrentie met veel andere steden. De Rotterdamse haven kan natuurlijk allerlei dingen elders uitbesteden als hier niet genoeg opgeleide burgers zijn. Op een gegeven moment krijg je dat de stad minder aantrekkelijk wordt, krimpt van de inwoners, een minder wenselijke opbouw van de bevolking en uiteindelijk kan leiden voor het verzwakken van steden. In die zin is het voor een stad erg belangrijk.

Interviewer: Heeft sociale stijging in die zin voor u een economische functie?

Het is een economisch belang. Dat mensen aan het werk komen en zich ontwikkelen dat versterkt de economie van de stad. Het heeft ook sociale redenen en een stad die zich ontwikkelt zorgt voor een betere identiteit. Men is trots op de haven en dat de stad zich ontwikkelt.

Sociale stijging heeft niet alleen te maken met de stad maar ook met de regio. Je kan het niet verengen tot Rotterdam zelf. En tegelijkertijd moet je het soms wel weer verengen. Ook met Rotterdam Zuid op het moment dat je beleid wil voeren en zaken willen regelen dat je soms je focus moet richten. Omdat je dan doordat je selectiever bent meer resultaat kan bereiken.

Doelgroep

Je kan zeggen dat sociale stijging belangrijk is voor groepen die zich in achterstandsituaties bevinden, waar dus veel stijgingspotentie in zit. Tegelijkertijd moet je ook aandacht besteden aan de groep die relatief meer kansen krijgt vanuit zijn omgeving en het milieu waarin ze opgroeien. Sociale stijging is dan een minder goede term, talentontwikkeling is dan meer op zijn plek. En dat is daar ook van belang dus je hebt ook excellentie nodig, altijd. Iedere innovatieve stad heeft ook een toplaag. Rotterdam ook en die toplaag moet goed zijn en kunnen concurreren.

Kansen

Er zijn in ieder geval kansen bij de groep migranten, waar al bij de tweede generatie winst wordt gemaakt. Niet iedereen gaat naar het Hbo, maar binnen deze groep zal het misschien wel meer kunnen. Binnen de huidige generatie zullen er meer naar het mbo gaan dan generaties daarvoor. Het is dan ook interessant hoe zich dat ontwikkelt en hoe het potentieel van de bevolking wordt versterkt. Dat is dan meer t.a.v. opleiding maar er liggen denk ik ook kansen als het gaat om de klassieke achterstandsgroepen en nieuwe migranten die nog komen uit alle delen van de wereld. Wij voeren zegmaar een algemeen beleid en niet heel specifiek een doelgroepenbeleid. Op geografische concentratie kijken we wel, maar we specificeren ons niet op bijvoorbeeld de groep antillianen of allochtonen. We zetten in op de mensen die in achterstandswijken zitten. Daar zitten relatief veel allochtonen en dat is op zich geen probleem, omdat naar verhouding daar nog wel meer stijgingskansen zitten dan bij de groep autochtonen die daar woont.

Concepten

Bij de concepten die we in zetten op onderwijs ligt de prioriteit op de jongste groepen. De investeringen hierin zijn het meest effectief. Dat is de eerste lijn. Het tweede instrument is de leertijd uitbreiden. Op het moment dat je de leertijd uitbreidt voor de groep die dat nodig heeft ga je zien dat daar ook allerlei activiteiten komen die stimulerend zijn voor kinderen. Cultuur en sport etc. die voor hun ontwikkeling van belang zijn.

In Rotterdam is daarbij de kwestie van zorg ook van groot belang. Waarbij het gaat om een goede verbinding tussen de zorg op school en wat daar buiten gebeurt.

Ouderbetrokkenheid is ook een pijler en nog een belangrijkere pijler is de kwaliteit van docenten. Dit is vanuit het Rijk een belangrijke pijler en is ook een taak van het onderwijs zelf, maar we proberen scholen daar wel zoveel mogelijk bij te stimuleren en te controleren.

Rol van de gemeente

Die is in de loop van de tijd aardig opgerekt. Door meer bemoeizorg dan vroeger, dus meer een outreachende aanpak zijn we dichterbij de mensen gaan zitten. We zijn ze gaan aanspreken. Er is nu wel de discussie of de overheid zich niet te veel bemoeit met de privé-sfeer. Er wordt dan ook weer meer gepleit voor zelfredzaamheid en eigen verantwoordelijkheid.

Bedreigingen

Er gaat heel veel geld naar de groep die het slecht doet en dit gaat ten koste van de midden en hogere groep. Die vallen daar niet direct onder want die kunnen allemaal al zelf stijgen. Zij hebben al goede omstandigheden, dus daar hoef je niks te doen, maar het is de vraag of dit wel zo is. Of die balans wel in evenwicht is en of het niet te veel is doorgeslagen. Dat is wel een risicofactor. Als die dusdanig eenzijdig is en daarvoor alle beschikbare middelen inzet, kan het er toe leiden dat je aan de midden en bovenkant te weinig doet en daar inzakt. Als je dan kijkt naar het hele economische plaatje dan is dat dus wel van belang want je wilt een hoog opgeleide beroepsbevolking hebben en dat is anders dan iedereen op havo-niveau. Je hebt ook een niveau daarboven nodig. En als de focus daar

niet op ligt dan kan het zijn dat er onvoldoende aandacht is voor kinderen die heel veel talent hebben. Dat is natuurlijk niet goed.

Niet in staat

Wij gaan er inderdaad vanuit dat iedereen zich kan ontwikkelen, gegeven de mogelijkheden die hij heeft. En in de praktijk gebeurt dat ook. Tegelijkertijd zie je dat door redenen als extreme achterstanden en onvoldoende kansen, een andere problematiek zich afspeelt en dat er geen of weinig sprake is van sociale stijging.

6. Beleidscoördinator Economie

Functie

Ik ben beleidscoördinator Economie bij de dienst Stadsontwikkeling bij de afdeling economie en ik houd mij vooral bezig vanuit een economische invalshoek naar arbeidsmarkt te kijken en daar beleid voor te maken. Daarbij hebben we twee, drie jaar geleden een visie geschreven over de ontwikkelingen op de arbeidsmarkt en een van de belangrijke thema's daarin was het thema sociale stijging vanwege de sociale liftfunctie van de stad. Rotterdam heeft gemiddeld een laag onderwijsniveau en dan kan je proberen om allerlei mensen van buiten de stad, hoger opgeleiden, naar binnen te halen. Maar een van de belangrijkste investeringen die je moet doen is investeren in je eigen bevolking en op dat moment komt ook het thema sociale stijging naar voren. In die visie is dat ook nadrukkelijk naar voren gekomen, dat doorstromen op de arbeidsmarkt als sociale stijging kunt zien met ook ruimte voor een wooncarrière in de stad.

Betekenis

Nou voor mij heeft het heel erg de betekenis dat je moet kijken welke mensen er in de stad wonen en hoe je er voor kunt zorgen dat de mensen die in de stad wonen een stapje hogerop kunnen komen. En er zullen altijd mensen de stad verlaten, dat is ook de functie van een grote stad. Een grote stad heeft altijd een opleidings- en een stijgingskarakter waarbij het niet altijd alleen ten goede komt van de stad alleen, maar ook aan de gebieden daar buiten. Maar voor mij is sociale stijging vooral hoe je stappen kunt maken in je carrière en dat kan je wooncarrière zijn, je opleidingscarrière en je arbeidsmarktcarrière. En je ziet dat daar een verband tussen is, want uiteindelijk zul je altijd een aantal dingen op de arbeidsmarkt moeten verzilveren wil je daar financieel profijt van hebben.

Factoren

Opleiding is een van de belangrijkste factoren en verder mobiliteit op de arbeidsmarkt. Zijn er bijvoorbeeld voldoende banen en geschikte banen om carrière te maken op de arbeidsmarkt. Je hoeft namelijk niet alleen binnen een bedrijf carrière te maken je kan ook van bedrijf wisselen en promotie maken. En is er ook voldoende aanbod aan geschikte banen. Hierbij is van belang dat je zelf ook voldoende toegerust bent om van dat aanbod van banen gebruik te maken. Daar speelt de opleidings- en scholingskans meer een rol en wil je de mensen houden dan is het ook van belang dat er geschikte

woonruimte is en dat de beleving in de stad voldoende is. Dus voor mij zitten die factoren echt op die drie ladders van opleiding, arbeidsmarkt en wonen.

Problemen

Op het moment dat er heel veel mensen met een lage opleiding zijn, ontstaan er gevolgen voor je economische structuur, want opleidingsniveau is ook een vestigingsvoorwaarde voor bedrijven. Het heeft ook gevolgen voor de dynamiek in de economie want als er weer nieuwe mensen binnenkomen en met name mensen met een hogere opleiding dat maakt vaak de economie van het bedrijf ook sterker. Over het algemeen betekent het toch dat als de dynamiek ergens uit is dat dit toch vaak stilstand betekent. Dat zijn toch wel belangrijke gevolgen als de sociale stijging niet goed functioneert. Dan blijf je een grote groep mensen houden die mogelijke kansen niet kunnen grijpen.

Oplossingen

Als je naar de toekomst van de economische ontwikkelingen kijkt dan is opleiden en opleidingsniveau beiden heel belangrijk. Er wordt namelijk een steeds hogere opleiding gevraagd dus daarvoor is het van belang dat die dynamiek en sociale stijging blijft bestaan. Een van onze doelstellingen van het beleid is dat het opleidingsniveau omhoog moet. Dat kan je op twee manieren doen door te proberen allemaal mensen van buiten te krijgen die hier gaan wonen en je kunt zeggen je moet investeren in de mensen die hier nu zitten, want daar zit nog heel veel talent onder wat ontwikkeld kan worden, sociale stijging. Dat zijn eigenlijk de drie mogelijkheden, waarin we met ons beleid op inzetten met de nadruk op het investeren in de mensen die we hebben.

Schaalniveau

Ik vind zelf dat er op stedelijk niveau naar moet worden gekeken. Op het moment dat je naar woningbouw kijkt dan kijk je natuurlijk ook naar de fysieke kanten en kan je op een lager schaalniveau kijken. Maar als ik naar de arbeidsmarkt kijk dan kijk ik op stedelijk/regionaal niveau.

Functie

Rotterdam is een stad met een gemiddeld laag opleidingsniveau als je dit met andere grote steden vergelijkt. Een van de wensen is om het opleidingsniveau van de mensen in de stad te verhogen. Er zijn ook gemiddeld veel mensen met een laag inkomen, vergeleken met andere grote steden. Eigenlijk is het beleid van de gemeente erop gericht om daar verbetering in te brengen. Het is erg van belang voor de economie van Rotterdam om sociale stijging te stimuleren.

Doelgroep

De belangrijkste doelgroepen zijn de mensen die laag en middelbaar opgeleid zijn. Zeker die groep die middelbaar opgeleid is, zijn erg belangrijk in het idee dat we het aandeel hogeropgeleiden willen verhogen. In deze groep zit er veel potentie om die groep hoger op te leiden en ook meer stappen te laten maken op de arbeidsmarkt. En daarbij ook in de stad blijven wonen door het meer diverse aanbod van woningen in de woningmarkt. Een van de gebieden waar extra op ingezet wordt is op

Zuid. Daar zijn hele specifieke programma's ontwikkelt waar die drie poten: fysiek, economisch en sociaal een hele belangrijke rol spelen.

Kansen

Nou ik denk het belangrijkste is om te zorgen dat mensen kansen grijpen om beter opgeleid te worden en de andere is dat er ook aan de kant van werkgevers gekeken wordt hoe zij zaken kunnen veranderen aan hun kant om meer aantrekkelijke werkgevers te worden. Door ook mensen in dienst te nemen die nog niet al die stappen goed kunnen ondernemen, dat daar ook ruimte voor wordt geboden binnen een bedrijf. Wat ook belangrijk is dat ze zelf ook nagaan dat als ze dadelijk mensen tekort komen, hoe ze dan ook mensen kunnen binden. In het ontwikkelen vinden mensen het vaak belangrijk dat ze zich ook kunnen ontwikkelen kunnen binnen een bedrijf. En op dit moment is het economisch klimaat natuurlijk dusdanig dat we daar de komende tijd niet veel resultaten mee kunnen behalen. De economie ervaart een neerwaartse druk, dus het zal niet heel veel kansen bieden op dit moment. Dat maakt het wel een beetje moeilijk op dit moment.

Er zijn namelijk een aantal belemmeringen van het Rijk die sociale stijging bemoeilijken. Op het moment dat je een halt toeroept aan het opstapelen van onderwijs. Dit is de manier waarop mensen een hoger opleidingsniveau behalen doordat ze doorstromen van het mbo naar bijvoorbeeld het hbo. Als dat stapelen flink tegengegaan wordt en andere financieringsmanieren dan werkt dat heel averechts op sociale stijging. Dus dat zijn op zich wel bedreigingen.

Bedreigingen

Sociale stijging kan je niet zo tegen zijn. De manier waarop je het aanpakt en de methodes die je ervoor gebruikt daar kunnen wel nadelen aan zitten.

Niet in staat

Natuurlijk zijn er mensen die niet in staat zijn om te stijgen. Dit ligt aan de capaciteiten van mensen, hoe mensen benaderd worden en hoe je met talentontwikkeling omgaat. Ons schoolsysteem is niet altijd gericht op het ontwikkelen van talenten. Want als je twee onvoldoendes hebt dan moet je die onvoldoendes beter maken. Dit zijn echter vaak niet de vakken of vaardigheden waar je talenten liggen. En daar zit wel iets in wat wringt met talentontwikkeling en dat is ook binnen bedrijven zo. Je ziet dat het personeelsbeleid er niet altijd goed op gericht is om de talenten uit mensen te halen. Mensen komen op een functie maar er is vanuit het bedrijf weinig aandacht of deze functie altijd wel aansluit bij de capaciteiten of potentie van de werknemer.

Concepten

Wat ik op zich moeilijk vind is de rol van het bedrijfsleven en werkgevers hoe je daar op inspeelt met sociale stijging. Want daar heb je weinig instrumenten of middelen voor vanuit de gemeente om daar iets mee te doen. En dat vind ik wel een ingewikkelde omdat het dan toch heel vaak op een awareness kweken uitkomt. Dan wil je nog weleens de overheid met het vingertje worden of de overheid die meent wat hij weet wat goed is voor de mensen. Dat is niet een goede benadering voor

het probleem want er komt vaak veel meer weerstand op dan dat het succes brengt. Dus dat is nog wel een worsteling hoe je vanuit de economie de meerwaarde van sociale stijging voor het bedrijfsleven duidelijk kan maken en van wat het bedrijfsleven daar dan aan kan bijdragen, zonder een soort zendeling te worden.

Voor de economische ontwikkeling van de stad blijkt het toch heel belangrijk om er voor te zorgen dat de mensen die hier wonen goed opgeleid zijn en op zo'n manier zijn opgeleid zijn dat ze weerbaar op de arbeidsmarkt zijn en dat ze de concurrentie met andere groepen op de arbeidsmarkt aankunnen. Groepen vanuit de regio die ook komen maar ook groepen die van verder weg komen. Dat zijn volgens mij toch wel de belangrijkste opgaven. Naast de opgave dat ook het bedrijfsleven kijkt van wat heb ik nodig en wat voor aanbod aan mensen is hier voor nodig en bieden wij wel voldoende ontwikkelmogelijkheden binnen ons bedrijf.

Ik ben een ding vergeten wat ook een methode voor sociale stijging is, namelijk ondernemerschap. Eigen ondernemerschap dat is ook belangrijke manier om je te ontwikkelen en stapjes hogerop te maken. Dat komt omdat ik zelf heel erg bezig met de arbeidsmarkt bezig ben.

7. Beleidsadviseur arbeidsmarkt (Stadsontwikkeling)

Achtergrond

Bij de gemeente Rotterdam ben ik programmamanager arbeidsmarkt. Arbeidsmarktontwikkeling is een van de speerpunten van het college. Het college wil samen met het bedrijfsleven, onderwijs en de overheid zelf de ontwikkelingen op de arbeidsmarkt vormgeven en daar zijn twee belangrijke aanleidingen voor. In 2010 dachten we dat de economie zich zou herstellen en wisten we dat de beroepsbevolking zou vergrijzen waardoor mensen ouder worden, maar ook mensen met pensioen gaan en er tekorten zouden ontstaan. Daarnaast hadden we ontdekt dat er een probleem was met de doorstroming op de arbeidsmarkt. Heel veel mensen doen werk wat onder hun niveau is, terwijl ze meer zouden kunnen doen. Dit waren twee aanleidingen om mee aan de slag te gaan. De eerste aanleiding is natuurlijk een beetje achterhaald, want de beroepsbevolking wordt wel ouder en krimpt ook, maar de economie ook, maar het tweede vraagstuk is nog wel heel erg actueel.

Interviewer: Hoe verhouden deze aanleidingen zich tot sociale stijging?

We houden ons bezig met hoe we hoger opgeleiden kunnen binden aan de stad en in de stad houden. Het gaat er dan niet alleen om welke carrière perspectieven je hebt op onze arbeidsmarkt, maar dan gaat het ook om wonen, ondernemen en verblijven. We hebben wel in onze analyse daar rekening meegehouden. Eigenlijk zou je dan de ladders voor wonen, leren en werken allemaal op niveau moeten brengen en zorgen dat daar de doorstroming niet nivelleert. Het gaat dus niet zo zeer om allerlei nieuwe activiteiten organiseren, maar het gaat erom het woonbeleid te verbinden met beleid op arbeidsmarkt. We proberen het eigenlijk meer integraal te maken.

Betekenis

Dat mensen een stapje verder kunnen zetten in hun leven. Op een dag wordt je geboren en dan ga je naar school en dan ga je werken en als je dan een gezinnetje krijgt dat je dan kan verhuizen naar een huis dat bij dat gezinnetje past. Daarbij is de richting in de arbeidsmarkt niet alleen naar boven, dat is wel waar ik aan denk bij stijging, maar als we het hebben over de arbeidsmarkt dan hebben we het ook over horizontale stijging. Dus het gaat niet alleen over stijging maar ook over het bestendigen van je positie op de arbeidsmarkt.

Factoren

Ik denk dat opleiding een hele belangrijke is. Waar wij in Nederland slecht in zijn, zoiets als een levenlang leren. Dat mensen de kans krijgen om zich bij te scholen of überhaupt te scholen. Sommige mensen verwerven al wel een arbeidspositie, maar beheersen de taal nog niet. Het zou mooi zijn als je er dan voor zorgt dat je wel de Nederlandse taal kan leren en je daarmee je positie kan bestendigen. Op die manier wordt het makkelijker om andere werk te vinden. De tweede factor die erg belangrijk is wie je kent, welk netwerk je hebt. Dus kennis en kennissen.

Interviewer: Waarom is dat belangrijk?

Ik denk dat heel veel transities op de arbeidsmarkt, dat je ander werk gaat doen of dat je een nieuwe baan krijgt via kennissen gaat. Ik heb er geen onderzoek naar gedaan, maar ik denk dat als je aan iemand vraagt hoeveel banen heb je gehad? En hoeveel daarvan heb je gekregen doordat je getipt werd door iemand uit je netwerk en hoeveel heb je gekregen zonder dat je iemand kende. Dat mensen veel vaker via iemand aan een baan komen. Ik noem dit verschil warme en koude sollicitatie. Daarom denk ik dat je netwerk heel belangrijk is.

Problemen

Het hebben van een goed netwerk is erg lastig. Je moet daarvoor de taal beheersen de juiste contacten. Bovendien zien wij op de arbeidsmarkt dat heel veel mensen een functie beneden hun niveau uitvoeren waardoor het lastiger wordt voor mensen met een laag niveau functies te vinden waar zij voor zijn opgeleid. Mensen met geen opleiding komen daarbij nog veel lastiger aan het werk, omdat er geen noodzaak is om hen op te leiden. Dan kan je denken mensen bij ons in de bijstand moeten eigenlijk allebei doen. Je moet dus eigenlijk wat verzinnen om dat niveau verschil te overbruggen. Met bedrijven als Jules hebben we zitten kijken of we de mensen die op lagere niveaus dan hun opleiding werken of we die naar andere functies krijgen. En dan kunnen op de lagere niveaus mensen uit de bijstand instromen. Hiervoor hebben we leercheques ontwikkelt. Bij werkgeversservicepunt hadden ze daar zelf al ingespeeld op de toekomstige vraag met futurejobs, waarbij ze rekening houden met de vraag over 3 a 4 jaar. Door middel van leercheques worden mensen intern geschoold en kunnen ze zo doorstromen, zodat mensen in de bijstand kunnen instromen op de andere functies.

Vanuit de vraaggericht, richten we ons op werkgevers per sector. Dan kom je vaak wel uit op het schaalniveau van de regio. Werken doe je overal en werkeloos zijn doe je thuis, dus het heeft

helemaal geen zin om op wijken of buurtniveau te denken, het is veel handiger om vanuit sectoren te werken. Waar bij de haven een hele andere reikwijdte heeft dan de zorgsector.

En als het gaat om de aanbodkant, wat wij doen om werkzoekende te helpen, dan vind ik het soms lastig. Er zijn EVC's (erkenning van verborgen competenties) zitten op de werkpleinen en die proberen werkenden en werkzoekenden te bereiken en dan gaat het bijna op individueel niveau.

Functie

Die functie is heel groot voor een stad als Rotterdam. Ik vind dat de stad echt een emancipatiefunctie heeft en veel van de uitdagingen idee, wij exporteren Rotterdammers. Rotterdam is ook de enige stad in Nederland waarbij de mensen die in de stad geboren zijn, in de minderheid zijn. Alle andere steden, de mensen die er geboren zijn zijn nog in de meerderheid, maar in Rotterdam is dat niet zo. Wat ik wel vind is dat, maar dat is mijn persoonlijke analyse. Ik denk dat we te veel een kleuterschool zijn en dat we iets meer basisschool zouden moeten zijn. Als je kijkt naar de treden op de trap dan begint die heel laag, we krijgen ook heel veel arbeidsmigranten uit midden en Oost Europa dus dat is een heel laag instapniveau en hij eindigt eigenlijk te vroeg. De middenmassa van mensen die middel en hogeschoold zijn en gezinnen, dat niveau halen we niet. Dus op het moment dat mensen gaan verdienen voor de stad, geld gaan uitgeven en economisch draagvlak creëren dan zie je ze vertrekken. Dat wordt benadrukt met selectieve migratie. En het punt is dat we denken dat we niet goed zijn met de emancipatiemachine, ik denk soms dat we te goed zijn. Want als je een foto maakt van de kleuterschool en je doet dat over 5 jaar, je blijft kleuters zien. Dat is niet omdat die school slecht functioneert, van een kleuterschool vinden we dat heel normaal en voor een stad vinden we het raar. Dat is wat ik mensen probeer bij te brengen, want als we constant naar foto's blijven kijken vergeten we eigenlijk dat er een hele film achterzit. Als je praat met mensen op zuid, dan willen ze naar Barendrecht verhuizen, omdat dat betekent dat je een stapje op die ladder hebt gezet. En als je op zuid blijft wonen dan laat je zien dat je nog steeds bij die arme mensen hoort.

Daarbij moet je wel waakzaam blijven voor de groep mensen waarvoor sociale stijging kennelijk niet is weggelegd. Op zuid doen namelijk de allochtone bewoners het beter dan de autochtone bewoners.

Kansen

Ik zou inzetten op een trapje hoger. Dus inzetten op het behouden van mensen met een goede opleiding omdat ze nu vaak uit de stad trekken en ten tweede zijn we heel erg bezig met mensen die niet meedoen om ze wel mee te laten doen, of het nu gaat om legaal zijn, inburgering. Is het misschien ook interessant om te kijken naar de mensen die wel werken en of die een stapje verder kunnen worden gebracht. En dat kunnen dan weer ambassadeurs worden voor mensen die nog niet zo ver zijn. Dan worden het rolmodellen. Ik denk dat er veel mensen aan de rand bungelen voor wel of niet stijgen en krijg je ze over die rand dan kunnen weer andere mensen aan die rand bungelen. Je zou eigenlijk meer zicht moeten hebben op die keten, de film die draait. Iemand heeft een keer gezegd doorstroming komt van boven bij iedere professor, of arbeidsplaats op het hoogste niveau, komen er in die hele keten daaronder 8 werkplaatsen vrij. Die professor heeft een secretaresse een schoonmaker etc. Hij creëert niet alleen werk voor zichzelf maar ook voor anderen. Die trekkende

schoorsteen begint in dit geval van boven, dus dat is de ene analyse en de andere is dat je zicht moet hebben op die schakels, want dan zijn het telkens maar stapjes.

En ik denk dus ook integraal te denken. Met woonbeleid zijn we daarin al ver, want 80% van de woningen bestaat uit goedkope woningen, maar dat betekent niet dat daar alleen maar arme mensen in wonen. Daarom zijn we nu ook bezig met het creëren van duurdere woningen en gezinswoningen. Per saldo hebben we veel meer goedkope huurwoningen dan mensen die meer kunnen betalen voor een woning en dat geldt ook voor de arbeidsmarkt. We hebben meer baantjes voor mensen die niks hoeven te kunnen, dan dat er mensen zijn die niks kunnen. Dus het gaat ook over een andere manier van denken. Als je denkt dat er meer banen moeten komen voor mensen die niks kunnen dan ben je niet productief bezig als het gaat om doorstromen.

Bedreigingen

Je hebt dan nu recessie waardoor de woningmarkt behoorlijk op slot zit. Maar je ziet ook mensen minder zekerheid hebben op een functie. Vorig jaar kwamen nog heel veel mensen die werkeloos waren aan een vast contract of vaste baan, maar dat is nu helemaal weg. Bijna niemand slaagt er meer in om vanuit werkeloosheid een vaste baan te krijgen, het zijn allemaal tijdelijke contracten. De bedreiging is dat het ontslagrecht niet wordt versoepeld, maar dat mensen geen zekerheid meer krijgen voor als ze uitvallen. En dat is denk ik wel een bedreiging voor sociale stijging omdat het überhaupt moeilijk wordt om die positie op de arbeidsmarkt te bestendigen. Er komt een grotere verantwoordelijkheid op de mensen zelf qua opleiding en werk om voor zichzelf te zorgen.

Niet in staat?

Het residu van mensen die er niet in geslaagd zijn om te stijgen zoals de autochtonen op zuid. Je bent ook centrumgemeente voor ggd en riag, dus mensen die ook psychische stoornis hebben of verslaafd zijn heb je hier veel meer dan in de stad. En dit zijn mensen die veel verder verwijderd zijn om hun benen op de grond te krijgen. Maar daar heeft de stad ook een functie in.

Rol gemeente

Als je kijkt hoe het beleid is opgebouwd dan is dat heel erg vanuit een vangnetfunctie. Die rol kunnen we echter niet meer 100% overeind houden. Dan krijg je ook het adagium van de zelfredzaamheid, dat zie je ook steeds nadrukkelijker in stukken. En binnen het programma van de arbeidsmarkt proberen we niet zoveel problemen over te nemen maar ook organisaties die daar betrokken bij zijn ook te laten bijdragen. Want een werkgever doet ook aan werving en selectie. Dus de rol moet veel meer faciliterend zijn en ons netwerk en kennis inzetten.

8. Beleidsadviseur vroegtijdig schoolverlaten JOS

Functie

Ik ben beleidsadviseur binnen het team beleid dat valt onder de afdeling jeugd van de dienst JOS. Wij houden ons binnen het team met een aantal dingen bezig, maar de kern is dat we ons bezig houden met voortijdige schoolverlaten. En dat is natuurlijk een belangrijke pijler binnen het Rotterdamse onderwijsbeleid, wat weer een onderdeel is van de sociale strategie, college targets en dergelijke. Het onderwijsbeleid bestaat uit twee onderdelen dat is 'Beter presteren' en 'Aanval op uitval'. Ons team werkt het aanval op uitval helemaal uit en dat is dus echt gericht op het voorkomen van voortijdig schoolverlaten en als je het positief wilt noemen het zorgen dat meer jongeren een startkwalificatie behalen. En ik hou me dan specifiek bezig met de aanpak van schoolverzuim. Het is een aangenomen waarde dat schoolverzuim een bekende voorbode is van voortijdig schoolverlaten. Als je dit kan voorkomen, kan je er ook voor zorgen dat jongeren hun schooldiploma kunnen behalen.

Betekenis sociale stijging

Voor mij bestaat het uit een aantal onderdelen. En dat is ten eerste een goede opleiding, want dat is ook noodzakelijk om een goede plek op de arbeidsmarkt te vinden. Dat is ook altijd de discussie bij ons. Is het namelijk nu ons doel dat iemand een diploma behaald of is het belangrijker dat iemand goed uitgerust op de arbeidsmarkt terecht komt? Mensen moeten namelijk zelfredzaam zijn, goed uitgerust op de arbeidsmarkt terecht komen en het beste uit hun talent halen. En vaak wordt hierbij participatie genoemd, maar dat is een hele algemene term. Zo veel mogelijk talent uit jezelf halen, zo hoog mogelijk opgeleid zo goed mogelijk toegerust voor een plek op de arbeidsmarkt, kunnen participeren in de samenleving. Dat zijn de kernwaarden die bij ons aan de sociale kant het meest naar voren komen.

Factoren

Als je dat weet dan heb je natuurlijk het ei van Columbus boven. Als ik het toespitst op de reden waarom jongeren uitvallen hebben wij een onderscheid gemaakt tussen de groepen aan de hand van de Zelfredzaamheidsmatrix waarbij als eerste de groep overbelaste jongeren waarbij deze jongeren op drie leefgebieden lager scoren dat is bijvoorbeeld de leefsituatie wonen, mantelzorg, schulden hebben. Dit zijn jongeren die overbelast zijn en daardoor hun opleiding niet volbrengen. Vervolgens heb je de groep niet-willers die ontbreekt het aan motivatie, een kleine groep in het algemeen. En vervolgens zijn er nog de niet-kunners die zijn over het algemeen ook sociaal, emotioneel en cognitief toegerust om een startkwalificatie te behalen. Sociale stijging is natuurlijk meer dan dat maar omdat je mij nu interviewt richt ik mij hierop.

Schaalniveau

Wij werken vooral vanuit school, want op dit niveau moeten de jongeren gekend worden en gecontroleerd worden op schoolverzuim. Dat is een voorwaarde voor de gemeente om zich er mee bezig te houden en na een bepaalde hoeveelheid verzuim komt de leerplicht ambtenaar in beeld. Wij

pakken voortijdig schoolverlaters aan op verzuim, loopbaanoriëntatie (schoolkeuze), zorgpijler. Waarbij het bij de loopbaanoriëntatie gaat over het goed informeren van jongeren over de keuze van hun opleiding, zodat zij gemotiveerd aan de slag gaan. Drie verschillende indicatoren om op in te zetten voor het voorkomen van voortijdig schoolverlaten.

Problemen

De problemen ten aanzien van sociale mobiliteit voor Rotterdam liggen naar mijn inzien vooral bij het grote aantal laagopgeleiden in de stad. Dit leidt tot beperkte kansen op de arbeidsmarkt en hebben invloed op allerlei andere aspecten. Problemen die daarbij een rol spelen, zijn gezondheid, thuissituatie, sociale omgeving.

Oplossingen

Vanuit mijn functie zie ik vooral oplossingen ten aanzien van onderwijs en het verminderen van schooluitval. Door meer jongeren hun startkwalificatie te laten behalen, die daardoor een beter perspectief op de arbeidsmarkt hebben. Daarbij zie ik ook veel kansen in participatie en zelfredzaamheid. Door in te spelen op het stimuleren van participatie kunnen meer mensen financieel zelfstandig leven leiden en dit heeft ook invloed op andere terreinen. Vanwege andere afspraken van de respondenten kon het interview niet worden afgerond. Hierdoor ontbreken antwoorden op de vragen 6 tot en met 12.